

Transpersoners tanker om kjønn

En kvalitativ studie av transpersoners
opplevelser og erfaringer rundt forventninger til kjønn

Marthe Gjerstad Hodneland

Masteroppgave

Våren 2019

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Sammendrag

Formålet med denne studien har vært å gjøre en sosiologisk analyse av hvilke tanker transpersoner har rundt forventninger til kjønn. Studien har hatt som mål å diskutere tematikken ut fra informantenes subjektive opplevelser og oppfatninger rundt kjønn og prosessen med å endre kjønn. Transpersoner er med på å utfordre en tatt for gitt forståelse av kjønn som noe stabilt og dikotomt. Og er dermed med på å utfordre oppfattelsen om at det sosiale kjønn følger det biologiske kjønn. Sosiologisk forskning vil kunne være med å avdekke de tatt for gitte prosessene når det kommer til kjønn og menneskelig interaksjon. Den overordnede problemstillingen for oppgaven er: *Hvordan opplever og fortolker transpersoner forventninger til kjønn?* For å belyse problemstillingen har jeg benyttet meg av fire videointervju gjennomført av Skeivt Arkiv- nasjonalt kunnskapssenter for skeiv historie ved universitetsbiblioteket i Bergen. Utvalget består av 4 personer hvor alle definerer seg som transperson eller transkjønnet. Fokuset for analysen har vært å jobbe empirinært. Det analytiske rammeverket for oppgaven tar for seg en sosiologisk utvikling på feltet og bruker både eldre og nyere sosiologi i dagens kontekst for å belyse kjønnsdebatten.

Funnene i denne studien viser at det er flere klare forventninger og normer knyttet til kjønn, maskulinitet og femininitet. Det er fremtredende for alle informantene at de ved å utfordre kjønn i tidlig alder ble møtt med kritikk og reaksjoner som påpekte at dette ikke var riktig for deres biologiske kjønn. Dette kunne komme til uttrykk både gjennom reaksjoner på klærne de gikk med, hvilken oppførsel de hadde, men også rundt hvilke leker og aktiviteter informantene ønsket å holde på med.

Reaksjoner fra familie og venner viser seg å være av stor betydning for hvordan informantene i denne studien har definert seg selv. Studien avdekker hvordan informantene også bruker normer og forventninger til kjønn ved å speile seg i forhold til andre. Omgivelsenes reaksjoner og standpunkt har vært med på å legge føringer for hvordan de handler og hva som anses å være riktig og gal oppførsel og utførelse av kjønn. Informantene har dermed benyttet seg av andres reaksjoner som et redskap for hvordan de burde handle og respondere. Studien viser også til hvilke aspekter ved kroppen som anses som å være viktigst for å kunne passere og dermed også oppfattes som det kjønn de ønsker at andre skal oppfatte dem som. Dette kommer til syne ved å skille mellom den private og offentlige kroppen.

Studien bidrar også med å belyse helsevesenets forventninger til kjønn ved informantenes fortellinger om møte med behandlingstjenesten. Behandlingen bærer preg av et helsevesen uten fokus på mangfold og med en binær forståelse av kjønn. Mangfoldet som er blant transpersoner når det kommer til ønske av behandlingsmåte og om de beskriver seg som mann, kvinne eller noe midt imellom tas ikke høyde for i behandlingen. Dette har blant annet resultert i at en av informantene i denne studien så seg nødt til å lyve for å få behandling i frykt for å bli avvist.

Antall ord i hovedteksten: 34 681

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	2
KAPITTEL 1: INNLEDNING	6
1.1 TEMA OG FORMÅL	6
1.2 PROBLEMSTILLING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL	7
1.3 STUDIENS OPPBYGNING	7
1.4 HVA ER TRANSKJØNN?	8
1.5 SOSIOLOGI VERSUS MEDISIN	10
KAPITTEL 2: TIDLIGERE FORSKNING OG TEORI	13
2.1 FRA OBJEKT TIL SUBJEKT	13
2.1.1 <i>Studie av mangfold blant transpersoner</i>	14
2.2 THE «I» AND THE «ME» – SELVETS ROLLE	15
2.3 SYMBOLSK INTERAKSJONISME	17
2.3.1 <i>Goffmans dramaturgiske perspektiv</i>	17
2.3.2 <i>Gender Display</i>	17
2.3.3 <i>Arlie Hochschild: Emosjonelt arbeid</i>	18
2.4 HAROLD GARFINKEL OG ETNOMETODOLOGI	20
2.4.1 <i>Garfinkels studie av Agnes</i>	20
2.4.2 <i>Etikk og studie av sensitive tema</i>	21
2.4.3 <i>Å passere</i>	22
2.5 KJØNNSTEORI	23
2.5.1 <i>Gender Attribution</i>	23
2.5.2 <i>Doing Gender</i>	26
2.6 PERFORMATIVITETSTEORI	27
KAPITTEL 3: FORSKNINGSDSIGN OG METODE	30
3.1 FORSKNINGSDSIGN	30
3.2 DIGITALT DATAMATERIALE: VIDEOINTERVJU	32
3.2.1 <i>Fordeler og ulemper ved bruk av video som datamateriale</i>	33
3.3 INTERVJU SOM METODE	34
3.4 UTVALG	35
3.5 INTERVJUENE	37
3.6 TRANSKRIBERING AV INTERVJUENE	39
3.7 ETISKE HENSYN	39
3.8 STUDIENS AVGRENSNING	41
3.9 ANALYSE AV DATAMATERIALET	41
KAPITTEL 4: BARNDOM OG FAMILIE	43
4.1 DE FØRSTE TANKENE OM Å IKKE FØLE TILHØRIGHET MED BIOLOGISK KJØNN	43
4.1.1 <i>Kjønn eller legning?</i>	43
4.1.2 <i>Tidlig uttrykk for det andre kjønn: spill, leker og utkledding</i>	46
4.2 REAKSJONER FRA FAMILIE OG OMGIVELSENE	51
KAPITTEL 5: BETYDNINGEN AV DET SYNLIGE YTRE	57
5.1 HORMONBEHANDLING OG PASSERING	57
5.2 VIKTIGHETEN AV MANGFOLD	61
5.3 KLÆR SOM UTTRYKK FOR FEMININITET OG MASKULINITET	62
5.4 TRANSITION	66
KAPITTEL 6: MØTE MED HELSEVESENET	67
6.1 Å LYVE FOR Å FÅ BEHANDLING	68
6.2 MANGLENDE FOKUS PÅ MANGFOLD I BEHANDLINGEN	69
6.3 OPPLEVELSEN AV Å IKKE BLI RESPEKTERT	70
6.4 MANGLENDE INFORMASJON OG ENDRING AV JURIDISK KJØNN	71

KAPITTEL 7: AVSLUTNING	74
7.1 AVSLUTTENDE DISKUSJON	74
7.1.1 <i>Betydningen av de generaliserte og signifikante andre</i>	74
7.1.2 <i>Den private og offentlige kroppen</i>	77
7.1.3 <i>Emosjonelt arbeid og kjønn</i>	79
7.1.4 <i>Å gjøre kjønn</i>	80
7.1.5 <i>En binær forståelse av kjønn i helsevesenet</i>	81
7.2 AVSLUTNING	83
LITTERATURLISTE:	85
VEDLEGG 1: GODKJENNING FRA NSD.....	91

Kapittel 1: Innledning

1.1 Tema og formål

Formålet med denne studien er å utføre en sosiologisk analyse av transpersoners forståelse av kjønn og forventninger til kjønn. De siste årene har kjønnskifte og transpersoner som tematikk blitt stadig mer synlig i media og den offentlige debatten, men også innen forskning. Tematikken ble for store deler av Norges befolkning synlig gjennom dokumentarserien «Født i feil kropp»¹ som Tv2 lanserte høsten 2014. Gjennom serien fikk seerne et innblikk i hverdagslivet til mennesker som definerer seg selv som transpersoner. I ettertid av serien har en av hovedpersonene Emma Ellingsen nådd stor suksess i sosiale medier som Youtube og Instagram², hvor hun forteller åpent om sin historie med å være født i feil kropp til flere hundre tusen mennesker. Caitlyn Jenner gikk i 2015 ut med at hun var en transkvinne og fikk stor oppmerksomhet for dette. På den amerikanske LGBTQ organisasjonen Human Rights Campaign sin side «Explore: Transgender» påpeker organisasjonen viktigheten av denne åpenheten. Jo flere transpersoner som deler sine historier i offentligheten jo større vil den offentlige forståelsen for kjønnsidentitet bli. Det at flere kjente transpersoner uttaler seg i media kan dermed ha vært med på å sette et større fokus på tematikken. De siste årene har det skjedd endringer når det kommer til transpersoners rettigheter, blant annet ved loven om juridisk kjønn som tredde i kraft fra 1. juli 2016. Og senest i 2018 ble transseksualisme som diagnose fjernet fra kategorien psykiske sykdommer av Verdens helseorganisasjon (WHO) (Lein, 2018). Samtidig ble «transseksualisme» og «transgender» erstattet med en samlediagnose «kjønnsinkongruens»³ (Lein, 2018). I dag er det flere organisasjoner som jobber for transkjønnes rettigheter, blant annet Amnesty International. De forsøker å bryte ned samfunnets normer for kjønn og seksualitet for å unngå at mennesker diskrimineres på bakgrunn av kjønnsidentitet (Amnesty International).

Som mennesker har vi en tendens til å plassere andre individer i ulike kategorier. I dagliglivet vil vi for hver gang vi møter et menneske forsøke å plassere dette mennesket i ulike kategorier, en av kategoriene er kjønn. Kategorisering av kjønn kan betegnes som tatt for gitte prosesser da dette ikke er noe en nødvendigvis legger merke til i hverdagslivet. Det er først

¹ Mer informasjon om tematikken programmet har tatt opp kan leses om her:

<https://www.tv2.no/arkiv/født%20i%20feil%20kropp/#/side/3>

² Instagram kan kategoriseres som en billedelingstjeneste mens Youtube baserer seg på deling, visning og opplasting av videoer.

³ Kjønnsinkongruens omhandler personer som har et manglende samsvar mellom det biologiske og opplevde kjønn, kjønnsinkongruens plasseres av WHO nå under seksuell helse og ikke under psykisk lidelse slik diagnosen transseksualisme har vært (Lein, 2018).

når kjønnsnormene brytes eller er uklare at vi tenker om og stiller spørsmål ved kjønnen. Sosiologisk forskning på feltet kan avdekke disse tatt for gitte prosessene som vi mennesker bruker i sosial interaksjon som til vanlig blir sett på som naturlig for majoriteten (Marques, 2019:1). Studier av transpersoner problematiserer den utbredte oppfattelsen som at individers sosiale kjønn følger deres biologiske kjønn og kjønn som kategori har en binær inndeling i mann og kvinne (Marques, 2019:1-2). Ved å anerkjenne og utforske mangfoldet når det kommer til kjønn, gjennom studier av transpersoners liv, erfaringer og historier vil en kunne utvikle en kritisk refleksjon rundt kjønn (Marques, 2019:2).

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Den overordnede problemstillingen for denne studien er: *Hvordan opplever og fortolker transpersoner forventninger til kjønn?* For å kunne besvare denne problemstillingen har jeg utformet fire underordnede forskningsspørsmål:

- 1) Hvilke forventninger og normer opplever informantene knyttet til kjønn, maskulinitet og femininitet?
- 2) Hvordan beskriver de reaksjoner fra venner og familie i prosessen?
- 3) Hvordan beskriver de møte med helsevesenets syn på kjønn?
- 4) Hva ser de på som viktig for å oppfattes som det kjønnen de ønsker at andre skal oppfatte de som?

For å kunne besvare denne problemstillingen benytter studien seg av fire intervjuer med informanter som definerer seg selv som transpersoner. Studien tar dermed sikte på å diskutere problemstillingen ut ifra informantenes subjektive opplevelser og oppfattelser rundt kjønn og det å endre kjønn.

1.3 Studiens oppbygning

Videre i kapittel 1 skal jeg gjøre rede for hva som menes med transkjønn/transperson i denne oppgaven. Jeg vil også legge frem nylige endringer som har skjedd på feltet. Videre tar jeg opp hvordan sosiologien kan brukes til å undersøke transkjønn på en annen måte enn det gjøres innen medisin.

I kapittel 2 vil jeg redegjøre for studiens teoretiske utgangspunkt. Her vil jeg begynne med å dele dagens studier av transkjønnede inn i tre hovedfelt. Videre vil kapittelet bestå av en

redegjørelse for relevant litteratur og tidligere forskning som omhandler transpersoner og forståelsen av kjønn som et sosialt fenomen.

I kapittel 3 presenteres metode og studiens forskningsdesign. I dette kapittelet vil jeg redegjøre for de metodiske valgene som er tatt underveis. Her viser jeg hvorfor en kvalitativ tilnærming er brukt for å belyse tema samt en redegjørelse av videointervju/intervju som metode, utvalg, etiske hensyn, transkripsjon og analyse av datamaterialet.

I kapittel 4 utforsker jeg informantenes første tanker rundt det å være et annet kjønn enn deres biologiske kjønn. Her forteller informantene historier fra barndommen hvor de merket at det var noe som var annerledes. Normer og forventninger til kjønn samt hva som anses som passende for kjønn diskuteres. Kapittelet tar også for seg hvordan reaksjoner fra venner og familie var i prosessen med å endre kjønn.

I kapittel 5 tar jeg for meg viktigheten av de ytre synlige aspektene når det kommer til kjønn og endring av kjønn. Kapittelet fokuserer blant annet på hva informantene anser som viktig for å kunne passere som det kjønn de ønsker at andre skal tolke de som. Uttrykk for feminitet og maskulinitet gjennom blant annet klær, oppførsel og atferd viser i dette kapittelet til hvordan man kan gjøre kjønn.

I kapittel 6 tar jeg for meg informantenes møte med helsevesenet og hvilket syn de opplever at helsevesenet har på kjønn. Å inkludere helsevesenet som et institusjonelt perspektiv i denne oppgaven er viktig fordi det er behandlingsapparatet som her gir pasientene muligheten til å endre kjønn. Informantene snakker her om hvilke muligheter de fikk hos helsevesenet og erfaringer med systemet.

I kapittel 7 vil jeg knytte sammen empirien med det teoretiske rammeverket for studien. Dette kapittelet vil dermed inneholde analytiske refleksjoner samt en redegjørelse for hovedfunnene i studien. Kapittelet endes med en avslutning med fokus hvordan kjønnsbegrepet i dag er i bevegelse og endring.

1.4 Hva er transkjønn?

Vi skal tilbake til år 1962 for å finne den første kjønnskifteoperasjonen som ble gjennomført i Norge (Rasmussen, 2006:282). Tall fra 2014 viser at det da var omtrent 20-25 personer som

hvert år fikk tilbud om utredning og påfølgende behandling som hormonbehandling og kroppsjusteringer (Van der Ros, 2014:65). Det kan tenkes at antallet personer har steget en del siden 2014 da tematikken i større grad har vært synlig i offentligheten de siste årene. I 2016 var det hele 331 nye henviste pasienter til NBTS – Norsk behandlingstjeneste for transseksualisme ved Oslo Universitetssykehus viser NBTS sin årsrapport fra 2016. Det å være transkjønnet eller en transperson omhandler at personen har en identitet eller lever som et annet kjønn enn det personen er biologisk født som (Butler, 2004:6). Transpersoner kan ha gått gjennom hormonell behandling eller kjønnsbekreftende operasjon, men dette er ikke et krav for å betegnes som transperson. Blant transpersoner skiller en gjerne mellom de som identifiserer seg som menn og de som identifiserer seg som kvinner, i litteraturen brukes gjerne female to male – FTM og male to female – MTF om dette skillet (Butler, 2004:6). Det er også flere som ikke identifiserer seg som hverken mann eller kvinne som går under betegnelsen transperson eller transkjønnet.

Tidligere har diagnosen F64.0 Transseksualisme (i dag beskevet som kjønnsinkongruens) ofte betegnet som Gender Identity Disorder (GID) vært regnet som en psykisk sykdom. Diagnosen defineres i Norge som:

Sterkt ønske om å leve og bli akseptert som tilhørende det annet kjønn. Følelse av avsky for, og ofte utilstrekkelighet ved eget anatomisk kjønn, ledsager ofte lidelsen. Ønske om kirurgisk eller hormonell behandling for å gjøre kroppen i mest mulig samsvar med det foretrukne kjønn er vanlig (Folgerø & Hellesund, 2009:100).

Fra og med 2018 valgte WHO – World Health Organization å fjerne transseksualisme som en psykisk sykdom i den 11. utgaven av Verdens helseorganisasjons diagnosemanual (ICD) (Bufdir, 2017a). Ved å gjøre dette har WHO anerkjent at transkjønn ikke handler om å være psykisk syk, men det er heller en del av den menneskelige variasjon (Bufdir, 2017a). En annen stor endring for transkjønnede skjedde 1. juli 2016 da loven om juridisk kjønn ble fastslått. Dette innebærer at personer over 16 år har rett til å endre sitt juridiske kjønn, uten at det stilles krav til at personen har diagnosen transseksualisme eller er under medisinsk behandling (Helsedirektoratet, 2017). Dette innebærer blant annet at en kan endre personnummer og kjønn i offentlige registre og papirer (ibid). Slike lovendringer er med på å skape mulighetsrom for mennesker med kjønnsidentitetsproblematikk slik at de i større grad kan bestemme selv om de ønsker å regnes som mann eller kvinne i juridiske og offentlige

papirer. For å kunne gå gjennom en kjønnsbekreftende behandling i Norge i dag må en være godkjent som pasient ved NBTS⁴ ved rikshospitalet som i dag er det eneste steder i Norge hvor en kan få diagnosen og behandling som hormoner eller operasjoner (Folgerø & Hellesund, 2009:100). Rikshospitalets mål i behandlingen er at kjønnsidentitet og kropp skal stemme overens (Ibid). Dette kan oppfattes som problematisk da det er flere pasienter som mener det er et for stort fokus på seksualitet i diagnostiseringen og behandlingen, til tross for at det for dem handler om kjønnsidentitet og ikke seksualitet (Folgerø & Hellesund, 2009:102-105). Da diagnosens navn også i lang tid har blitt betegnet som transseksualisme skaper også dette et fokus på seksualitet og ikke kjønnsidentitet. I dag brukes ikke transseksualisme som begrep i like stor grad som før, dette på bakgrunn av at ordet har blitt kritisert for å fokusere for mye på seksualitet. Dermed benyttes begrepene transkjønn og transperson heller enn transseksuell. I følge Forbundet for transpersoner i Norge sin nettside «Ord og begreper» så endret også Landsforeningen for transseksualisme navn til Landsforeningen for transkjønnede i 2005 på bakgrunn av dette.

Begrepene transperson og transkjønnet kan i likhet med det engelske ordet Transgender kategoriseres som et «paraplybegrep», dette fordi de i stor grad rommer flere oppfattelser av kjønn og mangfoldige kjønnsidentiteter (Gressgård, 2010:540). Slike paraplybegreper kan gjøre det vanskelig å forstå hva begrepene faktisk innebærer og skape forvirring. Begreper rundt tematikken burde ifølge Sosiolog og leder for landsforeningen for transkjønnede, Tone Marie Hansen fokuseres mer på slik at det utvikles gode begreper som transpersoner selv kan føle seg hjemme i og identifisere seg med (Hansen, 2008:783). I denne oppgaven vil begrepene transperson og transkjønnet brukes gjentatte ganger. Betydningen av begrepene i denne sammenhengen omhandler at intervjuobjektene først og fremst selv definerer seg som transpersoner selv om deres forståelse av kjønn, og grad av hormonell og medisinsk behandling er ulik. Begrepet transperson vil dermed dekke personer som har en kjønnsidentitet som ikke nødvendigvis samsvarer med deres biologiske kjønn (Lagos & Schilt, 2017:427).

1.5 Sosiologi versus medisin

Før 1970 tallet var studier av transpersoner i stor grad gjort innen medisin og psykologi, disse studiene fokuserte på enkeltpersoners historie i møte med kjønnsbekreftende behandling

⁴ Tidligere kalt GID Klinikken.

innen psykiatrien (Ibid). Medisin som disiplin har historisk sett lange røtter og innehatt en større posisjon i samfunnet enn det sosiologi som disiplin har, dermed er det ikke unaturlig at det er der studien av transpersoner først startet. Etterhvert begynte sosiologer å fatte interesse for tematikken og begynte å studere den medisinske prosessen av en kjønnsbekreftende behandling (Ibid). Måten transkjønn studeres på i de ulike disiplinene er forskjellige og ulike deler er sentrale i forskningen. Innenfor den medisinske diskursen har fokuset handlet om den naturlige biologiske kroppen og mye av det rent kroppslige ved det å endre kjønn, de har dermed arbeidet mot å homogenisere og patologisere transpersoner (Sanger, 2010:269). For selv om diagnosen er en fellesnevner finnes det likevel et stort mangfold og spekter innen det transkjønnede miljøet som på denne måten ikke blir tatt høyde for og synliggjort. Dette kan derimot sosiologisk forskning bidra med å få frem ettersom studiene av transpersoner innen sosiologien fokuserer på flere ulike aspekter ved kjønnsidentitetsproblematikk. Sosiologien har i studier av transkjønnede fokusert på sosial interaksjon og avdekket samfunnets konseptualisering av transpersoner (Ibid). Gjennom sosiologisk forskning kommer muligheten til å ta del i andres levde erfaringer gjennom metoder som intervju for så å knytte disse erfaringene opp mot teori (Ibid). En stor del av styrken ligger i muligheten til å studere marginaliserte grupper og potensielt kunne utfordre de dominerende diskursene på feltet (Ibid). Den medisinske diskursen har blant annet ikke fokusert på det kulturelle aspektet ved kjønn og seksualitet som også kan anses som en viktig del av tematikken.

Tradisjonelt sett har både medisin og sosiologi som disiplin sett på kjønn som binære kategorier ved å dele kjønn inn i kategoriene mann og kvinne, og dermed vært preget av heteronormativitet (Sanger, 2010:260). Dette har i senere år myknet opp innen sosiologien med begreper som det å gjøre kjønn, sosialt kjønn og performativitet. Kjønn er dermed ikke nødvendigvis mann og kvinne, men det kan være litt av begge deler, eller ingen av kategoriene, det er den subjektive oppfatning som definerer. Gjennom den sosiologiske forskningen på kjønn fokuseres det på de tatt for gitte normene rundt kjønn (Ibid). Det er ikke bare det rent biologiske kjønn som diskuteres, men også den sosiale og kulturelle konstruksjonen av kjønn (Ibid). Ved studier av transkjønnede kan en problematisere vår oppfattelse av kjønn og dermed gjøre synlig hvilke tatt for gitte normer som ligger rundt kjønnskategoriene, for så å stille spørsmål ved dem (Sanger, 2010:262). Både den psykologiske og medisinske diskursen har vært sentralt i studier av transkjønnede, disse disiplinene har til felles at de i stor grad har vært opptatt av at det kun eksisterer to kjønn og dermed har de forsøkt å plassere alle pasientene inn i den binære kategoriseringen (Hird,

2002:579). Med sosiologien åpnes det for en større variasjon innen kjønn enn bare mann og kvinne, da ikke alle individer passer inn i denne kategoriseringen. Metodene som brukes for å innhente data på dette feltet vil dermed kunne vise mangfoldet innenfor miljøet.

Kapittel 2: Tidligere forskning og teori

Dette kapittelet vil bestå av en gjennomgang av noe tidligere forskning på feltet samt vise tematikkens relevans i en sosiologisk kontekst. Kapittelet består av et utdrag relevant litteratur og tidligere forskning som omhandler transpersoner og forståelsen av kjønn som et sosialt fenomen. Jeg starter med å beskrive en inndeling av den sosiologiske forskningen på feltet, videre gjøres en gjennomgang av tidligere forskning og en kort gjennomgang av flere begreper og teorier som kan brukes til å forstå kjønn og kjønnsidentitetsproblematikk på.

2.1 Fra objekt til subjekt

Vi kan skille mellom to paradigmer som har karakterisert den sosiologiske forskningen på feltet, den første innebærer et fokus på kjønnsavvik mens den andre fokuserer på kjønnsforskjeller (Lagos & Schilt, 2017: 426). Kjønnsavviksparadigmet var sentralt på 1970 tallet og gjennom 1990 tallet, hvor forskere i stor grad så på menneskene de studerte som objekter i forskningen (Ibid). Forskere forsøkte på denne tiden å forklare transkjønn både som en medisinsk tilstand på samme tid som de studerte det som en kollektiv gruppeidentitet (Ibid). Før 1970 tallet var studie av transpersoner i stor grad forbeholdt medisin og psykiatrien, etter hvert ble sosiale bevegelser dannet og transpersoner organiserte støttegrupper (Lagos & Schilt, 2017:427). Informasjonen om kjønnskifte og transpersoners erfaringer ble synligere og lettere tilgjengelig, dette førte til at sosiologer fikk interesse for transkjønn som forskningsfelt (Ibid).

Ved slutten av 1990 tallet og tidlig 2000 tallet skjedde det en utvikling på feltet, kjønnsforskjeller ble nå stående i sentrum, transpersoner ble nå sett på som subjekter i forskningen (Lagos & Schilt, 2017:426). Dette førte til at studier av transpersoner ble sett på som sosiologisk viktig. Fokuset ble nå å hente inn kvalitative data for å kunne fange opp mangfoldet av erfaringer i transpersoners opplevelser og erfaringer både når det kommer til interaksjon og institusjoner (Ibid). Lagos og Schilt deler dagens sosiologiske studier av transkjønnede inn i tre hovedfelt. Det første feltet omhandler forskning som fokuserer på å utforske mangfoldet av transpersoners identiteter og sosiale lokasjoner (Ibid). Dette feltet viser hvor ulike opplevelser transpersoner har med både behandling, og at det er svært ulikt hva det er som betyr mest for at de skal se ut som det kjønn de selv identifiserer seg med. For noen vil det å få hormonbehandling til å kunne gro skjegg, få mannlige eller feminine trekk i ansikt og på kroppen ha større betydning en å utføre en kjønnsbekreftende operasjon. For andre vil det være omvendt, mangfoldet av meninger, følelser og identiteter er dermed

stort. Det andre feltet fokuserer på transpersoners erfaringer og opplevelser innen den institusjonelle og organisatoriske konteksten i samfunnet (Ibid). Dette feltet fokuserer blant annet på kultur som en faktor for vår forståelse av kjønn, hvordan lovverket er, møte med arbeidsplassen og helsevesen. Det siste feltet er representert av en kvantitativ tilnærming til transpersoners erfaringer og identitet (Ibid). Hvor fokuset ligger på å utforske tematikken fra et kvantitativt perspektiv da det meste av den sosiologiske forskningen på feltet kommer fra kvalitative metoder.

Denne studien vil i hovedsak fokusere på det første feltet med vekt på å utforske mangfold når det kommer til identitet og forståelse av kjønn. Det andre feltet vil også trekkes inn i denne studien da møte med helsevesenet og lovverket er sentralt i intervjumaterialet og har hatt stor betydning for informantenes muligheter til å endre kjønn.

2.1.1 Studie av mangfold blant transpersoner

Tor Folgerø har tatt for seg studier av transpersoner når det kommer til mangfold og møte med helsevesenet. I perioden 2003- 2006 gjennomførte Folgerø 15 livshistorieintervjuer med transpersoner. Gjennom intervjuene fikk han innblikk i informantenes tanker om hva kjønn er og hvordan de hadde ulike tanker om måten en kan gjøre/praktisere kjønn på (Folgerø og Hellesund, 2009: 105). Disse intervjuene viste hvilket mangfold som er blant transpersoner, for noen av informantene var det å få gjennomgå en kjønnsbekreftende operasjon svært viktig i prosessen med å endre kjønn, mens for andre hadde ikke dette like stor betydning. Likevel hadde de alle til felles at de opplevde og identifiserte seg som å ha en kjønnsidentitetsproblematikk i den grad at følelsen av biologisk kjønn og opplevd kjønn ikke samsvarte (Folgerø og Hellesund, 2009).

Mens noen av informantene ønsket å leve et normalt liv hvor de kunne passere som naturlig fødte kvinner eller menn, hadde andre et ønske om å fortelle om endringene de hadde gjort ved å fortelle sin historie i offentligheten (Folgerø og Hellesund, 2009: 106). Ved å ta for seg tematikken ved å studere transpersoner som subjekter for forskningen kommer det til uttrykk hvor stort mangfoldet av identiteter og meninger er, og at hver situasjon ikke er lik. Dermed vil det også være viktig at helsevesenet tar høyde for dette i møte med pasientene noe de i stor grad kritiseres av Folgerø og Hellesund (2010) for å ikke gjøre i kronikken «Kjønnsoperasjoner og kjønnsdefinisjoner- hvor sitter kjønnnet». Kritikken har blant annet omhandlet at de mener det fremdeles er slik at det binære kjønnssystemet er rådende innen

behandlingen, dette til tross for at ikke alle av pasientene nødvendigvis kan plasseres klart i en av kategoriene (Folgerø og Hellesund, 2010). Folgerø og Hellesund (2010: 402) mener at det fortsatt råder en sterk heteronormativitet både i det norske samfunnet og hos behandlingsapparatet. Dette innebærer en forståelse om at mennesker kan deles inn etter mann og kvinne og kun etter disse kategoriene. Dersom en ikke kan plasseres eller falle inn under kategoriene mann eller kvinne ved å ha en kjønnsidentitet som kan anses som uavklart, eller inkludere litt av begge vil en dermed bryte med normen og det binære systemet (Ibid). I livshistorieintervjuene til Folgerø uttrykker informantene ulike meninger omkring dette. For noen av informantene var det viktig med entydige kjønn, andre ønsket en større variasjon og dermed muligheten for å åpne opp for et tredje kjønn (Folgerø og Hellesund, 2010:402). Avslutningsvis konkluderer Folgerø (2009:113) med at det er de statlige bevilgningene og de medisinske diskursene som har makten til å bestemme hvor kjønnnet sitter.

2.2 The «I» and the «Me» – selvets rolle

George Herbert Mead er viktig i denne sammenheng da han var en forløper for symbolsk interaksjonisme som senere har vært en sentral del i studie av hvordan en kan forstå kjønn. George Herbert Mead fokuserer på det indre i mennesker og undersøker hvilken rolle selvet spiller i interaksjon og hvordan selvet er et objekt for seg selv. For Mead er språket en svært essensiell del for utviklingen av selvet. Selvet er ikke bare noe vi har, det er noe vi utvikler gjennom sosiale erfaringer og aktiviteter, sosiale relasjoner er dermed i stor grad med på å forme individers selv (Mead, 1934:135). Mead skiller mellom kroppen og selvet, for kroppen kan være til stede og handle uten at selvet involveres (Mead, 1934:136). Selvet karakteriseres av å være et objekt for seg selv og dette er med på at selvet kan skilles fra andre objekter og fra selve kroppen (Ibid). Selvet er refleksivt og kan dermed være både et subjekt og et objekt, tidligere har selvet som objekt blitt omtalt som bevissthet og dermed vår egne opplevelse og erfaringer av selvet (Mead, 1934:137). Mead legger vekt på hvordan vi som individer og vårt selv formes av andre mennesker, vi opplever ikke oss selv direkte, men heller indirekte gjennom andre menneskers standpunkt (Mead, 1934:138). Disse standpunktene fra den sosiale gruppen er dermed med på å legge føringer for hvordan en handler (Ibid). Dette viser også viktigheten av språk og kommunikasjon mellom individer. En kan dermed bruke andres reaksjoner, delta i samtaler og være oppmerksom på hva andre sier som et hjelpemiddel til å forstå hva det er som skjer og hvordan en selv burde respondere (Mead, 1934:140). Menneskene vi omgås med og som er med på å forme vårt selv, kaller Mead for de generaliserte andre. Dette er det organiserte samfunnet eller den sosiale gruppen en omgir seg

med (Mead, 1934:154). På mange måter kan de generaliserte andre ses på som en samfunnsstemme som er med på å legge føringer for hva som anses å være rett og galt og på denne måten har de generaliserte andre en form for kontroll over hvert individ.

For Mead utvikles selvet i to steg, i det første steget skjer dette ved at individet samler og organiserer andres holdninger mot seg selv og mot hverandre i spesifikke sosiale settinger (Mead, 1934:158). I det andre steget skjer den fulle utviklingen av et individs selv hvor det foregår en organisering av de spesifikke personenes holdninger, i tillegg til en organisering av de generaliserte andres sosiale holdninger som en helhet (Ibid). Selvet oppnår sin fulle utvikling når disse individuelle holdningene er organisert inn i gruppens holdninger, på denne måten blir det en individuell refleksjon av gruppens systematiske mønstre for atferd og holdninger (Ibid). Dermed kan dette brukes som en oppskrift videre for individer for å forutse hvordan andre vil handle ut fra at individet når har kompetansen for å forutse konsekvenser.

Mead deler selvet inn i «I» og «Me», selv om selvet deles inn i disse to delene så hører de fortsatt sammen som en helhet. «I» og «Me» er det som til sammen danner selvet. Mead beskriver det slik:

They are separated and yet they belong together. The separation of the «I» and the «me» is not fictitious. They are not identical, for, as I have said, the «I» is something that is never entirely calculable. The «me» does call for a certain sort of an «I» in so far as we meet the obligations that are given in conduct itself, but the «I» is always something different from what the situation itself calls for. So there is always that distinction, if you like, between the «I» and the «me». The «I» both calls out the «me» and respond to it (Mead, 1934:178).

På denne måten består et individs personlighet både av «I» og «me», selvet er for Mead en sosial prosess hvor disse to delene av selvet jobber sammen for å skape vår bevissthet og tankeprosesser (Ibid). Forholdet mellom «I» og «me» kan beskrives som det å tenke, hvor de to delene av selvet kommuniserer og sammen danner vår personlighet (Mead, 1934:182). Men det er først når et individ tar inn over seg andre menneskers holdninger og atferd og gjør dette til en del av egen atferd, det er først da individet vil se at en innehar et selv (Mead, 1934:195).

2.3 Symbolsk interaksjonisme

2.3.1 Goffmans dramaturgiske perspektiv

Erving Goffman regnes for å tilhøre symbolsk interaksjonisme, en retning som springer ut fra amerikansk pragmatisme (Joas og Knöbl, 2009:124). George Herbert Mead var blant tenkerne som anses å være av forløperne til symbolsk interaksjonisme (Ibid). I boken «Vårt rollespill til daglig» av Erving Goffman presenterer og analyserer han sosial samhandling i form av et dramaturgisk perspektiv, hvor all form for samhandling ses som en teaterforestilling. Han bruker betegnelsen opptreden for all den aktivitet en person utfolder i et gitt tidsrom sammen med andre mennesker (Goffman, 1992:27). Goffman (1992) beskriver hvordan personer fremstiller seg selv for andre, hvordan de styrer og kontrollerer inntrykk som avgis og gis i en opptreden ved hjelp av ens personlige fasade. Her legger Goffman i stor grad fokuset på det ytre ved mennesker, hvilke synlige inntrykk vi avgir for andre, dette kan omhandle ting som kroppsspråk, klær og atferd. Og vil på den måte også være relevant i form av hvordan vi som mennesker presenterer vårt kjønn for andre, eller *gjør* kjønn. For gjennom å forsøke å styre andres inntrykk av en som enten mann eller kvinne kan en bruke det ytre til å styre inntrykket. Dette ved å f.eks. kle seg i klær som er spesielt feminine, bruke sminke, gå, snakke og oppføre seg ut fra hva samfunnet vil kategorisere som mer kvinnelig. Eller en kan styre det mot det maskuline for å bli kategorisert av andre som en mann, og på den måten kan mennesker gå inn i ulike roller, rollen som kvinne eller rollen som mann. Goffman skiller mellom «frontstage» og «backstage» i teatermetaforen. Frontstage omhandler at man inntar ulike roller alt etter hvilken situasjon en er i når en opptrer, rollene en inntar vil dermed tilpasses den spesifikke situasjon (Goffman, 1992). Backstage derimot omhandler at en går ut av sin rolle og dermed ikke er synlig for publikum utad (Goffman, 1992). Vi spesialisere oss på de faste kulissene som er rundt oss slik at vi kan forberede oss til neste opptreden (Goffman, 1992:202). Når vi først har begynt en opptreden vil vi også være tilbøyelig for å avslutte den, på samme tid vil vi alltid være følsomme for alle skurrende toner (Ibid). Dersom en skulle bli tatt for å fordreie noe vil dette føles som en ydmykelse (Ibid).

2.3.2 Gender Display

Goffman vektlegger sosiale situasjoner i forståelsen av kjønn og gender display, for det er i de sosiale situasjonene at en som individ kan vise sin sosiale identitet, og hvor andre mennesker kan samle informasjon om identiteten en uttrykker (Goffman, 1976:74). Goffman forklarer Display som det vi tenker på som «expressive behavior», dette er atferd som vi uttrykker og formidler for andre personer og som til gjengjeld mottas og blir sett på som naturlige og

vanlig (Goffman, 1976:71). Gender display defineres av Goffman (1976:69) som «If gender be defined as the culturally established correlated of sex (whether in consequence of biology or learning), then gender display refers to conventionalized portrayals of these correlated». Kjønnsuttrykket vi gir er for Goffman valgfritt, gjennom vår menneskelige natur har vi muligheten til å produsere og gjenkjenne maskuline og feminine gender displays (West & Zimmerman, 1987:130). I denne betydningen er kjønn noe en fremfører i dagliglivet med utgangspunkt i stereotypene for femininitet og maskulinitet.

Ana Christina Marques har nylig gjennomført en studie med dybdeintervjuer av transpersoner fra både Portugal og Storbritannia hvor hun forsøker å vise hvordan kjønnsmarkører kan brukes til å gjenskape gender displays i hverdagslivet (Marques, 2019:2). Ut fra datamaterialet beskriver hun fire hovedstrategier som brukes for å artikulere gender display, disse kaller hun for «blending in», «masking», «naturalizing» og «subverting». Blending in beskrives som en prosess hvor transpersoner uttrykker kjønn som samsvarer med kjønn de ønsker å være, og forsøker dermed å bli oppfattet som en mann eller kvinne (Ibid). Masking omhandler den prosessen hvor transpersoner tvinger seg selv til å vise deres tildelte kjønn, ved å skjule deres autentiske kjønn (Ibid). Naturalizing beskrives som prosessen hvor transpersoner begynner å slappe mer av i eget gender display og på samme tid som de justerer sitt sanne selv og dermed viser de et mer mangfoldig utvalg av maskulinitet og femininitet (Ibid). En vil etter hvert når en er blitt oppfattet som det kjønn en ønsker å bli oppfattet som kunne slappe mer av, fordi en ikke lengre trenger å opprettholde denne fremføringen av kjønn (Marques, 2019:15-16). Til sist er det strategien subverting, som omhandler prosessen hvor transpersoner forsøker å utfordre den dominerende kjønnsdelingen ved å mikse kjønnsmarkørene (Marques, 2019:2). Alle disse strategiene er ulike former for hvordan en kan uttrykke gender displays. Vi har en oppfatning av hva som regnes som feminint og maskulint og ved å bruke disse kjennetegnene aktivt vil en kunne bruke de i presentasjon av eget kjønn. Ved å bruke tatt for gitte ideer om kjønn til å presentere seg selv og styre ens atferd etter dette vil en kunne få andre til å lese en som enten maskulin eller feminin (Marques, 2019:9). I studien kommer det blant annet frem at ytre aspekter er viktig for at en skal kunne leses som det kjønn en ønsker å være, for menn kan det for eksempel være svært viktig å utvikle skjegg da dette kan ses på som viktig for å identifiseres som en mann (Marques, 2019:10).

2.3.3 Arlie Hochschild: Emosjonelt arbeid

Mens Goffman fokuserer på inntryksstyring ved bruk av ytre aspekter som atferd og det

verbale så vektlegger Arlie Hochschild i likhet med Mead fokuset på det indre følelsesmessige aspekter av menneskelig interaksjon. Hochschilds studie fra 1983 undersøker hvilken rolle personlige følelser har i arbeidssituasjoner hvor en må kontrollere egne følelser for at følelsene en uttrykker skal passe til arbeidet en utfører. Hochschild kaller dette for emotional labor og beskriver det slik:

This labor requires one to induce or suppress feeling in order to sustain the outward countenance that produces the proper state of mind in others – in this case, the sense of being cared for in a convivial and safe place. This kind of labor calls for a coordination of mind and feelings, and it sometimes draws on a source of self that we honor as deep and integral to our individuality (Hochschild, 2003:7).

Hochschild studerte blant annet flyvertinner i arbeid som i stor grad opplevde emosjonelt arbeid. Ved å jobbe i et serviceyrke forventes det gjerne at en hele tiden skal bære et smil. Flyvertinnene skal selv ha uttrykt til Hochschild at de opplevde at smilet deres var «på dem, men ikke av dem», smilet blir dermed sett på som en del av arbeidet eller som en del av uniformen en tar på i det en begynner på jobb (Hochschild, 2003:8). Gjennom studien forsøker hun å sette lys på hva som kan skje med oss mennesker når vi blir fremmedgjort fra våre følelser og styringen av de (Hochschild, 2003:17). Hochschild beskriver følelser som en sans i den form som at hørsel og syn også er en del av sansene våre, vi opplever følelser når våre kroppslige opplevelser er forbundet med hva vi ser eller forestiller oss (Ibid). Følelser er med på å kommunisere informasjon til andre mennesker i interaksjon (Ibid). Hochschild (2003) trekker frem at når det kommer til kjønn finnes det forskjeller i emosjonene til kvinner og menn. Emotional labour kan dermed ses på sammen med kjønn og ulikhetene i følelseslivet hos kvinner og menn, dette kan være et sentralt tema når en bytter kjønn.

Ifølge Hochschild (2003:35) utfører vi alle en form for inntryksstyring, men hun skiller mellom to ulike måter å gjøre det på. Den første måten omhandler at vi forsøker å endre på den ytre delen av oss selv, dette i samsvar med Goffmans arbeid, det kaller hun for surface acting (Ibid). Den andre formen for skuespill er deep acting, her er displayet en uttrykker et naturlig resultat av at en arbeider med sine følelser, aktøren forsøker ikke her å *virke* glad fordi gjennom deep acting vil denne følelsen uttrykkes spontant og dermed være en ekte følelse en selv har skapt (Ibid). Følelser kommer ikke spontant eller automatisk for oss det er heller noe vi som mennesker har skapt og lært å tilegne oss i visse situasjoner, følelser henger

dermed sammen med hvilken rolle vi går inn i (Hochschild, 2003:36). Denne studien viser fra et interaksjonistisk perspektiv hvordan følelser formes av det sosiale miljøet som er rundt oss og at vi bruker disse når vi blant annet er i arbeid (Joas og Knöbl, 2009:140).

2.4 Harold Garfinkel og etnometodologi

2.4.1 Garfinkels studie av Agnes

Studie av transpersoner fikk sitt inntog i sosiologien ved Harold Garfinkels casestudie av Agnes fra 1967, og regnes i dag som den første sosiologiske analysen om temaet (Lagos & Schilt, 2017:426). Garfinkels studie har blitt svært betydningsfull for senere sosiologiske studier og perspektiver på kjønn. Garfinkel regnes som grunnleggeren av etnometodologien, en retning som springer ut av det fenomenologiske perspektiv (Joas og Knöbl, 2009:150). Garfinkels perspektiv har videre vært en inspirasjon for interaksjonisme og symbolsk interaksjonisme (Ibid). I studien analyserte Garfinkel hvordan Agnes opplevde overgangen med å bytte kjønn og hvordan hun taklet å være en kvinne uten at det biologiske aspektet samsvarte med kjønnsidentiteten Agnes identifiserte seg med (Lagos & Schilt, 2017:429). Studien av Agnes sine erfaringer var med på å sette søkelyset på tatt for gitte prosesser i samfunnet som vi ellers ikke tenker over og som i stor grad reproducerer vårt syn på kjønn (Ibid).

Garfinkel beskriver personer som ikke opplever kjønnsidentitetsproblematikk som å være en «normal, normally sexed person», og legger i studien vekt på hvordan Agnes passerer som det han beskriver som en «natural, normal female» (Garfinkel, 1984). Agnes mente selv at hun alltid hadde vært en jente, og gjennom studien trekker Garfinkel frem ulike trekk ved Agnes som viser at Agnes på mange måter var en «natural, normal female». Disse trekkene brukes som beviser for Agnes sin femininitet. Med bakgrunn i den kulturelle oppfatningen av hva som regnes som feminin og maskulin oppførsel ble Agnes allerede som barn regnet som mer feminin enn guttene på samme alder (Garfinkel, 1984: 128-129). Dette fordi hun ikke hadde glede av leker og spill som var «for gutter», hun ble av de andre sett på som liten og svak (Ibid). Agnes ønsket heller å leke ved å lage gjørmekaker som hun serverte til sin bror, og å leke med dukker (ibid). Dette er aktiviteter som kulturelt sett blir sett på som mer femininene (Ibid). Leker spiller en stor rolle i barns liv, det er gjennom lek og spill at selvet utvikles, men leker og spill viser seg også å i stor grad være kjønnet (Blakemore og Centers, 2005:619). Gutter har eksempelvis i større grad leker som biler og action figurer, mens jenter ofte har

dukkehus, dukker og dukkevogn (Blakemore og Centers, 2005: 631). Lekene som jenter har bærer preg av et fokus på «husholdnings aktiviteter» mens guttenes leker i større grad representerte aggresjon og voldsomheter (Ibid). Garfinkel viser gjennom studien av Agnes hvordan kultur og miljø er med på å forme vår forståelse av kjønn, og hva som blir sett på som å følge normen. I dette tilfellet det normale og naturlige og det som bryter med normen og vår forståelse av kjønnskategoriene mann og kvinne. Dette uttrykker også Agnes når hun sier: « I´ve always wanted to be a girl; I have always felt like a girl; and I have always been a girl but a mistaken environment forced the other thing on me» (Garfinkel, 1984:130). Garfinkel (1984:122) skriver: «From the standpoint of an adult member of our society, the perceived environment of «normally sexed persons» is populated by two sexes and only two sexes, «male» and «female». For Garfinkel vil vi som mennesker i hverdagslivet alltid kategorisere oss og andre som enten mann eller kvinne, dette understreker han ved å si: «essentially, originally, in the first place, always have been, and always will be, once and for all, in the final analysis, either «male» or «female» (Garfinkel, 1984:122). Det er tydelig at Garfinkel har en dikotom forståelse av kjønnskategoriene.

2.4.2 Etikk og studie av sensitive tema

Selv om studien av Agnes har vært viktig for innsikten i studier av transpersoner innen sosiologien har den også blitt kritisert for å blant annet påvirke Agnes negativt på et personlig plan, men også politisk sett for transpersoner (Connell, 2010:34). Kritikerne til studien mener at Garfinkels behandling av Agnes i stor grad var basert på Agnes som et objekt for forskning (Ibid). Dette var både dehumaniserende og med på å etablerere en tradisjon for å behandle transpersoner som «lab eksperimenter» i forskning og ikke som subjekter med egne rettigheter (ibid). Kritikken har også blitt rettet mot det asymmetriske maktforholdet mellom forskerne og Agnes, dette fordi Agnes sin deltagelse i studien var en betingelse for å få tilgang til en kjønnsbekreftende operasjon (Ibid). Får å få operasjonen måtte Agnes også fremstå som feminin på den måten forskerne mente var riktig for å være en god kandidat til operasjonen (Ibid). Dette kan ha påvirket Agnes sin atferd, handlemåter og måten hun gjorde kjønn på. Selv om Garfinkels studie av Agnes bryter med flere av de etiske retningslinjene vi har i dag så er det viktig å poengtere at denne studien ble gjort i 1967 og dermed må ses i en historisk kontekst. Utviklingen innen forskningsetisk praksis har siden den tid forandret seg mye, dette gjør at flere aspekter ved denne studien som har skapt reaksjoner i senere tid ikke nødvendigvis ble sett på som etiske brudd på tiden studien ble utført.

De siste tiårene har debatten om forskning og dens vilkår fått stadig mer oppmerksomhet og særlig har søkelyset blitt rettet mot den etiske delen av forskningen (Alver og Øyen, 1997:5). Her i Norge har vi fått nye lover og regler som en konsekvens av offentlig meningsutveksling rundt tematikken (Ibid). Dette har ført til utviklingen av forskningsetiske retningslinjer. Det har blitt en større allmenn interesse gjennom mediene for hvordan forskningen brukes og gjennom dette er vi mer på vakt ovenfor den forskningen som potensielt kan være til skade for mennesker og grupper (Ibid). Tema for denne studien er på mange måter et tema som kan regnes for å være sensitivt da informantene i studien er en relativt liten gruppe i samfunnet. Tematikken de snakker om er også personlig da de forteller om forholdet til egen kropp, seksualitet og informantene forteller sin egen livshistorie. Sensitive forskningstema kan defineres som «research which potentially poses a substantial threat to those who are or have been involved in it» (Lee, 1993:4). Sensitive tema skaper problemer fordi det innebærer en potensiell kostnad for de som deltar som er mer enn at de bruker tiden sin på å delta (Ibid). Derfor er det som forsker spesielt viktig å være refleksiv i forskningsprosessen, fokuset må ligge på hva informantene forteller, og det er viktig at en er sensitiv ovenfor hvordan og hvem ytringene er rettet mot, og hvorfor (Dahl, 2012:7). Ved slike sensitive tema er forskerens perspektiv og innfallsvinkel viktig fordi det danner en forståelsesramme for hvordan en skal tolke datamaterialet i analysearbeidet (Alver og Øyen, 1997:57-58). Derfor er det viktig at forskeren gjør rede for posisjoner og de overordnede perspektivet for oppgaven (Ibid). Videre i dette kapittelet vil det fremlegges en teoretisk gjennomgang for perspektiver som kan brukes videre på feltet.

2.4.3 Å passere

Sosiologer har tidligere studert hvilke strategier transpersoner har brukt for å skjule det som ble sett på som en stigmatisert identitet. Begrepet «passing» eller passering blir ofte brukt om denne prosessen. Gjennom etnografiske observasjoner og intervju har sosiologer innen avvikssosiologi forsket på hvordan transpersoner har håndtert deres kjønnsidentitet i interaksjon med andre (Lagos & Schilt, 2017:429). Samtidig har de undersøkt hvilke metoder de har brukt i denne passeringsprosessen for å bli sett på som «naturlig fødte» kvinner og menn (Ibid). Mens avvikssosiologien har fokusert på hvordan transpersoner passerer i interaksjon med både familie, venner, kollegaer og fremmede så har det etnometodologiske perspektivet et annet fokus i studiene på dette feltet. Det etnometodologiske perspektivet fokuserer på de sosiale strukturene med vekt på hvordan det er mulig for transpersoner å passere i den sosiale strukturen når det kommer til at kjønn baseres på de binære

kjønnskategoriene mann og kvinne (Ibid). Innenfor det etnometodologiske perspektivet hevdes det at i situasjoner hvor transpersoner klarer å passere så handler dette om at i den spesifikke sosiale interaksjonen så har ikke det biologiske kjønn noe å si og er dermed ikke synlig (Ibid). Fra dette perspektivet er dermed passeringen avhengig av hvilken situasjon personen befinner seg i og hvilket uttrykk en viser, i sosial interaksjon er det atferd og oppførsel som i stor grad vil definere hvilket kjønn andre ser en som (Ibid). Her handler det i stor grad om at vi fastslår andres kjønn når vi er i en ansikt til ansikt interaksjon, for gjennom denne interaksjonen presenter vi informasjon om eget kjønn gjennom atferd (Schilt & Westbrook, 2014:33). Denne informasjonen som presenteres for oss bruker vi for å kategorisere andre mennesker inn i kjønnskategoriene og dermed avgjør vi kjønn (Ibid).

Harold Garfinkel (1984:140) forsøker å forklare passeringsprosessen som et spill hvor personen hele tiden forsøker å passere som en «normal, naturally sexed person». Garfinkel forklarer dette spillet i sin studie av Agnes og går inn på ulike situasjoner hvor hun måtte unngå å avsløre sitt biologiske kjønn ved hjelp av ulike strategier. Det var en rekke strategier Agnes brukte i interaksjon med andre for å holde tilbake informasjon, som det å være svært generaliserende når hun snakket, eller å late som at hun ikke forstod hva som ble snakket om (Garfinkel, 1984:167-168). Garfinkel trekker frem Goffman i hans studie av Agnes da flere av hans begreper kan knyttes til passeringsprosessen. Når det kommer til passering vil Goffmans begrep inntrykksyring/impression management være en beskrivende måte for hvordan deler av passeringen foregår. Når vi møter nye mennesker vil vi alltid forsøke å skaffe oss opplysninger om personen, disse opplysningene får vi gjennom at personen uttrykker seg selv slik at vi danner oss et inntrykk (Goffman, 1992:12). Disse inntrykkene vil en forsøke å styre i egen favør slik at inntrykket andre får av oss er mest mulig likt det inntrykket en ønsker å avgi. Vi setter opp en personlig fasade i forbindelse med opptreden, dette kan være klær, kjønn, alder, holdning, måten en snakker på og ansiktsuttrykk (Goffman, 1992:29). Ved bruk av den personlige fasaden kan man som transperson forsterke et mer feminint eller maskulint uttrykk som kan gjøre passeringen lettere.

2.5 Kjønnsteori

2.5.1 Gender Attribution

Kessler og McKenna tar i boken «Gender: An Ethnomethodological Approach» opp en rekke spørsmål når det kommer til forståelsen av kjønn. Deres teoretiske perspektiv vektlegger kjønn som en sosial konstruksjon, hvor de to kjønnene mann og kvinne er et resultat av sosialt

tatt for gitte metoder vi mennesker bruker for å konstruere virkeligheten (Kessler og McKenna, 1978). Deres perspektiv er tydelig inspirert av Garfinkels etnometodologi. Kessler og McKenna har utført 15 dybdeintervjuer med transpersoner for å studere deres forståelse av kjønn i hverdagslivet. Som mennesker vil vi alltid forsøke å plassere personer vi møter i hverdagen inn i kategoriene mann og kvinne. Selv om det kulturelle synet på hva en mann og en kvinne er har endret seg over tid så er det likevel noe som regnes som å være mer maskulint eller feminint enn andre trekk (Kessler & McKenna, 1978:1). Vi bruker gjerne feminine og maskuline kjennetegn på kjønnene for å kategorisere menneskene rundt oss. Dette kan være kjennetegn som at de fleste vi møter med skjegg er menn og de fleste vi møter med lys stemme og store bryster er en kvinne (Kessler & McKenna, 1978:2). Dersom disse kjennetegnene ikke er tydelige kan vi bli usikker på hvilken kategori vi skal plassere andre i (Ibid). Da vil en kanskje se ekstra nærmere på en persons kinn for å se om det er tegn til skjeggvekst der, eller spørre andre om kjønn (ibid). Dermed forgår det Gender Attribution som handler om at vi forsøker å plassere andre som enten kvinne eller mann for hver gang vi møter en ny person. Kessler og McKenna (1978:6) beskriver Gender Attribution som en kompleks og interaktiv prosess, denne prosessen inkluderer både personen som tildeler kjønn, men også den som tildeles et kjønn.

Mennesker som ikke har en kjønnsidentitetsproblematikk vil ikke tenke over i like stor grad hvilket kjønn en viser at en er til andre, da det blir tatt for gitt at andre tilskriver riktig kjønn. Skulle en bli tilskrevet «feil» kjønn kan dette føles sårende da en ikke er forberedt på at dette kan forekomme, mennesker som ikke har en kjønnsidentitetsproblematikk vil se på kjønn som naturlig opplagt (Kessler & McKenna, 1978:126). Kessler og McKenna (1978:126) skriver at transpersoner derimot vil være forberedt på at feiltagelser angående andres oppfatning av deres kjønn kan forekomme, de vil dermed på forhånd ha planlagt hvordan en slik situasjon kan håndteres. Det gjør også at de i større grad enn andre vil være selvbevisst på hvordan de presenterer seg selv slik at de har en større mulighet for å kunne passere. Det finnes ikke en systematisk oppskrift for hvordan en skal kunne passere som det «riktige» kjønn, Kessler og McKenna (1978:127) presenterer likevel fire brede arenaer for selvpresentasjon som bidrar til Gender Attribution: 1. Generelle samtaler, 2. offentlig fysisk utseende, 3. den private kroppen, 4. samtaler om den personlige fortiden. Disse fire punktene vil i analysedelen av denne oppgaven brukes som emneknagger for å belyse problemstillingen:

Generelle samtaler

Dette første punktet innebærer å lære seg teknikker for hvordan en snakker på en «passende» måte, dette kan innebære ulikheter i måten kvinner og menn snakker sammen på (Kessler & McKenna, 1978:128). Et annet eksempel er bruk av logoped hvor menn kan oppnå en dypere og mørkere stemme, og kvinner kan trene stemmen til å bli lysere og mer feminin (Ibid).

Offentlig fysisk utseende

Transpersoner lærer også ulike måter å presentere kropp på, og det ikke bare gjennom måten en kler seg som en mann eller en kvinne (Kessler & McKenna, 1978:128-129). Det fysiske utseende er et viktig punkt når det kommer til Gender Attribution, for menn kan det være viktig å trene for å få en mer muskulær og maskulin kropp (Ibid). Det fysiske utseende kan også handle om måten en går på, hvordan en ser ut på håret, om en bruker sminke osv, alle fysiske trekk vil være med i vurderingen når vi forsøker å plassere andre mennesker i kategoriene mann eller kvinne.

Den private kroppen

Før transpersoner har fått utført kjønnsbekreftende operasjon vil de normalt unngå situasjoner som gjør at de må vise sin nakne kropp, dette kan føre til problemer i bruk av offentlige toaletter og garderober (Kessler & McKenna, 1978:131). Kessler & McKenna (1978:131) viser blant annet til et eksempel hvor en female-to-male transperson ønsket å jobbe i marinen før han hadde gjennomført operasjonen. Han valgte dermed bevisst å melde seg til jobben som kokk fordi det krevde mindre fysisk styrke, men også fordi han da måtte stå opp tidligere enn de andre og dermed kunne bruke dusj og toalett alene (Ibid).

Den personlige fortiden

Kessler og McKenna (1978:132) mener at transpersoner ikke bare må skjule sin fortid, men også skape en ny fortid som samsvarer med kjønnen. Noen ting kan være lettere å endre som navn, mens andre ting vil være vanskeligere som medisinske journaler, alt som endres må huskes slik at den nye historien om fortiden blir den samme for hver gang (Ibid). Det minst problematiske vil selvsagt være å bruke de riktige detaljene om fortiden, dette fordi Gender Attribution er så sterk at de fleste biografiske detaljene kan krediteres til hver av kjønnskategoriene (Kessler & McKenna, 1978:133). Når andre først har fått et inntrykk av en som mann eller kvinne vil informasjonen fra fortiden også bli sett i samsvar med dette tildelte kjønnen (Ibid).

2.5.2 Doing Gender

Begrepet Doing gender ble opprinnelig utformet av West og Zimmerman, men har i senere år også blitt brukt av langt flere, som blant annet Judith Butler, for å beskrive at kjønn ikke kun handler om det biologiske aspektet. Forståelsen av at kjønn ikke kun er et medfødt faktum, men også er noe en selv kan bestemme ved å gjøre kjønn, er med på å problematisere vår medfødte forståelse av kjønn som binært system og er dermed med på å utfordre våre tanker om hva kjønn er. For enkelte vil det å gjøre kjønn utfordre opplevelsen av allerede eksisterende kjønnskategorier, noe som gjør at begrepet også har møtt kritikk. Å gjøre kjønn er noe alle mennesker kan gjøre, men det å passere er ifølge West og Zimmerman (1987) spesielt for transpersoner.

I artikkelen «Doing Gender» av West og Zimmerman fra 1987 tar de to sosiologene opp tidligere forskning på kjønn for å forklare betydningen av begrepet fra et etnometodologisk perspektiv. Det har lenge vært tradisjon for å skille mellom sex og gender i studier som omhandler kjønn, også betegnet som biologisk og sosialt kjønn. Hvor sex omhandler den biologiske delen av kjønn som anatomi, hormoner og fysiologi (West & Zimmerman, 1987:125). Gender derimot handler om at kjønn kan konstrueres av sosiale, psykologiske og kulturelle midler (Ibid). West og Zimmerman (1987) mener en også burde inkludere kjønnskategori som en del av dette, fordi forholdet mellom sosialt og biologisk kjønn er så komplekst at det ikke holder å bare skille mellom disse kategoriene. Biologisk kjønn deles inn i biologiske kriterier for å kunne klassifisere mennesker som enten mann eller kvinne, kriteriene kan blant annet omhandle medfødt kjønnsorgan eller kromosom type (West & Zimmerman, 1987:127). Plasseringen av kjønnskategori oppnås ved å bruke kriteriene for biologisk kjønn, men i hverdagslig interaksjon kan kjønnskategorien også etableres ved å opprettholde sosial identifisering av kjønn (Ibid). Det sosiale kjønn kategoriseres etter hvordan en opptrer i sosiale situasjoner, alt i fra holdninger, væremåte, klær osv. (Ibid).

For West og Zimmerman (1987:129) er ikke kjønn en rolle eller et sett av trekk, de mener kjønn er et resultat av våre sosiale handlinger, kjønn i seg selv er dermed noe som konstrueres gjennom interaksjon med andre. «Doing gender involves a complex of socially guided perceptual interactional, and micropolitical activities that case particular pursuities as expressions of masculine and feminine «natures» (West & Zimmerman, 1987:126). Fra dette perspektivet er dermed kjønn noe som konstrueres sosialt i samhandling med andre mennesker. Vår forståelse av kjønn er basert på allerede eksisterende strukturer, normer og

forestillinger av hva det vil si å være feminin og maskulin. Gjennom å følge disse kjønnsstrukturene kan en gjøre kjønn eller i transpersoners tilfelle passere som den det kjønn en selv mener en er også ovenfor andre mennesker. På denne måten kan selvopplevelsen av kjønn en er også samsvare med hvilket kjønn andre mennesker kategorisere en som.

2.6 Performativitetsteori

Judith Butler har lenge vært en sentral skikkelse når det kommer til tema som omhandler kjønn og feminisme. I *Gender Trouble* kritiserer Butler det mye brukte skillet mellom sex som biologisk kjønn og gender som sosialt konstruert kjønn. Hun begrunner kritikken med at sosialt konstruert kjønn ikke nødvendigvis følger ens biologiske kjønn, og at gjennom dette skillet legges det opp til et binært kjønnssystem (Butler, 1999:10). For Butler er heteronormativiteten med på å produsere diskrete og asymmetriske motsetninger mellom det som kategoriseres som feminint og maskulint, som igjen er uttrykk for egenskaper hos kvinner og menn (Butler, 1999:23). Vår forståelse av andres kjønnsidentitet påvirkes i stor grad av «kulturelle lover» over hva som blir sett på som å følge normen (Butler, 1999:24). Dersom ens kjønnsidentitet ikke samsvarer med det biologiske kjønn oppstår det et kategoriseringsproblem fordi en slik identitet «ikke eksisterer» (Ibid). Butler stiller seg ikke bak forståelsen av at det bare er to fastsatte kjønnskategorier, men kjønn er heller noe en kan produsere eller gjøre gjennom å fremføre kjønn og dermed kan en konstruere ens identitet (Butler, 1999:33). Kjønn og seksualitet er for Butler heller ikke noe som følger hverandre på den måten at hvilket kjønn en har bestemmer ens seksualitet, hun ser på dem som uavhengige av hverandre (Butler, 2004:16).

Butler mener at dersom det er slik Simone de Beauvoir påstår at en ikke fødes som kvinne, man *blir* en kvinne så vil det også være naturlig at kvinner i seg selv er et begrep som er i en prosess (Butler, 1999:43). Der kvinner er noe en kan bli og noe som konstrueres og dermed ikke slutter å oppstå (Ibid). Dette knyttes opp mot diskurser, fordi vår forståelse av hva en kvinne er alltid kan forandre seg. Butler beskriver kjønn slik: «Gender is the repeated stylization of the body, a set of repeated acts within a highly rigid regulatory frame that congeal over time to produce the appearance of substance, of a natural being» (Butler, 1999:43-44). Butler stiller seg på mange måter bak Foucaults tekster og teori som beskriver hvordan både diskurser og makt påvirker kroppen og vår forståelse av kjønn som kategorier. Ettersom diskurser kan endres og det i Butlers forståelse er slik at en ikke er kjønn, men kjønn

er noe en gjør så viser dette at for Butler er ikke kjønn fastsatt og stabilt. Dette fordi vår forståelse av kjønn kan endres og har blitt endret i årenes løp. For Butler handler performativitet om muligheten til å konstruere kjønn gjennom hvordan en opptrer i samhandling med andre mennesker gjennom ting som kroppsspråk, oppførsel og måten en handler på, dette ettersom det er det ytre vi i møte med andre presenterer oss med (Butler, 1999:173). Det at kroppen kan være performativ beskriver Butler slik:

That the gendered body is performative suggests that it has no ontological status apart from the various acts which constitute its reality. This also suggests that if that reality is fabricated as an interior essence, that very interiority is an effect and function of a decidedly public and social discourse, the public regulation of fantasy through the surface politics of the body, the gender border control that differentiated inner from outer, and so institutes the «integrity» of the subject (Butler, 1999:173).

Dette viser hvordan diskurser, fremføringen av kroppen, våre handlinger og forståelse av kroppen er med på å gjøre at en også i større grad kan uttrykke kjønn gjennom at kjønn er noe som skapes, konstrueres og formes slik at andre mennesker oppfatter en som det kjønn en ønsker å være. Butler bruker blant annet Drag⁵ som et eksempel på Performativitet, for gjennom å forandre det ytre som klær og hår, samt kroppsspråk og væremåte gjør at de oppfattes som en kvinne eller en mann.

I boken *Undoing Gender* reflekterer Butler over kjønn og seksualitet, og kritiserer normer når det kommer til kjønn. I denne boken ser hun i større grad enn tidligere også på det politiske aspektet ved kjønn. For å kunne snakke om normer når det kommer til kjønn er det viktig å først definere hva som ligger i ordet norm. Butler beskriver normer slik:

A norm is not the same as a rule, and it is not the same as a law. A norm operates within social practices as the implicit standard of *normalization*. (...) Norms may or may not be explicit, and when they operate as the normalizing principle in social practice, they usually remain implicit, difficult to read, discernible most clearly and dramatically in the effects that they produce (Butler, 2004:41).

⁵ Drag kan defineres som at individer gjør midlertidig skifte av kjønnsuttrykk, dette ved hjelp av å endre det ytre som klær, håret og gangen som gjerne blir sett på som å karakterisere det motsatte kjønn.

En norm er dermed ikke alltid selvsagt og noe vi legger merke til i det daglige, det er gjerne internaliserte forventninger og forestillinger om samfunnet rundt oss. Og hvordan en skal handle i en gitt situasjon og om andre mennesker. Det er gjerne først når en opplever et normbrudd at selve normen blir synlig for å oss. Når en person endrer sitt kjønn vil dette for mange oppleves som noe som bryter med det normaliserte og de binære kategoriene mann og kvinne.

Kapittel 3: Forskningsdesign og Metode

I dette kapittelet gjør jeg rede for valg av forskningsdesign og metode. Videre gis en beskrivelse av utvalget og informasjon om selve datamaterialet. Deretter refleksjoner rundt transkribering og de etiske hensynene i kvalitativ forskning og hvordan datamaterialet er analysert.

3.1 Forskningsdesign

For å besvare problemstillingen «*Hvordan opplever og fortolker transpersoner forventninger til kjønn?*» i dette prosjektet mener jeg det er hensiktsmessig å bruke en kvalitativ tilnærming for å et datamateriale som best mulig kan besvare problemstillingen. Ettersom jeg er ute etter å undersøke opplevelser, erfaringer, tanker og meninger rundt det å være transperson og deres opplevelser av kjønn er intervju i dette tilfellet den beste måten å tilegne seg informasjon og kunnskap om problemstillingen.

I denne oppgaven brukes videointervjuer som er gjort av Skeivt Arkiv⁶ – Nasjonalt kunnskapssenter for skeiv historie ved universitetsbiblioteket i Bergen, jeg har dermed ikke samlet inn dette datamaterialet selv. Den opprinnelige planen for studien var å inkludere disse intervjuene fra Skeivt arkiv i datamaterialet og videre bygge en intervjuguide basert på disse intervjuene som skulle være grunnlaget for videre intervju jeg skulle gjennomføre selv. Og dermed benytte meg av både intervjuene fra skeivt arkiv og egne intervju som datamateriale. Ved gjennomgangen av disse intervjuene fant jeg informasjonen og datamaterialet tilstrekkelig til å kunne besvare problemstilling for studien kun basert på disse intervjuene. Jeg har dermed valgt å kun benytte meg av intervjuene fra Skeivt arkiv.

Ettersom jeg selv ikke har utført intervjuene var det usikkert før jeg begynte å transkribere intervjuene hvilken informasjon som ville komme ut av dem og om disse kunne benyttes til å svare på tematikken jeg hadde bestemt på forhånd. Intervjuene har derfor i stor grad vært med på å forme hvilken vei oppgaven har tatt, forskningsdesignet kan dermed sies å ha likhetstrekk ved Grounded Theory. Blaikie (2000:143) beskriver Glaser og Strauss sin Grounded Theory som en prosess hvor det som avdekkes og oppdages i prosessen er med på å bestemme veien videre. Det er dermed ikke et mål om å teste ut en hypotese som i et deduktivt forskningsopplegg, men heller et fokus på teoriutvikling (Ibid). I denne oppgaven

⁶ Informasjon om Skeivt Arkiv og deres arbeid kan leses mer om på deres nettside: <https://skeivtarkiv.no>

ble teoriene på feltet valgt i etterkant av at jeg hadde gått gjennom datamaterialet, det er dermed datamaterialet som er lagt til grunn for valget av teoretisk perspektiv for oppgaven. Ved et forskningsdesign som dette starter en gjerne med den empiriske innsamlingen og lar datamateriale føre veien videre i forskningen. Målet med en slik prosess er å kunne beskrive mønstre eller karakteristiske trekk for individuelle eller sosiale fenomener (Blaikie, 2000:83).

Denne studien har ikke som formål å kunne generalisere funnene, men heller legge frem ulike meninger og erfaringer på feltet. Dette er også i tråd med Karen Christensen (1998:80) sin mening om viktigheten av at forskeren på forhånd ikke har bestemt seg for en klar teori som skal benyttes for å forklare det som studeres. Christensen oppfordrer til å være teoriåpen og jobbe empirinært for så å finne ut hvilken teori som kan anvendes i studien. Selv om jeg gjennom denne studien har jobbet empirinært og fokusert på å la datamaterialet bestemme retningen for studien, så har jeg fremdeles hatt noen tanker i begynnelsen av prosjektet som jeg har gjennomført. Dette har vært tanker om hvilken teori som kunne benyttes for tema og hva jeg ville undersøke. Bestemmelsen av hvilken teori som faktisk ble benyttet i studien kom likevel etter en gjennomgang av empirien og utformingen av problemstillingen. Det at jeg ikke har samlet inn datamaterialet og gjennomført intervjuene selv stiller også spørsmål ved om dette kan kalles Grounded Theory. Ved å bruke datamateriale som andre har samlet inn har jeg ikke tatt del i interaksjonen og ikke heller ikke hatt muligheten til å blant annet stille oppfølgingsspørsmål eller trekke inn flere interessante tema. Dermed kan denne studien sies å ha likhetstrekk ved Grounded Theory i den grad det kommer til fokuset på å jobbe empirinært og å la datamaterialet styre veien videre i studien. Jeg vil ikke kunne konkludere med at studien er basert kun på Grounded Theory da jeg i tillegg har hatt klar forhåndsbestemte tema jeg ønsket å belyse.

I denne studien vil jeg benytte meg av det Herbert Blumer beskriver som sensitiverende og definitive begreper. Flere av begrepene og konseptene som brukes i samfunnsvitenskapen kan betegnes som vage begreper, dette kan være begreper som sosiale institusjoner, strukturer og kulturelle normer (Blumer, 1954:144). I beste fall kan slike begreper gi en grov identifisering av konseptet, slike konsepter er det Blumer karakteriserer som «sensitizing concepts» (Ibid). Motsetningen til sensitiverende begreper er «definitive concepts». Definitive begreper er klart definerte med et forhåndsbestemt innhold, slike begreper vil gi forskeren klare retningslinjer for hva en skal se etter i datamaterialet (Blumer, 1954:148). Sensitiverende begreper mangler en slik spesifisering til seg og er heller med på å gi forskeren en viss generell anelse for

hvordan en skal tilnærme seg det empiriske materialet og hva en skal se etter (Ibid). Sensitiverende begreper gir på den måten i større grad et forslag til hvilken retning en skal se etter (Ibid). I denne studien kan eksempelvis kjønn bli sett på som et sensitiverende begrep da det i stor grad er fokus på den sosiale og kulturelle forståelsen av kjønn og hva kjønn innebærer, samt informantenes forståelse av hva kjønn er. På samme måte brukes og begrepene maskulinitet og femininitet gjennom studien uten å gi en konkret redegjørelse for hva dette innebærer da informantene i studien har en subjektiv oppfatning av begrepene. Likevel benyttes også begreper som kan defineres som definitive da de er en klar redegjørelse for begrepens innhold i kapittel 2.

3.2 Digitalt datamateriale: videointervju

I løpet av de siste årene har visuelle forskningsmetoder i større grad blitt tatt i bruk innen samfunnsvitenskapen. Forskningsmetodene på feltet er i stadig utvikling og særlig har bruken av videoopptak blitt et nyttig verktøy innen den kvalitative forskningen (Knoblauch og Schnettler, 2011:334). Visuelle medier som film, bilder og videoopptak kan gi rike datamaterialer for studier innen samfunnsvitenskapen. Gjennom video får en blant annet muligheten til å gjøre opptak av naturlige situasjoner som foregår på naturlige steder som i hjemmet, på arbeidsplassen eller i et klasserom (Heath, Hindmarsh og Luff, 2011:2). Digital video av intervjuer kan gi forskeren en ubegrenset tilgang til lyd og video av intervjuet, hvor en på enkelt vis kan spole frem og tilbake i klippet for å analysere datamaterialet (Brown, Duque og Shrum, 2005:16). Videoopptak kan også brukes ved intervju for å samtidig kunne få med informantens ansiktsuttrykk og kroppsspråk underveis. Opptakene kan analyseres en rekke ganger og kan gi tilgang til detaljer som finner sted i interaksjonen som ikke ville vært like lett å huske dersom en gjennomfører intervju med båndopptaker, telefonintervju eller intervju gjennom tjenester som Skype. Videoopptak kan med informantens samtykke deles og vises til andre, i motsetning til en rekke andre kvalitative data kan video formes til et arkiv med data som gir en fleksibel ressurs for fremtidig forskning (Heath, Hindmarsh og Luff, 2011:2). Videoopptakene i denne studien kommer fra et slikt arkiv, Skeivt Arkiv ved Universitetsbiblioteket i Bergen har gjennomført en rekke videointervjuer for å samle inn informasjon om skeiv historie i Norge. I denne studien brukes videointervjuer gjort med personer som definerer seg som transpersoner. Disse intervjuene er samlet inn med nettopp det formål at de skal være en ressurs i forskning for blant annet masterstudenter og andre som måtte kunne benytte seg av intervjuene både nå og i fremtidig forskning. Det ligger gode muligheter i å bruke video som datamateriale, likevel har de innenfor samfunnsvitenskapelig

forskning vært sene med å ta dette i bruk, dette til tross for at videoopptak både er lett tilgjengelig teknologi og ikke spesielt kostbart å benytte seg av (Ibid). Videointervju har de siste årene blitt stadig mer utbredt, men det er fremdeles relativt nytt. Dette resulterer i mangelfull informasjon om dette i metodebøkene vi fremdeles bruker i undervisning og dermed er det også vanskelig å finne informasjon om bruken av videointervju i forskning.

3.2.1 Fordeler og ulemper ved bruk av video som datamateriale

Det er flere fordeler ved å benytte seg av videoopptak som datamateriale. Et videoopptak vil fange det som skjer i øyeblikket og gir muligheten til å få opptak av det som skjer i virkeligheten i det det faktisk skjer, dette kan innebære samtaler, synlig atferd eller objekter og gjenstander som brukes i situasjonen (Heath, Hindmarsh og Luff, 2011:5). En vil også ha muligheten til å pause opptaket, spole tilbake og revurdere hva en har sett, dette vil være svært nyttig å kunne benytte seg av som forsker (Ibid). Video kan også gjøre det mulig for forskeren å vurdere flere ting enn bare tale, muligheten legger til rette for at også blikk, ansiktsuttrykk og kroppsspråk kan analyseres (Heath, Hindmarsh og Luff, 2011:7). Ved bruk av digitale datamaterialer som video vil det også være lettere å kunne dele data med andre og flere vil kunne være med å analysere datamaterialet (Ibid).

Selv om det finnes en rekke fordeler ved å bruke videobasert datamateriale i kvalitativ forskning er det også utfordringer ved metoden. Forskning med video som datamateriale reiser en rekke viktige praktiske, etiske, metodologiske og analytiske problemer, det finnes få retningslinjer for hvordan en skal foreta videobasert forskning (Heath, Hindmarsh og Luff, 2011:10). Etiske spørsmål kan stilles ved bruk av videoopptak og om dette er fornuftig å bruke med tanke på anonymitet, eller det å filme hva mennesker foretar seg i deres naturlige miljø (Ibid). Videointervjuene som brukes i denne studien er opptak av dybdeintervjuer, dermed omhandler det ikke observasjon av informantene i deres naturlige miljø slik som Heath, Hindmarsh og Luff tar i betraktning når de ta opp disse ulempene ved videobasert datamateriale. Bruk av videoopptak til intervju kan likevel påvirke informanten da det å bli satt i en setting hvor en skal svare på spørsmål med et kamera til stede kan være utfordrende. Dette kan føre til at informanten holder tilbake informasjon til tross for at de kan ha gitt sitt samtykke til at et kamera kan gjøre opptak av situasjonen. Det vil være vanskelig å avgjøre om informanten faktisk holder informasjonen tilbake og ikke lar seg påvirke av om kamera er til stede.

3.3 Intervju som metode

Selv om datamaterialet i denne studien er videointervju utført av en annen forsker mener jeg likevel det er hensiktsmessig å redegjøre for intervju som metode da datamaterialet er transkribert som et vanlig intervju gjort med båndopptaker. Analyseprosessen vil også fokusere på innholdet i intervjuet og ikke legge vekt på selve interaksjonen. Tim Rapley (2004:2) beskriver intervjuet som enkelt og selvsagt, dette fordi det å svare på og stille spørsmål er en del av hverdagen vår. Gjennom intervjuene forteller intervjupersonene retrospektivt om deres opplevelser, følelser og tanker (Ibid). I det kvalitative forskningsintervjuet får man som forsker en privilegert tilgang til andre menneskers grunnleggende opplevelser av eget liv (Kvale og Brinkmann, 2017:47). Ved intervju får forskeren generert empiriske data om den sosiale verden ved at intervjupersonene snakker om eget liv, for å få gode svar på det en undersøker må en naturligvis stille gode spørsmål (Gubrium og Holstein, 2012:2).

Ved et dybdeintervju vil målet være å skape en situasjon som er relativt lik en åpen samtale som kommer innom noen tema som på forhånd er valgt ut av forskeren (Tjora, 2013:104). Jeg opplever intervjuene som brukes i denne oppgaven til å være basert på dette, det er en rekke tema som går igjen i intervjuene på samme tid som informanten i stor grad får være med å styre samtalen, dermed fremstår intervjuene i dette datamaterialet som en åpen samtale. Meningen med et slikt intervju er at informanten skal få reflektere over egne erfaringer og meninger som kan knyttes til temaet som studeres (Tjora, 2013:104-105). Dette gjøres blant annet ved at forskeren stiller åpne spørsmål som gir informanten muligheten til å kunne gå i dybden der hvor de kan fortelle mye (Ibid). Dybdeintervjuer benyttes i de tilfellene hvor en er ute etter å studere meninger, erfaringer og holdninger som informanten innehar, for gjennom intervjuet få en ta del i informantens livsverden (Tjora, 2013:105). Dybdeintervju som metode kan sies å være inspirert av og basere seg på det fenomenologiske perspektivet, dette fordi forskeren ønsker å få tilgang til og forstå informantens opplevelser og på samme tid få innsikt i hvordan informanten selv reflekterer over dette (Tjora, 2013:105). Intervjuene i denne studien kan beskrives som dybdeintervjuer hvor individet står sentralt i forskningen, dette kalles ofte for en narrativ analyse som betegner tilfeller hvor en er mer opptatt av å analysere personlige historier og situasjon gjerne ved bruk av biografiske intervjuer (Tjora, 2013:106).

Et godt intervju handler ikke bare om at forskeren håndterer selve spørreteknikken, det handler også om at forskeren har tilegnet seg tilstrekkelig med kunnskap om temaet (Kvale og

Brinkmann, 2017:203). Forskeren må også vise sensitivitet med tanke på relasjonen mellom intervjupersonen og forskeren, og at en som forsker er bevisst på de etiske aspektene ved intervjuet (Ibid). Under intervjuet er forskeren moralsk ansvarlig for at de etiske hensyn skal opprettholdes. Kvaliteten på intervjuet avhenger av forskeren selv, det er forskerens evne til å stille spørsmål, forskerens rolle og integritet som er avgjørende for kvaliteten på vitenskapelig kunnskap som genereres og de etiske beslutningene som tas (Kvale og Brinkmann, 2017:108). Avgjørende faktorer for forskeren i en intervjusituasjon er forskerens kunnskap, ærlighet, erfaring, og rettferdighet (Ibid).

Etiske spørsmål oppstår typisk når det kommer til intervju grunnet det asymmetriske maktforholdet som oppstår mellom forsker og respondent (Kvale og Brinkmann, 2017:110). Selv om Kvale og Brinkmann (2017:51) beskriver intervjuet som en samtale, legger de likevel vekt på hva dette maktforholdet kan gjøre i intervjuprosessen. Det som menes med at forskeren har mer makt i en intervjusituasjon er at det er forskeren som sitter med den vitenskapelige kompetansen, det er også forskeren som definerer og setter i gang selve intervjuet (Kvale og Brinkmann, 2017:52). Forskeren har også makten til å stille spørsmålene i intervjuet, og velge ut hvilke av disse spørsmålene som skal følges opp videre (Ibid). På mange måter er intervjuet en enveisdialog, hvor forskeren stiller spørsmål og intervjupersonen svarer (Ibid). Og kanskje viktigst av alt, det er forskeren selv som fortolker datamaterialet, og gjennom dette fortolke et annet menneskets meninger og opplevelser (Ibid). Ettersom jeg selv ikke var til stede under intervjuene er det vanskelig å si noe om hvordan maktforholdet påvirket intervjuene. Det at videointervjuene som brukes i denne studien startet som en åpen samtale kan ha vært et forsøk på å jevne ut maktforholdet. Hvert intervju starter med at informantene selv får velge hvor de skal begynne før intervjueren etterhvert stiller oppfølgingsspørsmål. I disse intervjuene er dermed informantene i stor grad selv med på å bestemme hva som skal snakkes om og ikke, dette jevner ut maktforholdet, noe som er viktig ved forskning på sensitive tema. Ettersom jeg selv ikke var tilstede under intervjuene og dermed ikke ble satt i et maktforhold i intervjuprosessen har jeg som forsker likevel makten i etterkant når det kommer til å fortolke datamaterialet.

3.4 Utvalg

Da jeg fikk kjennskap til intervjuene Skeivt arkiv hadde arbeidet med gjennom et foredrag hvor de var representert tok jeg kontakt og undersøkte om det var mulig å få tilgang til disse intervjuene. Intervjuene har blitt samlet inn for å kunne lagres i Skeivt arkiv som en

dokumentasjon for fremtiden slik at de kan benyttes for studenter og i annen forskning. Den opprinnelige planen for studien var å ta utgangspunkt i disse intervjuene for så å utforme en intervjuguide basert på disse intervjuene og deretter gjennomføre noen intervjuer selv. Intervjuguiden ble utformet underveis med transkriberingen av disse intervjuene, da jeg var ferdig å transkribere viste det seg at disse fire videointervjuene dannet et stort nok datamateriale til hele oppgaven. Intervjuene gav et bredt datamateriale når det kom til forståelsen av kjønn og intervjupersonene delte detaljrike beskrivelser av opplevelser og historier fra eget liv som i stor grad har beriket datamaterialet ved å gi en innsikt i hvordan det er å leve med en kjønnsidentitetsproblematikk og hvilke reaksjoner dette gir. Dermed tok jeg avgjørelsen om å bruke disse intervjuene som datamateriale for studien uten videre datainnsamling.

Utvalget for denne oppgaven består av 4 videointervjuer, intervjuene har en lengde på mellom 1,30 og 2 timer. Resultatene fra denne oppgaven har ikke som mål å kunne generaliseres til å gjelde flere enn utvalget og dermed er disse intervjuene tilstrekkelig i denne studien, skulle det vært mulig å generalisere funnene hadde det krevd et bredere utvalg. Utvalget består av 3 menn hvor to er FtM, og en av dem lever i begge kjønnsuttrykk og 1 kvinne (MtF), alle definerer seg som transperson eller transkjønnet. Utvalget er dermed noe skeivt fordelt når det kommer til antall kvinner og menn, men jeg mener dette ikke vil ha en betydning for å kunne besvare problemstillingen på en god måte.

Kriteriene jeg på forhånd satt for utvalget var at alle informantene skulle være over 18år, jeg ønsket også å inkludere informanter som identifiserte seg som kvinne, men var biologisk født som mann og menn som biologisk var født som kvinne slik at begge kjønnskategoriene ble inkludert i utvalget. Et siste kriterium var at informantene selv skulle definere seg som transperson / transkjønnet. Hva dette faktisk innebærer har alle informantene en subjektiv oppfattelse om og dermed har de hatt ulike behandlinger for å endre kjønn. En av informantene har ikke endret kjønn ved å gjennomgå medisinsk behandling, men lever i begge uttrykk, men selv definerer han seg som en transperson og er dermed også inkludert i utvalget. Alle disse kriteriene ble oppfylt ved intervjuene fra Skeivt arkiv. Det ble ikke satt et krav om at de skulle ha gjennomført en kjønnsoperasjon ettersom dette ikke er noe alle transpersoner har et behov for å gjennomføre til tross for at det legges stor vekt på i definisjonen av diagnosen. Ved å ikke inkludere behandling eller operasjon som kriterium for utvalget gir det også en større mulighet for å få innsikt i mangfoldet blant transpersoner.

3.5 Intervjuene

Intervjuene ble holdt i stille omgivelser som gjorde at videoopptakene ikke inneholder distraherende elementer i form av lyd eller andre forstyrrelser, ettersom dette også er et sensitivt tema egner det seg ikke å gjennomføre slike intervjuer i et offentlig rom. Dette handler i stor grad også om å beskytte intervjupersonen, og sikre anonymitet. Dette gjorde det også lettere for meg å transkribere intervjuene i ettertid med tanke på at jeg selv ikke har utført intervjuene eller var tilstede under prosessen, dermed var det viktig at det kom tydelig frem hva som ble sagt. Intervjuene ble gjort med videoopptak som også gjorde det lettere å se hva som ble sagt og sammen med at også informantens kroppsspråk kom tydelig frem. Fordi intervjuene var videoopptak fikk jeg ikke tilgang til disse på privat PC grunnet personvern, derfor ble opptakene spilt av på Skeivt Arkivs egne PCer på deres lesesaler og transkribert videre til min private PC.

Intervjuene i dette datamaterialet starter som en åpen samtale, forskeren starter med å gi intervjupersonen ordet i alle fire intervjuene. Dette gjør at intervjupersonene i begynnelsen av alle intervjuene gir uttrykk for at de er usikker på hvor de skal starte og det kan virke som at de blir usikker på hvilken informasjon forskeren vil finne nyttig. Dette gjør at forskeren begynner å stille noen åpne og innledende spørsmål for å få samtalen i gang. Selv om intervjuene begynner som en åpen samtale vil jeg regne dette for å være semistrukturert dybdeintervjuer da forskeren underveis bringer opp tema og spørsmål som kommer frem i alle de fire intervjuene. Semi-strukturerte intervjuer er verken et lukket spørreskjema eller en åpen samtale, den inneholder en rekke tema som skal snakkes om, og forslag til noen spørsmål (Kvale og Brinkmann, 2017:46). Dette åpner for en større frihet i intervjuet, forskeren får anledning til å stille oppfølgingsspørsmål, noe som kan være svært nyttig dersom intervjupersonen kommer inn på et tema forskeren ikke hadde forutsett. Ettersom jeg selv ikke har intervjuet i denne studien har jeg ikke hatt mulighet til å stille slike oppfølgingsspørsmål selv. Dette ser jeg på som en ulempe ved å bruke datamateriale som er samlet inn av andre, da det var flere ganger jeg kunne stilt oppfølgingsspørsmål underveis i intervjuene for å få enda mer informasjon om det informanten snakket om. Til tross for dette mener jeg likevel at jeg fikk tilstrekkelig med informasjon gjennom disse intervjuene.

Kvale og Brinkmann (2017:165) skriver at spørsmålene i en intervjuguide bør være enkle og korte, og at de innledende spørsmålene i intervjuet gjerne kan omhandle en konkret situasjon. Forskeren som har utført disse intervjuene har i stor grad benyttet seg av slike spørsmål

innledningsvis i intervjuene, dette virker å være en effektiv måte for å få informantene til å begynne å fortelle. Spørsmål om konkrete situasjoner kan få frem rike og spontane beskrivelser av hvordan intervjupersonen selv opplever fenomenet som undersøkes, derfor egner de seg godt som åpningsspørsmål (Kvale og Brinkmann, 2017:166). Ved en semi-strukturert intervjuguide kan man som forsker komme med oppfølgingsspørsmål underveis i intervjuet, dette kan gjøres ved å stille direkte spørsmål til det intervjupersonen nettopp har sagt (Ibid). Det kan også gjøres ved å gi intervjupersonen signaler som et nikk eller en liten pause for å signalisere at de kan fortsette å fortelle (Ibid). Da jeg fikk tilgang til disse intervjuene i videoformat kom dette tydelig frem, det var flere ganger at intervjupersonene tok en liten pause og uttrykte usikkerhet om det var greit det de fortalte eller om de var usikker på at de skulle fortsette. Da forskeren gav signaler som et nikk eller ikke sa noe mellom pausen startet intervjupersonen å fortelle videre.

Det er vanskelig å si om forskerens kjønn kan ha hatt innvirkning på informantenes åpenhet i intervjuene, alle informantene virker å være åpne og svært villig til å fortelle om eget liv og erfaringer de har gjort gjennom kjønnsendringene. Intervjuet med den ene kvinnelige informanten er det korteste intervjuet av de fire. Forskeren som har gjennomført intervjuene er selv mann, kvinnen som intervjues virker ikke å være tilbakeholden på informasjon i intervjuet og det ser ut til at forskerens kjønn ikke er av betydning i situasjonen, selv om dette selvsagt ikke kan hverken bekreftes eller avkreftes her. Noe som kan ha vært av betydning for at intervjuene ble beriket med gode fortellinger og villige informanter kan være at intervjueren selv arbeidet i Skeivt arkiv og dermed hadde god kunnskap om tematikken. Det at intervjueren selv jobber innenfor feltet kan ha skapt en tillit mellom intervjuer og informanten. Det er ikke sikkert jeg som student ville klart å skape denne samme tillitten og en slik profesjonell intervjusituasjon dersom jeg hadde gjennomført intervjuene selv. Dette kunne ført til at informantene kunne holdt tilbake på informasjon og det er ikke sikkert intervjuene ville gitt et like godt datamateriale. Jeg ser på det som en fordel i dette tilfellet at intervjuene er gjennomført av en forsker med god innsikt i tema, dette kan ha vært med på å skape en viktig tillitsrelasjon mellom intervjuer og informanter. Det er også svært viktig at informantene føler seg trygge og ivaretatt i situasjonen, særlig ved et sensitivt tema som i denne oppgaven. Dermed vil det å bygge opp tillit mellom forsker og informant være av stor betydning.

3.6 Transkribering av intervjuene

Ved transkribering blir talespråket abstrahert og fiksert i skriftlig form og dermed klargjøres intervjuene for analysearbeidet (Kvale & Brinkmann, 2017:204). Et datamateriale i tekst vil være mer egnet for analyse enn lydopptak eller video ettersom et datamateriale som er strukturert i tekstform vil være lettere å få en oversikt over (Kvale & Brinkmann, 2017:206). Selve transkriberingen og struktureringen av tekstmaterialet kan i seg selv ses på som starten på analyseprosessen. Intervjuene til denne studien var tatt opp på video, dette var svært nyttig under transkripsjonen da jeg selv ikke var tilstede når intervjuene ble gjennomført kunne jeg gjennom videoene likevel få med meg kroppsspråket til informantene. Når tale overføres til skrift kan det dukke opp utfordringer og problemer underveis, spesielt når det kommer til ordrett talespråk til skriftspråk (Kvale & Brinkmann, 2017:2017). Talespråk som er direkte oversatt kan ofte være vanskeligere å lese og ikke ha en god flyt når det skrives ut i tekst. Jeg begynte transkripsjonene med å oversette alt direkte fra talespråk til skrift og inkluderte dermed ord som «ehm» og «eh» som ofte kom frem i nølende situasjoner. Jeg oppdaget også at flere ganger i alle intervjuene var det en tendens til å gjenta samme ord flere ganger, spesielt i begynnelsen av en setning som for eksempel å si «det» tre ganger før setningen fortsatte. Dette er ikke noe en nødvendigvis legger merke til i dagligtalen, men når det kommer i form av skrift gjør det at teksten får en dårlig flyt. Jeg valgte dermed underveis i transkripsjonen å ikke lengre inkludere små ord som dette for å gjøre teksten mer leservennlig både for analysering av teksten og for inkluderingen i analysedelen av oppgaven. Dermed har sitatene blitt mer leservennlig og gitt teksten en bedre flyt uten at det går ut over innholdet i det som blir sagt. Under transkriberingen har jeg også valgt å ikke bruke informantens dialekt i overføringen fra tale til skrift, jeg har valgt å skrive alle dialektene på bokmål. Dette fordi det fungerer som en anonymisering av informantene slik at leseren ikke skal kunne plassere hvor informanten kommer fra.

3.7 Etiske hensyn

Dette prosjektet ble meldt inn til NSD ved start av semesteret høst 2018 og godkjent i løpet av høsten. Da dette prosjektet ble meldt inn til NSD høsten 2018 var som tidligere nevnt i den opprinnelige planen å også intervju selv, i tillegg til å bruke intervjuene fra skeivt arkiv, dette ble godkjent av NSD. Da jeg endte opp med å bare bruke intervjuene fra skeivt arkiv som jeg allerede hadde meldt fra om at jeg skulle benytte så jeg det ikke nødvendig å melde fra om disse endringene til NSD. Gjennom hele forskningsprosessen, fra utforming av problemstilling, gjennom innsamling av data, og til oppgaven ferdigstilles er det viktig å være

oppmerksom på og tenke over de etiske problemene (Silverman, 2014:161). Silverman (2014:148) trekker frem fire mål for etiske hensyn i en kvalitativ forskningsprosess, for det første skal en som forsker forsikre seg om at intervjupersonen deltar frivillig (Ibid). Intervjupersonens kommentarer skal holdes konfidensielt, og en må alltid forsikre seg om at deltakeren er beskyttet for eventuelle farer (Ibid). Til sist er det viktig å bygge opp en gjensidig tillit mellom deltaker og forsker (Ibid).

Hvordan kan en sikre at disse fire etiske målene opprettholdes? Dette kan ifølge Silverman (2014) gjøres gjennom å utføre en gjennomtenkt og etisk forsvarlig forskningspraksis samt at en følger en rekke etiske retningslinjer. Sentralt i de etiske retningslinjene står informert samtykke, dette omhandler at personene som deltar i forskningen skal få klar og tydelig informasjon om hva det er som forskes på, og hva forskningen skal brukes til (Silverman, 2014:149). Det er viktig at informasjonen forskeren gir er forståelig for intervjupersonen, slik at en som forsker er sikker på at intervjupersonen har forstått hva de har sagt ja til å delta på, deltakelsen må også være frivillig (Silverman, 2014:150). I intervjuene som benyttes i denne oppgaven har alle intervjupersonene gitt sitt samtykke om å delta i forskning, samt at intervjuene kan brukes av studenter eller til annen forskning og lagres som aktivmateriale. Intervjueren gjennomgår i starten av alle intervjuene hva disse intervjuene kan benyttes til i fremtiden og takker intervjupersonene for at de ønsker å delta med sine historier. Intervjuene vil bli behandlet konfidensielt og det er kun jeg som har tilgang til transkripsjonen av intervjuene. Det er svært viktig at informantene som deltar i studien anonymiseres da de forteller om egen livshistorie og deler sensitiv informasjon om seg selv. Informantene som er en del av dette datamaterialet har jeg dermed anonymisert både når det gjelder navn og alder. Informantenes alder kan ha betydning for opplevelsene de selv har hatt da det er et spenn fra informanter i 30 til 60årene, ettersom det har vært en utvikling både innen den medisinske behandlingen og terminologien, men også synlighet og informasjon. Jeg har valgt å kalle informantene med fiktive navn: Mann 30årene: Lars, Kvinne 50årene: Kari, Mann 60årene: Nils og Mann 50årene: Ole Anne, Dette for å kunne skille dem fra hverandre og fremdeles vise om informanten er mann eller kvinne da kjønn er et viktig poeng i denne oppgaven. Ettersom Ole Anne har både et mannlige og kvinnelig navn i virkeligheten mener jeg det er naturlig at dette også representeres i oppgaven. Jeg har dermed valgt å gi han navnet Ole Anne for å representere både hans mannlige og kvinnelige kjønnsuttrykk. I løpet av intervjuene nevner informantene flere ganger hvor de kommer fra, fordi dette er en relativt liten gruppe i samfunnet har jeg valgt å nevne de ulike stedene etter størrelse som tettsted, by

og storby. Da Oslo er det eneste stedet i Norge som tilbyr utredning og oppfølgende behandling vil denne byen ikke anonymiseres på samme måte da det ikke sier noen om hvor personene kommer fra eller bor i sammenhenger hvor dette vil bli brukt.

3.8 Studiens avgrensning

Da studien inneholder fire intervjuer vil det være vanskelig å kunne generalisere funnene til en større populasjon, dette har heller ikke vært hensikten med denne studien. Da det innenfor det transkjønnede miljøet er et stort mangfold og ulike syn på hva det innebærer å være transkjønnet mener jeg det i stor grad vil være vanskelig å generalisere forståelsen av kjønn for denne gruppen. Kriteriene for utvalget i denne studien har satt klare begrensninger for hvem som kunne inkluderes i studien, det kunne eksempelvis vært interessant å ha bredere kriterier som å inkludere informanter som har en eller annen form for kjønnsproblematikk for å få et enda mer nyansert og bredere bilde på tematikken. Fokusgruppe som metode kunne også vært en god måte å undersøke tema på da det kan tenkes at det kunne gitt gode diskusjoner om forståelsen av kjønn og ulike opplevelser med kjønnsidentitetsproblematikk. Til tross for dette hadde da kanskje de dypere beskrivelsene fra eget liv blitt utelatt, jeg mener dermed at intervju er den mest hensiktsmessige metoden for denne studien. Det kunne i videre forskning vært interessant å også gjennomføre intervjuer av venner og familie til transpersoner som i stor grad også inkluderes i prosessen. Det er fra før lite forskning rundt familiens opplevelser av en slik prosess.

3.9 Analyse av datamaterialet

Analyse og fortolkning i studien foregår gjennom hele prosessen, men det er først når transkriberingen er gjennomført at det virkelige analysearbeidet av datamaterialet kan starte. Transkripsjonen klargjør tale til tekst slik at det skal være lettere å få et overblikk over datamaterialet og gjøre det lettere å analysere intervjuene.

Den vanligste måten å utføre en dataanalyse i dag er ved hjelp av å kode og kategorisere datamaterialet, når en som forsker koder materialet så leser en gjennom utskriftene og koder relevante deler av teksten (Kvale & Brinkmann, 2017:226). I den første delen av kodingen vil det være hensiktsmessig å benytte seg av begreper som allerede finnes i datamaterialet og dermed jobbet empirinært (Tjora, 2013:179). Kodingen burde starte med det å opprette koder i det transskriberte datamaterialet, disse kodene er ord og uttrykk som beskriver mindre deler eller avsnitt av datamaterialet (Ibid). Når hele datamaterialet er gjennomgått på denne måten vil en stå igjen med en liste med koder som er generert med utgangspunkt i analysedataene.

Målet her vil være å generere tekstnære koder, med dette menes det at kodene er utviklet fra datamaterialet og ikke fra forutbestemte tema, hypoteser, forskningsspørsmål eller teori (Ibid). Ved å gjøre dette vil en beskrive hva som kommer frem i datamaterialet og dette vil være med å peke ut interessante aspekter i datamaterialet som kan brukes videre i analysen (Tjora, 2013:184). Ved kodingen av dette datamaterialet har jeg forsøkt å lage koder basert på Tjoras tilnærming, jeg har dermed fokusert på hva informantene sier og beskriver i datamaterialet og ikke på forutbestemte tema. Disse kodene beskriver dermed hva informanten forteller. Til sammen for de fire intervjuene ble det dannet 74 koder.

Videre i analysen går en over til kategorisering, dette består av å samle kodene fra datamaterialet som er relevante for problemstillingen inn i grupper (Tjora, 2013:185). I dette steget er det problemstillingen og ikke empirien som bestemmer hva som er relevant i datamaterialet, dermed vil mange av kodene som er dannet utelates videre i arbeidet (Ibid). Kategoriene som dannes vil med dette bli utgangspunktet for hva som kan beskrives som hovedtemaer for analysen, en kan dermed si at kategoriseringen strukturerer resultatdelen i undersøkelsen (Ibid). Ved bruk av intervjuer som i denne oppgaven hvor informanten i stor grad får snakke fritt vil det naturlig nok være deler av datamaterialet som ikke blir relevant for problemstillingen og dermed utelates disse delene og deres koder. Etter at jeg hadde kodet datamaterialet og dannet 74 koder ble disse kodene igjen kategorisert i grupper for hva som var relevant for problemstillingen, jeg endte dermed opp med 3 hovedkategorier: Barndom og familie, betydningen av det synlige ytre og til sist møte med helsevesenet. Disse tre kategoriene er utgangspunktet videre for analysedelen.

Kapittel 4: Barndom og familie

4.1 De første tankene om å ikke føle tilhørighet med biologisk kjønn

4.1.1 Kjønn eller legning?

Felles for alle informantene var at de allerede i barndommen opplevde å stille spørsmål ved eget kjønn. Hvordan *andre* mennesker har fortolket informantenes kjønn og legning ser ut til å være av betydning for hvordan de *selv* har definert seg i barndommen. De generaliserte andre som kan betegnes som den sosiale gruppen vi omgir oss med, kan sies å ha påvirket informantenes syn på eget kjønn og legning. Dette blir særlig synlig gjennom Lars sitt første møte med å *bryte* med normen. Han forteller om en episode fra ungdomsskolen hvor han var forelsket i en jente og erklærte sin kjærlighet til henne fremfor alle i klassen i en skoletime. Dette var første gang han opplevde at noe var annerledes på bakgrunn av *andres* reaksjoner:

Lars: Det var litt sosialt selvmord (latter) også fikk jeg da høre at jeg var lesbisk fordi jeg hadde blitt forelsket i en jente. Og det hadde ikke jeg tenkt over, jeg trodde ikke at jeg kom ut av noe skap i det jeg fortalte om denne her forelskelsen. Jeg tenkte at jeg bare fortalte om en forelskelse. Og jeg tror det var da jeg fikk mine sånn her ordentlige tanker om at, om at jeg: 1. at samfunnet forstod meg som kvinne og 2. at det å forelske seg i kvinner eller jenter når man er jente selv er en rar ting å gjøre, eller et normbrudd.

For Lars handlet denne episoden om en forelskelse, i sitatet over uttrykker han hvordan klassens reaksjon kom overraskende på han. Lars beskriver også denne episoden som sentral i hvordan han selv definerte seg i stunden etter, de generaliserte andre har dermed hatt en innvirkning på Lars sitt selv, i starten identifiserte han seg som og fant tilhørighet i kategorien som lesbisk:

Lars: jeg hadde ikke så veldig mange ideer om hva lesbisk var annet enn at jeg, liksom betydde at jeg likte damer og at folk kalte meg lesbisk. Men det var også et fristed for å slippe unna alt av forventninger til hvordan en skulle være feminin, oppføre seg som kvinne. Så jeg husker at jeg likte egentlig den, liksom identiteten ganske godt. Og var.. hadde litt sånn stolthet knyttet til det å være lesbisk ganske lenge, helt til jeg nok innså at jeg, en del av de tingene som jeg, som hører til det å være lesbisk da, eller min ide av å være lesbisk på den tiden var at jeg skulle.. å være litt maskulin, å være jente selv, og å like jenter. Og så innså jeg at jeg er ikke spesielt maskulin, tenker ikke at jeg er en jente, og forelsker meg heller ikke bare i jenter. Så da ble lesbisk et litt sånt dårlig sted å være[...]. Så begynte jeg å ha mer tanker rundt det her med kjønn og kom ut, jeg tror jeg kom ut som, som mange, jeg kom nok ut. Jeg har alltid delt veldig mye av meg selv, jeg er ikke en person som går og grunner veldig mye på hvem jeg er før jeg forteller det til andre folk, så jeg hadde en veldig sånn åpen prosess med sånn her «Hei jeg lurer litt på det her med kjønn jeg, lurer litt på om jeg kanskje ikke er en dame» og litt sånne ting. Så jeg kom nok sånn gradvis ut av et eller annet andre skap, så jeg vet ikke helt når jeg faktisk begynte å leve livet mitt som mann.

Lars sine venner i klassen var her med på å påvirke hvordan han *selv* begynte å definere seg som lesbisk. Denne episoden fant sted da Lars gikk på ungdomsskolen, dette er en tid hvor venner er av stor betydning. Ungdomstiden er en livsfase hvor man forsøker å finne sin rolle i livet, denne tiden er sentral i unge menneskers utvikling av identitet (Buckingham, 2008:2). Lars sine venner fra klassen kan her regnes som de generaliserte andre, vennenes reaksjon på Lars sin forelskelse var å definere han som lesbisk. Dette gjorde at han også selv identifiserte seg som lesbisk. Denne situasjonen viser hvor stor betydningen venner er i denne livsfasen og for utviklingen av ens individuelle identitet.

I ungdomstiden utvikles seksualiteten, unge mennesker forsøker i denne fasen av livet å finne sin seksuelle identitet (Ibid). Identitet handler om å identifisere seg med andre som en tenker har noen av de samme likhetene som en selv (Buckingham, 2008:1). Til å begynne med hadde ikke Lars så mange ideer rundt hva det innebar annet enn at andre kalte han for lesbisk og at han likte damer. I starten forteller Lars om at han fant tilhørighet i kategorien lesbisk. Han beskriver det som et *fristed* for å slippe unna forventningene som er knyttet til feminitet. Det kan tyde på at forventningene rundt feminitet dermed forandres når legningen endres. Etterhvert fant han likevel ut at *hans* ide av hva det vil si å være lesbisk ikke samsvarte med hvordan han var. Dermed opplevde ikke Lars denne kategorien som passende lengre. Sitatet viser at Lars på den tiden hadde konkrete ideer om at en som er lesbisk var *litt maskulin, var jente selv og likte jenter*. Da det viste seg at han selv ikke følte seg som en jente, og at han forelsket seg i begge kjønn, det var da Lars begynte å stille spørsmål ved egen kjønnsidentitet.

Lars beskriver selv denne episoden som å være et *normbrudd*. Slike normer legger vi nødvendigvis ikke merke til i hverdagen ettersom de er internaliserte forventninger og forestillinger fra samfunnet rundt oss. Dette kan være en forklaring på hvorfor reaksjonene fra klassen kom tilsynelatende overraskende på Lars. Ofte legger vi ikke merke til normen før den blir *brutt*, det er først når det oppstår et normbrudd at selve normen synliggjøres. For Lars sin del var dette bare en forelskelse og ikke noe som handlet om kjønn eller legning. Han tilføyer likevel at han hele livet har kjent på at noe var annerledes: «Og jeg tror jeg liksom, jeg har nok identifisert meg skeivt på en eller annen måte hele livet, jeg har alltid liksom brutt litt med forventningene».

Kari beskriver ikke en spesifikk hendelse som gjorde at hun stilte spørsmål ved eget kjønn og legning, men hun legger i likhet med Lars vekt på betydningen av hvordan *andre* har påvirket

hennes forståelse av seg selv. Kari sine første leveår var i utlandet, denne oppveksten beskriver hun som trygg, etterhvert flyttet hun og familien til en bygd i Norge, denne overgangen var utfordrende:

Kari: [...] Så det var stor kontrast å komme fra sånt kontinentalt og internasjonalt mangfoldig miljø til et veldig homogent, hvit vestnorsk liten bygd, hvor alt skulle være «sånn». Det var ingen nagler eller spikrer eller farger som skulle skille seg ut, alt var innenfor en ramme [...]. Det var som at tiden stoppet opp, så det var vanskelig for meg de første årene å tilegne meg det typisk norske å bli vant for at det er sånn vi gjør det her og tenk på hva naboen sier og tenk på hva de andre snakker om, eller folk.. det går rykter.. eller det går.. hele tiden denne her påpasseligheten om hva andre måtte mene på den andre siden av hekken [...]. Før jeg ble vant til at det var sånn det var og så var jeg plutselig homo eller soper og, for jeg trodde jeg var homofil mann og dermed så fikk jeg pepper for det. Og deretter så ble jeg kvinne og da fikk jeg pepper for å ikke være ekte nok kvinne. Så det har vært liksom heletiden et eller annet som har fulgt meg derfra så jeg har liksom gått i gradene i denne her fordommenes stier da [...].

Det kan antas her at med utsagnet om «hvor alt skulle være *sånn*» omhandler en oppfatning om at det regjerte bestemte normer for hvordan en skulle være og oppføre seg i bygden. Og at hun med det typisk norske referere til disse normen og janteloven som preget oppveksten i en bygd. Kari fulgte ikke det mange vil betegne som normen for kjønn opplevde stadig å få kritikk for den hun var, enten hun var kvinne eller mann. Først ble hun kritisert for å være en homofil mann, da hun skiftet kjønn til kvinne ble hun kritisert for å ikke være en *ekte nok kvinne*. Kari beskriver overgangen fra feminin homofil mann til å bli kvinne som en utviklingsprosess:

Kari: [...] Det har jo vært en utviklingsprosess da sant, andre har kommet ut av skapet, jeg føler jeg har kommet ut av en hel reol, forskjellige skap sant, det har vært en utviklingsprosess, etterhvert som man har tilegnet seg kunnskap og lest opp og funnet ut mere hva man er og hvem man er. Og finner ut at det er andre som faktisk er sånn som man er, så har det jo klart at det har vært en prosess. Først så trodde jeg at jeg var en veldig feminin homofil mann, det følte at det var ikke det jeg var, at jeg var det andre kjønn et jeg identifiserte meg til, og til nå å finne ut at, ja det er det jeg er [...].

Det var dermed ikke klart for Kari at det var transkjønnet hun var. Det var en utviklingsprosess hvor hun etterhvert kom frem til dette. I likhet med Lars ble det først fokus på legning/seksualitet ved å regne seg som homofil mann. Etterhvert finner Kari også ut at det er ikke seksualitet og legning det handler om, det handler om kjønn. Forskning viser at det ikke er uvanlig at transpersoner først definerer seg som homofil eller lesbisk før de finner ut at de er transpersoner (DeCrescenzo og Mallon, 2006). Dette kan komme av at barn som er trans

og homofil/lesbisk gjerne uttrykker dette gjennom de samme aspektene ved lek og spill og at det forekommer en antagelse fra andre som plasserer dem som homofil eller lesbisk. Det er eksempelvis ikke uvanlig ifølge DeCrescenzo og Mallon (2006:231) at homofile gutter når de er små ønsker å leke med «jente leker» og å være sammen med jentene. På samme tid som det heller ikke er uvanlig at lesbiske i ung alder ønsker å være sammen med guttene, spille spill og aktiviteter som assosieres med gutter og har på seg klær som regnes å være «for gutter» (Ibid). Transbarn som eksempelvis er født som jente, men ønsker å være gutt kan misoppfattes som lesbisk ved å gjennom leken uttrykke interesse for det som regnes for å være «for gutter». Det er likevel en viktig forskjell, homofile og lesbiske uttrykker generelt sett ikke en stor misnøye med *selve kjønnet* (Ibid). For dem handler det om å ha en annen legning, ikke om å bytte kjønn slik det er for transpersoner (Ibid). Det er dermed ikke uvanlig at også transpersoner selv beskriver og identifiserer seg som lesbisk eller homofil før de har fått en full forståelse for sin transkjønnede natur (DeCrescenzo og Mallon, 2006:233).

4.1.2 Tidlig uttrykk for det andre kjønn: spill, leker og utkleddning

Nils opplevde tidlig i barndommen at noe var annerledes. Han er usikker på om han kan si han har vært trans hele livet, men mener dette er noe som har vært en viktig del av livet også i oppveksten. Nils er en mann i 60årene og når han ser tilbake på barndommen beskriver han det som en vanskelig tid for å finne informasjon om hva dette var. For det fantes ikke ord for det, og det var vanskelig å sette ord på hva som var annerledes. Likevel mener han at han viste og gav uttrykk for å være transperson også som barn:

Intervjuer: Jeg tenker bare litt på det du sa om din identitet som trans, som du sa du var litt usikker på om du har hatt den hele livet, eller om den kom etter hvert, men da må jeg først bare spør deg hva er din, siden du da sier du er usikker på om du har hatt den hele veien, hva er din definisjon på trans som du ser det?

Nils: Det er å identifisere seg som noe annet enn det du, noen har sagt at du er, ikke sant.

Intervjuer: Noe tildelt liksom?

Nils: Ja, altså tildelt ikke sant, de bestemmer jo uansett om du er, uansett om du er intersex⁷ eller trans eller cisperson⁸ så bestemmer jo noen at, du er jente og du er gutt,

⁷ Intersex/interkjønn er et paraplybegrep som brukes i sammenheng med å vise det kroppslige mangfoldet som er mellom personer som fødes med atypiske kjønns karakteristika, dette kan blant annet omhandle kromosomer, hormoner og genitalier som bryter med den binære forståelsen av kjønn (Bufdir, 2017c).

⁸ Å være cisperson/ciskjønn betyr i følge Bufdir (2017b) som en person som identifiserer seg med det biologiske kjønn personen har blitt tildelt ved fødselen. Begrepet brukes som en motsats for transperson/transkjønn for å poengtere at alle mennesker har en kjønnsidentitet (Bufdir, 2017b).

ikke sant. Og så må man følge opp det. Og, og jeg tror nok, altså den oppveksten min som er preget av 50 og 60 tallet så var det ganske klare kjønnsroller ikke sant, og veldig sånn enten så er man det, eller så er man det, og trans var veldig lite synlig i offentligheten, ja.

Intervjuer: Men ja, hvis du hadde overført på en måte din barndom til i dag, er det sånn at du da vil si at det var tydelig at du da var et transbarn?

Nils: ja.

Det er viktig å sette Nils sin barndom i en historisk kontekst, han forteller om sin oppvekst på 50 og 60 tallet som bar preg av klare kjønnsroller. De klare kjønnsrollene gjorde ikke plass for et mulighetsrom hvor Nils kunne utforske egen kjønnsidentitet. Dette kommer til uttrykk i utdraget over «enten så er man det, eller så er man det». Dette kan vitne om en binær forståelse av kjønn på denne tiden og en holdning om at man var enten jente eller gutt. Nils uttrykker her i likhet med Lars og Kari hvordan andre mennesker fortolker kjønn, og som Nils beskriver «*bestemmer*» hvilket kjønn en er. Her kan det tolkes som at Nils mener at andre personer i stor grad har en makt til å bestemme kjønn. Han vektlegger blant annet dette i sin definisjon av det å være trans, at det omhandler hva «*noen har sagt at du er*». Nils tilskriver på mange måter andre makten til å bestemme kjønn i måten han ordlegger seg på, uansett hva en selv definerer seg som vil ifølge Nils *andre* bestemme om du er gutt eller jente. Med dette uttrykker han at «de andres» forståelse av kjønn er basert på det binære kjønnssystemet og en heteronormativ forståelse.

Nils hadde ikke et stort mulighetsrom i barndommen for å uttrykke sin kjønnsidentitet. Han uttrykker i utdraget over at han var et tydelig transbarn når intervjueren spør. Nils poengterer likevel at det er vanskelig å si om han hadde blitt sett på som et transbarn *i dag*:

Nils: Det vet jeg ikke, fordi altså, det er litt sånn ut ifra meg selv jeg vet hvem jeg er selv, men jeg vet ikke hvordan omgivelsene ville oppfattet meg i dag eller hvordan jeg ville handlet i dag, det kan hende at, at det hadde vært mer rom for å gjøre de tingene jeg ønsket å gjøre. Og at en del ting ikke hadde vært så komplisert da.

Handlingsrommet for at Nils kunne gjøre det han ønsket som barn ser han på som begrenset. Igjen vektlegger Nils betydningen av hvordan andre hadde sett han i situasjonen. Han vet selv hvem han er, men vektlegger betydningen av hvordan andre ville ha oppfattet han dersom han hadde vært barn i dag. Han presiserer at det er vanskelig å spekulere i om det hadde vært lettere å være trans som barn i dag. For på den ene siden mener han at det er en større *åpenhet*

om skeive identiteter i dag sammenlignet med da han selv var ung. På samme tid som samfunnet fremdeles bærer preg av kjønnsroller. Han opplevde det som å være lite åpenhet rundt dette når han var ung: «[...] ikke binære kjønnsuttrykk det var det ikke åpenhet for. Eller det var det ikke rom for [...]». Det begrensede handlingsrommet for hva Nils ønsket å gjøre som barn kommer til uttrykk når han forteller om hvilke leker han *ønsket* seg og hvilke han *fikk*:

Nils: [...] Og var en sånn oppvekst hvor jeg ønsket å kunne få være med guttene, men du kunne jo ikke det ikke sant. Jeg ønsket meg gutteleker til jul og bursdag og slikt, men de fikk mekano så fikk jeg dukkevogner og sånne ting. Og så jeg prøvde å ta igjen på andre områder da med å være skoleflink og sånt noe, men jeg følte meg ikke helt sånn hjemme i leken eller hjemme blant venner på skolen, ja på skolen og sånt [...].

Dette viser hvor viktig materialistiske objekter som leker kan være for identitetsbygging og for å uttrykke kjønn. Nils viste større interesse for leker og spill som ble regnet for å være «for gutter» og følte ikke tilhørighet i leken han var en del av. Gavene han fikk og gavene han ønsket samsvarte ikke. Det var dermed kjønnen som bestemte hvilke leketøy som ble ansett som å være «passende» for Nils, og ikke hva han ønsket selv. Det virker å være klare normative forventninger for hva som var akseptabelt å leke med for jenter og for gutter. Nils beskriver en form for samfunnstemme og norm når han sier «du kunne jo ikke det, sant». Dette handler om andre menneskers forventninger, og å bryte slike sterke forventninger kan være vanskelig da det oppfattes som normbrytende. Allerede fra barn er små vil de kulturelle normene i samfunnet dele ting som leker, farger, klær og spill inn etter kjønn, leker og spill kan dermed i stor grad sies å være kjønnen. Blakemore og Centers (2005: 631) har blant annet vist at leker og spill er preget av å være kjønnen, på samme tid er de også en vesentlig del av prosessen hvor barn utvikler et kjønn. Det at Nils aller helst ønsket seg leker som ble kategorisert som å være maskuline eller leker «for gutter» kan ha vært et tidlig tegn for at han identifiserte seg mer som en gutt og til det maskuline enn det jentete og feminine. Nils sin løsning på lek og spill problematikken han opplevde som barn var å leke med det han *selv* beskriver som å ikke være like kjønnete leker og aktiviteter:

Nils: Var en del sånne kjønnete leker da som altså jeg kunne egentlig tenke meg å gjøre andre ting, men så gjorde jeg en del ting som kanskje ikke var like kjønnen da. Jeg likte å spille piano og tegne og sånt noe og det kan jo alle gjøre. Det blir ikke nødvendigvis plassert så veldig i en kjønnen bås da. Så ja. Og lese bøker ikke sant, det kunne jo forså vidt velge hva jeg ville lese, men jeg valgte jo ikke hva jeg fikk i gaver,

jeg fikk jo veldig mye sånn Frøken Detektiv og sånt noe.

Nils kategoriserer det å spille piano og tegne for å være mindre kjønnede aktiviteter. Ved å beskrive det å spille piano, lese bøker og å tegne som noe «alle kan gjøre» indikerer Nils at disse aktivitetene ikke blir regnet for å være «for gutter» eller «for jenter». Han regner dermed disse aktivitetene for å *ikke* være like kjønnet som leketøyene dukkevogn og mekano som han beskriver i utdraget ovenfor. Likevel indikerer han implisitt av at selv om han mener at selve aktiviteten å lese ikke er kjønnet så kan bøkene likevel bære preg av å være det. Dette kommer til uttrykk i utdraget over hvor han viser lite interesse for bøkene han hadde fått i gave. Disse bøkene bar preg av å være «for jenter», eksempelvis bøker som «Frøken Detektiv». Det Nils hadde ønsket seg var bøker som «Hardy guttene», og ikke «Frøken Detektiv». I likhet med leketøyene han fikk til bursdag og jul bar også bøkene han fikk i gave preg av å være «for jenter» til tross for at han uttrykte ønske om andre bøker. Ved at Nils kategoriserer aktiviteten lesing i seg selv som å ikke være kjønnet kunne han selv velge hvilken bok han ønsket å lese ut fra egen interesse. Psykologen Peder Kjøs har i avisen Klassekampen uttalt seg om kjønnede barnebøker. Han trekker blant annet frem at i det man sier at en bok er for gutter vil dette også si noe om hva man som gutt burde være opptatt av, dette beskriver Kjøs som å være ugreit (Kjøs i Engelstad, 2013). Det at Nils fikk bøker som kan kategoriseres for å være «for jenter» kan ha implisert at ettersom han var født jente ville dette være av hans interesse. Ved å velge aktiviteter som Nils selv anså som å være kjønnsnøytrale kunne han unngå spørsmål og kommentarer om hans kjønn passet til aktivitetene/lekene eller ikke.

Ole Anne definerer seg som transperson selv om han ikke har gjennomgått noe behandling verken kirurgisk eller hormonelt, han lever dermed i begge kjønnsuttrykk. Ole Anne hadde sitt første møte med det å være transperson helt tilbake til fire – fem årsalderen:

Ole Anne: [...] Det var noe sånn spennende med å kle seg ut som jente det husker jeg helt fra den tiden. Når jeg ble sånn i tenårene så begynte jeg etter hvert å skjønne at det var.. så begynte jeg å lese sånne ukebladartikler når jeg var 13 og da falt egentlig brikkene på plass, da stod det om en trans der. Som jeg kunne skjønne at det var litt sånn jeg var, at jeg, jeg hadde ikke noe behov for å være dame på heltid, men jeg likte å være dame innimellom. Og så levde jeg i skapet og bare tyvlånte klær når jeg var hjemme, når jeg var for meg selv og sånn, frem til jeg var omtrent tretti [...].

Utkledning kan ses som en form for lek eller spill hvor normene for hva som anse å være klær «for gutter» eller «for jenter» hviskes ut og legitimeres av det faktum at dette er en lek.

Ole Anne beskriver denne tiden som en periode hvor han forsøkte å skjule sitt ønske om å kle seg som jente. I situasjoner hvor det skulle være utkleddning skulle han i hvert fall ikke være jente og var veldig tydelig på det. Dette kan virke overraskende da utkleddning som lek kunne legitimere hvorfor han gikk i jenteklær. Grunnen for at Ole Anne tok avstand fra å benytte denne muligheten for kunne kle seg i klær som ble ansett å være for det motsatte kjønn var av redsel for at noen faktisk skulle oppdage at han var trans. Og ved å være tydelig på dette satt Ole Anne opp en form for forsvar. Ole Anne vektlegger her hvilken rolle ukebladet hadde for hans forståelse rundt eget kjønn, gjennom informasjon i ukebladet falt brikkene på plass for han. Dette indikerer også at tematikken rundt transpersoner var synlig i offentligheten på denne tiden gjennom eksempelvis ukeblader som Ole Anne beskriver her. Senere kom internett og Ole Anne brukte dette som en måte å tilegne seg informasjon og til å komme i kontakt med andre som var i samme situasjon som han.

Selv om Ole Anne til å begynne med ikke ønsker å kle seg i dameklær når det var utkleddning eller fremfor andre var dette noe som endret seg med tiden. Han forteller om en episode hvor naboen og søsteren fikk lov å sminke han, style han med parykk, klær og høye hæler. Under denne seansen fikk han et «wow»-øyeblikk han beskriver det slik «Plutselig fikk du se en dame og ikke bare en utkledd mann tilbake fra speilet». Ole Anne trekker også frem en episode etter dette hvor hans et år yngre søster skulle på karneval:

Ole Anne: [...] Så skulle jo de ha karneval og søsteren min hadde fått det for seg at jeg skulle være jente på karnevalet. Og da dreiv jo jeg og sa at da må jo jeg trene på å gå med høye hæler før jeg gjør det da. Så da når vi var hjemme alene så dreiv vi og testet dette herre her, og jeg fløy rundt med det så hun så jo det en stund. Så ble det aldri, jeg kom aldri på det karnevalet, men da var det en periode jeg sa til henne at oi kan ikke jeg kle meg ut som jente når vi var alene hjemme nå. Da fløy jeg rundt, men det, det er liksom, men så ble det liksom da måtte du vokse av deg det, og så var det slutt med det.

I dette eksempelet brukte Ole Anne karnevalet søsteren skulle på som en mulighet for å kle seg i jenteklær uten at det ville bli sett på som normbrytende. I denne sammenhengen kunne Ole Anne legitimere det å bruke høye hæler med at han måtte øve på det til karnevalet. Dette gjorde at han flere ganger når han og søsteren var alene hjemme «kledde seg ut som jente». Søsteren hadde allerede sett at han hadde kledd seg ut tidligere både når hun og naboen kledde han opp og når Ole Anne øvde til karnevalet. Det at søsteren hadde vært med på dette tidligere kan ha vært med på å ufarliggjøre at han gjorde det når de var alene hjemme uten voksne. Ole Anne forklarer at dette var noe han sluttet med når han kom til en viss alder, han

beskriver det som at han måtte *vokse det av seg*. Det kan tenkes at dette skjedde i fasen fra barn til ung voksen, hvor det å gå i jenteklær ikke lengre kunne unnskyldes som en del av leken.

4.2 Reaksjoner fra familie og omgivelsene

Det finnes lite akademisk forskning som omhandler foreldre og familie til transpersoner. På samme måte som det er en stor forandring for personen som endrer kjønn vil det også være en stor forandring for familien som også må justere seg på ulike måter (Biblarz og Savci, 2010:489). Foreldre reagerer ofte med engstelse og bekymring når deres barn skal gjennomgå en slik prosess, noe som også kan forårsake familiære kriser (Ibid). Likevel er det mange foreldre som har en positiv reaksjon til at deres barn uttrykker en større variasjon av muligheter, interesser og emosjoner enn det som er knyttet til kjønnsstereotypene (Kane, 2006:171). Informantene forteller om ulike erfaringer knyttet til hvordan familien har reagert på prosessen de har gått gjennom. Alle deltakerne i denne studien har kommet ut i tidlig voksen/ voksen alder.

Lars forteller om en familie som i stor grad har vist respekt for valget han har tatt:

Lars: Ja altså, jeg har en familie som stort sett har respektert og syns at det er helt greit, og tenkt at det må være mitt valg og sånne ting, og så har de nok.. [...] jeg var ikke hjemme så ofte sånn at min reise gikk nok litt raskt for de innimellom. Fordi det var sånn her, sist gang vi pratet sammen så pratet jeg om at jeg kanskje tenkte at jeg ikke var en kvinne og så har jeg vært hjemme i tre måneder, eller fire måneder og kommer tilbake og er helt tydelig på at jeg er mann. Og lever som det liksom overalt, og har bytta navn og sånn og så blir jeg sånn «å okay for sist gang vi snakka så var vi på et helt annet sted».

For familien kan disse endringene virke raske og store ettersom de ikke har vært tilstede under prosessen. Dermed kan endringene fra gang til gang virke drastiske. Endringene Lars har gjennomgått har også ført med seg en stor forandring for familien. Spesielt kan det være utfordrende å skulle endre på pronomen og navn på en person de har kjent hele livet. På mange måter er familien i stor grad med i prosessen når informantene endrer kjønn. Dette til tross for at de ikke nødvendigvis er tilstede hele tiden.

Også Kari sin familie var støttende når hun valgte å gjennomgå operasjon og hormonbehandling, likevel var det situasjoner som ble vanskelige. Kari trekker blant annet frem et eksempel hvor hun hadde uttalt seg og vært «litt på kanten» i offentligheten. Dette

kom på trykk, og familien reagerte med misnøye. Samtidig som de sa ifra om at dette ikke var noe de satte pris på, så viste de også sin støtte. Kari forteller om telefonen hun fikk fra familien etter denne episoden: «Og da er det jo klart at, da ringer familien: og vi tolerer alt du gjør og aksepterer, men må du drive å si sånne ting i avisen? Altså alle, tante, og alle er helt opprørt, sant, vi prøver å støtte deg her og så ødelegger du alt sammen for oss». Kari ler av dette når hun forteller det nå i ettertid og viser forståelse for hva familien mente. Dette tok hun til seg og har i senere tid vært mer påpasselig med hva hun har uttalt i offentligheten. Dette eksempelet viser at det her er familien som setter premissene for hvordan de vil støtte Kari, og for hva de kan akseptere i denne prosessen. Familien indikerer i denne telefonsamtalen at de kan støtte Kari i private sammenhenger og aksepterer da hvem hun er. På samme tid setter de grenser for hva de mener er greit at Kari sier og uttrykker i offentligheten og hva som burde holdes privat. Det blir et skille mellom hva som skal holdes privat og hva som kan være offentlig. Dette skillet virker å være ulikt for Kari og familien. Tematikken rundt det å være transperson kan dermed knyttes til stigma og et sosialt ubehag som familien kan ha opplevd når Kari eksponerte seg slik i media. Tidligere forskning viser at transpersoner som opplever stigmatisering kan forsøke å skjule sin transkjønnede identitet og at det å passere blir svært viktig (Bockting, et al. 2013: 944). Det kan ut fra Kari sin fortelling se ut til at det å passere i denne situasjonen ikke var like viktig for henne selv som det var for familien. Dersom Kari ikke hadde uttalt seg i offentligheten på denne måten kunne hun passert som kvinne uten at andre hadde stilt spørsmål rundt hennes kjønn. Familien kunne dermed også unngått et sosialt ubehag og at andre stilte spørsmål rundt Kari.

Nils derimot hadde en annen opplevelse av å komme ut til sin familie, han ble møtt med motgang fra slektninger og beskriver det som: «Det ble totalt kaos. Jeg kunne ikke fortelle noe om meg selv, jeg fikk beskjed om at dette må du aldri snakke om mer og så videre». Nils sine tanker rundt eget kjønn ble dermed ikke godt tatt imot av familien noe som også preget han videre i livet:

Nils: [...]Det preget i hvert fall oppveksten min veldig og sånn privat vil jeg si at det ble jo kaos i familien når disse her andre myndighets personene eller hvem de nå var kom inn og sa at sånn og sånn og sånn. Min mor var veldig autoritetstro, sånn man må oppdras, altså det ble kjempeviktig for henne å oppdra meg som jente. Og mens faren min så mer at dette slet jeg med, selv om han kanskje ikke var helt for det eller skjønnte hva det var så oppfattet jeg det som at han hvert fall i en sammenheng gav meg veldig mye viktig støtte [...].

Dette viser hvor stor innvirkning familien som de signifikante andre har i oppveksten. Familiens reaksjoner og tanker har preget han for resten av livet. Nils trekker frem denne episoden hvor han følte faren uttrykket en støtte for hvordan Nils hadde det. Dette virker å ha satt sine spor og hatt stor betydning for Nils videre. Han forteller om et bilde han har av seg selv, søsteren og faren:

Nils: [...] Hvor han tok og kledde seg ut, tok på seg paraply, skjørt, jakke, og litt sånn dandy aktig med et fint lommeterkle i lommen og sånt noe. Og så kom han mens jeg og søsteren min lekte utenfor i en lekestue. Og dette her var i etterkant av all den dramatikken som hadde skjedd sånn privat, så det, det var.. opplevde jeg som en veldig fin støtte. Jeg står der helt sånn innesluttet og bare ser helt ned selv og søsteren min ble glad for å bli fotografert, men jeg opplevde det i hvert fall, at det der var en fin støtte å ha, ja.

Selv om Nils beskriver at han i selve situasjonen stod helt innesluttet og så ned så har nok denne episoden vært viktigere for han enn hva han gav uttrykk for der og da. Gjennom denne episoden viste Nils sin far på mange måter en støtte i å gå inn i *rollen* som kvinne ved å ta på seg kvinnelige klær. Dette viser hvilken stor betydning det ytre inntrykket kan ha. For Nils ble dette tolket som en støtte av hvem han var og ønsket å være. Dette har han tatt med seg videre i livet og ser tilbake på denne episoden som en positiv ting.

Det tok flere år før Nils valgte å endre kjønn ved både hormonell og kirurgisk behandling og har dermed i senere tid valgt å komme ut for familien i voksenalder:

Nils: [...] Da jeg hadde startet denne prosessen så snakket jeg først med venner så informerte jeg familien. Fikk som sagt en venn av meg til å ta bilder av meg som jeg kunne legge ved. Så jeg sendte brev til familien min de som ikke bor her og forklarte og sa også at jeg har fortalt det til den og den så du må gjerne snakke med dem, og gjerne snakke med meg også. Og det gjorde jeg med en del andre også, både søskenbarn og i litt andre sammenhenger og noen andre, noen venner som jeg ikke så så ofte så skreiv jeg brev og forklarte.

Intervjuer: Og det ble tatt greit imot?

Nils: Ja, ja så langt jeg vet, altså det er noen som jeg ikke har kontakt med lengre og kanskje har da noen valgt å velge meg bort, men dem om det tenker jeg, sant. Og noen har jeg kanskje ventet med eller latt være å fortelle av forskjellige grunner så tenker jeg de kan ta det som det kommer når de er der, men det er ikke alltid jeg har følt at det har vært noen plikt for meg å fortelle og noen ganger så lar jeg det være[...].

Nils har i stor grad valgt å ta *kontroll* over situasjonen ved å fortelle det til de han selv ønsker å fortelle det til, og flere har han utelatt. Ved å sende brev til familien som ikke bodde i nærheten og legge ved bilde fikk han også vist endringene gjennom det visuelle. Nils mener at andre mennesker ikke har noe krav om å få vite at han har endret kjønn, i Kessler og McKennas forstand har andre mennesker ingen krav til å få vite om den personlige fortiden. Som Nils beskriver det: «For det er noe med at du eier på en måte privatlivet ditt selv». Nils forteller om mennesker han har hatt en forbindelse til også før han endret kjønn. Han forteller om sammenhenger hvor han møtt igjen mennesker som ikke forstå at det er han, og som han selv ikke kan anta at forstår at han er den samme personen. Ved at disse menneskene ikke kjenner Nils igjen har han klart å passere for dem som en mann. Han sier da at dersom dette vil ta oppmerksomheten vekk fra det som egentlig var poenget i situasjonen så er det ikke nødvendig å ta dette opp, med mindre det er viktig der og da. Nils tilpasser dermed om han skal fortelle om sin personlige fortid ut fra situasjonen. Nils styrer dermed om andre mennesker også skal få ta del i hele historien gjennom å vurdere om han skal vise til den personlige fortiden eller ikke.

Da Nils endret kjønn var det på mange måter en større forandring for omgivelsene enn det var for han selv:

Nils: [...] Det er ikke så stor forandring, det er noe jeg har litt tro på som, som blir sagt fra en del i miljøet i hvert fall at det er ikke så stor forandring for deg selv det er omgivelsene som ser deg annerledes. At det er der den største endringen skjer, ikke sant, du blir ikke en ny person, det ikke noe sånn.

Den største forskjellen blir at andres inntrykk av Nils etter kjønnsskiftet også stemmer overens med hvordan han alltid har følt og sett på seg selv. Det at Nils skiftet kjønn og nå er en mann har også endret hvordan omgivelsene tilnærmer seg han. Reaksjonene fra omgivelsene vil nå falle på plass ettersom det ble et samsvar mellom hvordan Nils så på seg selv og hvordan andre mennesker ser og oppfatter han. Den største endringen skjer dermed for omgivelsene som familien og venner ettersom de nå vil se på Nils på en annen måte enn når han var kvinne. Nils vil nå kunne passere som en mann, og være den mannen han selv har regnet seg for å være. Omgivelsene har ikke hatt tilgangen til Nils sitt indre i form av tanker rundt eget kjønn annet enn hva Nils selv har valgt å fortelle. Dermed vil det for omgivelsene oppfattes som en stor forandring, mens for personen som gjennomgår forandringen vil ikke endringene være like store. Selv om Nils har endret kjønn vektlegger han at «du blir ikke en

ny person», personen er den samme, med det ytre er annerledes. Det ytre vil for Nils nå samsvare med det indre og gjennom å endre kjønn vil dette synliggjøres for omgivelsene.

Ole Anne benyttet seg også av brev for å fortelle at han var transperson til søsteren sin:

Intervjuer: Men hvordan er det, du husker hvordan du forklarte det til søsteren din og moren din?

Ole Anne: Søsteren min skreiv jeg et brev til som jeg forklarte om det, moderen hun tok jeg og pratet med en eller annen gang om det. Men det som er litt rart i ettertid, mor sa vel liksom.. virka som at resten ikke hadde hørt noe om det før, men det rare var at i fjor så var jeg på en fest og der var det en dame som hadde jobbet sammen med mor [...] og hun fortalte faktisk det at mor hadde en eller annen kveld på en kveldsvakt sagt, plutselig så hadde hun bare sagt: jeg tror Ole Anne går i klærne mine, det kan ikke være søsteren som gjør det. Men altså hysj, hysj, det skulle man liksom ikke prate noe mer om etterpå så det var helt tydelig at hun har nok hatt en fornemmelse om det, men liksom omtrent fortrent det litt for det skal liksom ikke være sånn.

Intervjuer: Men hun hadde jo rett i det.

Ole Anne: Hun hadde helt rett i det, ja hun hadde helt rett i det [...].

Det kan virke som det for Nils og Ole Anne har vært lettere å *skrive* en å fortelle det til sine nærmeste, ved et brev kan en fortelle hva en ønsker å fortelle uten å være i en ansikt til ansikt situasjon som kan oppleves som vanskelig når en skal fortelle om noe som er så personlig. Ved å benytte seg av brev ville de få frem hva de ønsket å fortelle uten å være redd for at de ikke skulle klare å fortelle det i en ansikt til ansikt situasjon.

Søsteren hadde tatt det hele på en god måte, Ole Anne beskriver søsterens reaksjon slik: «[...] For henne var det liksom ikke noe, ja vel er du sånn liksom, det var liksom helt greit [...]». Det at søsteren i barndommen hadde vært med når Ole Anne kledde seg ut hjemme kan ha gjort at dette ikke kom så overraskende på henne. Det kan tenkes at søsteren hadde noen tanker om dette *før* Ole Anne fortalte det til henne via brevet. Det var vanskeligere for moren til Ole Anne å takle situasjonen. Han beskriver det som at for moren var det håpløst å vite noe som ikke kunne snakkes om. Dermed hadde hun vanskeligheter med hvordan hun skulle forholde seg til situasjonen. Når Ole Anne fikk forklart det på det han beskriver som en «ordentlig måte» ble det lettere. Dette endte med at det var moren til Ole Anne som gav han et siste dytt ut av skapet for å kunne være åpen om at han var transperson:

Ole Anne: [...] Hun var egentlig den som pusha det siste sparket ut av skapet, det var egentlig mor. For hun mente at, ja greit, hun klarte ikke det å gå å passe på at hun ikke sa noe feil eller nevnte noe om det en eller annen gang, så da var det bedre å si at ja greit, sønnen min er sånn [...].

Ut ifra utdraget over kan virke som at moren ikke anså det at Ole Anne var transperson som selve problemet. For henne var det heller at dette var en hemmelighet som var *for stor* til at hun kunne holde den for seg selv. Dette gav dermed Ole Anne et siste dytt ut av skapet. På mange måter indikerer dette omtanke fra morens side ettersom hun ikke ønsket å røpe Ole Anne sin hemmelighet selv. Dette var noe Ole Anne måtte gå ut med på egenhånd. Morens redsel for å røpe dette for omgivelsene ble dermed det siste dyttet Ole Anne trengte for å komme ut som åpen transperson.

Kapittel 5: Betydningen av det synlige ytre

I det foregående kapittelet med fokus på barndom og familie viste informantene også antydninger til viktigheten av det ytre når det kommer til kjønn. Inntrykkene vi avgir i møte med andre mennesker vil når det kommer til kategorisering av kjønn være avhengig av de ytre inntrykkene vi avgir. For flere av informantene har dermed endringer eller forandringer av det ytre vært viktig i prosessen, enten disse endringene er permanente eller midlertidig. Hva som er viktig for hver enkelt person vil derimot variere stort, dette viser også hvilket mangfold det er blant transpersoner.

5.1 Hormonbehandling og passering

For Lars var det å få testosteron⁹ av stor betydning når han skulle endre kjønn. Lars beskriver testosteron som selve redningen: «[...]Det var testosteron som alltid var liksom det jeg tenkte skulle fikse livet mitt, jeg var veldig.. det var ikke så veldig mange andre deler av kroppen min jeg mislikte så veldig». For Lars var det viktig å få testosteron fordi dette var noe som ville endre det fysiske utseende. Når han snakker om effekten av testosteron trekker Lars frem flere *fysiske* endringer som følge av en slik behandling: «[...] Man gjennomgår en liksom maskuliniserende pubertet, så man får stemmeskiftet og hårvekst og mer muskelmasse og noen forandringer liksom.. beinstruktur i ansiktet liksom sånn man ser, det er sikkert mest muskler, men man ser liksom litt mer firkantet ut». Da han først hørte om hvilken effekt han kunne få av behandling med testosteron ble han fasinert av dette:

Lars: [...] Men jeg syns blant annet at liksom effekten av testosteron var helt sånn, jeg ble helt utrolig fasinert av hva som skjedde med liksom utseende og stemmen til folk som fikk testosteron. Så tenkte jeg sånn: jøss det kan jo faktisk hende at jeg kan se ut som en helt vanlig fyr. Ikke fordi det er noe dårlig i det å se ut som en uvanlig fyr, men det er noe med, på passering da som konsept er et ganske sånn, jeg anser det som et ganske problematisk fenomen [...].

Lars vektlegger i utdraget over at ved hjelp av testosteronbehandling kunne han se ut som det han beskriver som «en vanlig fyr». Han uttrykker et ønske å kunne se ut som «en vanlig fyr» på samme tid poengterer han at det ikke er noe i veien med å være det han anser som «en uvanlig fyr». Det kan antas her at det med «en uvanlig fyr» omhandler en person som synlig utfordrer kjønnskategoriene og dermed vil være vanskelig å plassere som enten mann eller

⁹ Ifølge Norsk helseinformatikk er testosteron det viktigste mannlige kjønnshormonet, kvinner som tar testosteron vil blant annet kunne få en økt kroppsbeholdning og kraftigere muskulatur (Norsk Helseinformatikk, 2018).

kvinne. Det å kunne se ut som *en vanlig fyr* knytter han opp mot konseptet passering. Han vektlegger at det vil være lettere for en som ser ut som *en vanlig fyr* å passere enn en mann som ser ut som *en uvanlig fyr*. Lars problematiserer rundt begrepet passering, han mener at det å passere ikke kun er forbeholdt transpersoner:

Lars: Altså sånn her for det første så snakker vi bare om at det er transfolk som passerer, jeg tenker at hvis vi kan snakke om passering så må man si at alle gjør det. At også cismenn passerer og blir lest som cismenn og at det kan hende at de ikke blir det og det ja.. Og så er det noe med at folk, cismenn av majoriteten tenker veldig ofte at transfolk har veldig lyst å egentlig være ciskjønn. At det er det vi ønsker. At mitt høyeste ønske er at jeg skulle ønske jeg var en fyr som ble født med penis og ble registrert som gutt ved fødsel, og det er ikke det jeg ønsker. Jeg er kjempeglad for hvem jeg er og den historien jeg har og jeg har ikke noen sånn, selv om det kan være aspekter ved egen kropp jeg ikke alltid digger så, så liker jeg jo den jeg er og syns at jeg er kul. Og syns at det skal være plass i samfunnet for menn som har forskjellig type historier da[...]. Men den her passeringsgreien gir ofte en sånn her ide om at det jeg mest skulle ønske var at jeg var en annen enn det jeg er, men det er ikke det jeg skulle ønske, men jeg har et veldig behov for å bli respekter og akseptert i det samfunnet jeg lever i. Og det er vanskelig hvis man bryter radikalt med ideer om hvordan menn ser ut. Det som er digg med å ikke bryte så radikalt med og bli lest og forstått som mann når jeg går nedover gaten er at jeg selv kan velge å fortelle hvor vidt jeg er trans eller ikke, og at det er opp til meg selv [...].

Konseptet passering regnes ofte som å være kun for transpersoner og ikke for det Lars kaller cis/ cismenn. West og Zimmerman (1987) poengterer blant annet at passeringskonseptet er forbeholdt transpersoner. Lars mener at dersom transpersoner kan passere så kan også cismenn passere, dette omhandlet at alle mennesker vil bli lest som enten mann eller kvinne i interaksjon med andre mennesker. I utdraget over uttrykker Lars en misnøye med at majoriteten ilegger han et ønske han ikke har, et ønske om å være naturlig født som gutt. For Lars har ikke dette vært noe ønske, tvert imot er han fornøyd med *hvem han er*. Det er ikke han som person han har hatt et ønske om å endre, personen Lars forblir den samme mens kjønnendres. Det å bryte med ideene om kjønn på en radikal måte, ved å være *en uvanlig fyr*, vil kunne gjøre det vanskeligere å passere. Ved å ikke bryte radikalt med ideene rundt kjønn vil Lars kunne passere som en naturlig mann. Dette gir han også et mulighetsrom for å *velge* hvem som skal få innblikk i hans personlige fortid, og hvem han ikke velger å fortelle det til.

I intervjuet fokuserer Lars på hvor viktig det var for han å få behandling med testosteron. En operasjon av kjønnsorgan var ikke like viktig for han. Dette grunner i at kjønnsorganet i stor grad er noe Lars kan *velge* om andre skulle se: «[...] Men for meg så var på en måte altså

kroppen din er det jo få folk som ser, den liksom.. avkledde kroppen, den velger du selv når du viser frem da. Men liksom posituren din, stemmen din, ansiktet ditt, de tingene der, er jo det alle folk ser». For Lars har fokuset på de synlige delene som ansiktet, stemmen og måten en går på som har vært viktigere enn å gjennomgå en kjønnsoperasjon. De synlige delene av kroppen som han vektlegger over vil være av større betydning for å kunne passer som mann i hverdagen enn selve kjønnsorganet da dette ikke vises med mindre Lars ønsker det. Ansiktet og stemmen vil i større grad være synlig for menneskene han samhandler med i løpet av en dag og vil kunne være avgjørende for om han passerer som mann eller ikke. Lars vektlegger dermed endringer av den offentlige kroppen som viktigere enn den private kroppen.

Nils trekker i likhet med Lars frem hvor viktig det ytre og synlige ved kjønnnet kan være for å passere. For transpersoner som ønsker å passere som mann kan ansiktshår i form av skjegg være et trekk av stor betydning. Ettersom ansiktshår som skjegg og bart er forbeholdt menn vil det være naturlig å kategorisere menneskene en møter med dette trekket som en mann. Nils gjennomgikk en testosteronbehandling som førte til at han blant annet utviklet skjeggvekst, dette var viktig for han:

Nils: [...] For meg så betydde det mye å få skjegg og det hjalp veldig. Så det var greit i forhold til hvordan jeg identifiserer meg selv mens andre ting syns jeg kanskje var vanskeligere å, noen av de har jeg gikk litt blaffen i. Det var noen, jeg skal ikke si det var ikke rikshospitalet, men noen ellers i behandlingsmiljøet som kanskje mente det kunne være nyttig om jeg fikk logopedhjelp eller sånn stemmetrening for å legge ned stemmen. Men jeg kom jo ganske sent i, i stemmeskiftet og jeg fant ut at, også at etter hvert så senket jeg skuldrene en del og det var ikke så nødvendig å skulle falle inn igjen helt sånn der i en kjønnsstereotype eller kategori. Så jeg fant ut at nei jeg er fornøyd med meg selv, jeg syns at stemmen er grei nok og viss noen reagerer så får jeg heller ta det der og da [...].

Nils vektlegger også at det å utvikle skjeggvekst var viktig i forhold til hvordan han indentifiserte seg selv. Det handlet dermed ikke kun om at det ville være lettere for å passere for *andre* mennesker, skjeggveksten hadde også en personlig betydning. Noen i behandlingstjenesten hadde uttrykt ovenfor Nils at han burde få hjelp til å legge ned stemmen for å få en mer mandig røst. Her viser Nils til at det også innenfor helsevesenet er forventninger og normative inntrykk til hvordan han *burde* være, som mann. I følge StatPed-Statlig spesialpedagogisk tjeneste (2016) så inngår stemmen som en av flere markører vi bruker for å vurdere en person som enten maskulin eller feminin. For FtM transpersoner vil den hormonelle behandlingen gjøre at personen vil utvikle en dypere stemme når de kommer i

stemmeskiftet (StatPed, 2016). MtF transpersoner får ikke samme forandringer på stemmen av hormonbehandlingen, de må derfor ofte øve på å utvikle en mer feminin stemme (Ibid). Dette omhandler at inntaket av østrogen, i motsetning til testosteron har en liten innvirkning på stemmen, dette skyldes at stemmeskiftet er vanskelig å reversere (Rasmussen, 2005:90). Selv om Nils er FtM utviklet han ikke en markant dypere stemme under hormonbehandlingen og derfor indikerte noen fra behandlingsmiljøet at dette kunne ordnes ved logopedhjelp. Statped (2016) poengterer at selv om det er vanligere at MtF opplever stemmeproblemer så kan også FtM oppleve problemer når de kommer i stemmeskiftet som følge av hormonbehandlingen. Nils valgte å forsone seg med stemmen han hadde og det ble ikke viktig for han at stemmen skulle indikere hvilket kjønn han er. Han forteller at han har fått reaksjoner på stemmen under telefonsamtaler hvor personen som ringer tror de har ringt feil. Over en telefonsamtale vil ikke de ytre trekkene annet enn stemmen bli synlig for personen i andre enden. Dette har gjort at Nils i telefonen har fått spørsmål om «er det der virkelig deg?» fordi herrenavnet og stemmen for personen som ringer ikke stemmer overens. Dette ler Nils av under intervjuet. Eksempelet over viser hvor viktig de ytre og synlige trekkene er i forståelsen av kjønn.

Kari tok i likhet med Nils og Lars også en hormonbehandling. For transpersoner som i Kari sitt tilfelle går fra mann til kvinne innebærer dette en hormonbehandling med østrogen. Sex og samfunns side «Trans*» forklarer at i tillegg til østrogen vil pasienten også kunne bruke testosteronblokkere. Dette vil gjøre at personen utvikler brystvev, blir rundere ved hoftepartiet og fettfordelingen i kroppen blir mer «feminin». Kari merket fort endringene på kroppen da hun begynte på hormonkuren:

Kari: Så gikk jeg da på hormonkur og det gikk veldig fort med meg, men jeg var ganske feminisert allerede som mann[...]. Og det var helt naturlig for meg å identifisere meg med det motsatte kjønns væremåte i alt, også klesmessig, men samtidig vite at dette var jo noe helt forferdelig, dette kan du ikke vise ute blant folk, dette kan du ikke leve med ute blant folk, dette må du holde skjult for deg selv [...].

Samtidig som Kari beskriver at det «kvinnelige» kom helt naturlig for henne, både når det omhandlet væremåte og klær, så beskriver hun det likevel som noe «forferdelig». Hun uttrykker at dette var noe hun måtte holde skjult for seg selv. Det kommer ikke klart frem om dette er noe hun *selv* mente eller om hun her referer til en samfunnsstemme. I utdraget over uttrykker hun en form for skam over endringene som skjedde med kroppen, dette til tross for

at hun selv ønsket disse endringene. Gjennom en hormonkur som vil være starten på behandlingen, vil pasienten være i et slags «mellomstadie» hvor kroppen endres fra å ha maskuline til feminine trekk, eller omvendt. I denne delen av prosessen kan det være vanskeligere å passere fordi de synlige trekkene kan indikere både maskulinitet og femininitet. Lars forteller at han i denne perioden ofte ble feilkjønnnet fordi han ikke passerte som mann, dette resulterte i at han blant annet ble kalt lesbisk. Dette gjør at denne delen av prosessen kan oppleves vanskelig og «forferdelig».

5.2 Viktigheten av mangfold

Selv om utvalget i denne studien er på bare 4 personer kommer likevel mangfoldet som er blant transpersoner til uttrykk også i dette utvalget. Mens Lars valgte å gjennomgå en hormonbehandling og ikke ta en operasjon av kjønnsorganet, har resten av informantene valgt andre løsninger. Både Nils og Kari har gjennomgått både hormonbehandling og kjønnsbekreftende operasjon. Ole Anne har hverken gjennomgått hormonbehandling eller operasjon. Ole Anne beskriver transmiljøet som sammensatt hvor de alle har mangfoldige liv:

Ole Anne: Det er en veldig mangfoldig verden, og så mange forskjellige varianter og glidende overganger. Og noen du trodde var sånn var kanskje ikke sånn likevel. Det er mange som jeg har trodd at det her, er du helt sikker på og hvor lenge er det før de har operert og så plutselig så detter de tilbake og lever i mannerollen. Og så er det de som du har trodd dette her er bare en transvestitt som kler seg en gang iblant, som faktisk har gått hele veien og vært i Thailand og operert seg. Jeg har jo noen av de også.

Transmiljøet beskriver han som en *verden* som inneholder et mangfold av personer. Mangfoldet kommer blant annet til uttrykk i beskrivelsen over. På samme tid uttrykker Ole Anne en forståelse for at kjønn er foranderlig og en prosess som kan ta vendinger omgivelsene og personen selv ikke hadde forutsett på forhånd. Lars omtaler også *mangfoldet* blant transpersoner, han vektlegger at ønsket om hvilken behandling en skal ta vil variere fra person til person. Lars uttrykker viktigheten av at selv om en person ønsker en kjønnsbekreftende operasjon betyr ikke dette at *alle* transpersoner ønsker det:

Lars: [...] Og det varierer jo veldig hva slags behov folk har, altså det er ikke noe gitt at bare fordi du er mann så trenger ikke det å bety at du liksom, at du må ønske å ha flat kasse og må ønske å ha skjegg og må ønske deg penis. Og tilsvarende hvis du er kvinne så du må ikke ønske spesifikke ting og det er heller ikke sånn at hvis du har en ikke-binær kjønnsidentitet at det betyr at du må ha noen sånne spesifikke ønsker for egen kropp, det varierer jo veldig og det er en prosess å finne ut av hva, hva du ønsker for deg selv og også hvordan liksom samfunnet møter den kroppen du ender opp med

å ha da. Og hva slags konsekvenser det får for deg [...].

Lars uttrykker en forståelse for hvor store forskjeller det kan være også blant transpersoner, det er ikke nødvendigvis slik at alle som ønsker behandling ønsker *samme* behandling. Hva som vil bli ansett som viktigst i prosessen med å endre kjønn vil være individuelt og dette kan dermed være problematisk i møtet med helsevesenet. Behandlingsapparatet har blant annet blitt møtt med kritikk grunnet lite fokus på mangfoldet som finnes blant transpersoner (Folgerø og Hellesund, 2010). Deler av kritikken fokuserer også på at helsevesenet i stor grad fremdeles benytter seg av det binære kjønnssystemet også i behandlingen (Ibid). Dette gjør at flere transpersoner som ønsker behandling ikke få tilbud om dette på bakgrunn av at de ikke nødvendigvis passer i kategoriene mann og kvinne. Mangfoldet som er innad i transmiljøet speiles ikke i behandlingstilbudene og helsevesenet. Ved å jobbe med transpolitiske saker mener Nils at det er flere folk som er både åpne og synlige transpersoner i samfunnet. Det å vise et større mangfold gjør mye, og dette mener Nils er viktig for at det skal oppnås en politisk endring også innen behandlingstjenesten.

5.3 Klær som uttrykk for femininitet og maskulinitet

Ole Anne lever i begge kjønnsuttrykk, i de stundene han er mann omtaler han seg som mann og går i herreklær. Når han er kvinne går han i klær han beskriver som feminine og vil omtales som hun. Under intervjuet var Ole Anne mann og dermed brukes pronomen han i denne studien. Bruken av *hin* eller *hen* som et mer kjønnsnøytralt pronomen liker han ikke. Ettersom han aldri føler seg «midt imellom» de to kjønnsuttrykkene blir det for han feil å bruke *hin/hen*. Han beskriver seg selv slik: «jeg har alltid egentlig vært ganske tydelig i begge uttrykk, jeg er ganske tydelig mann når jeg er mann og ganske tydelig dame når jeg er dame for å si det sånn.» Når Ole Anne er kvinne liker han å bruke klær som forsterker det feminine uttrykket:

Ole Anne: [...] En periode så var jeg veldig opptatt av å følge moten helt for du skulle ikke skille deg ut da, da var det liksom det viktigste, ikke skille seg ut, etter hvert så har jeg blitt mer trygg på at nå kjører jeg den stilen jeg.. [...]. Men jeg er nok generelt ganske, jeg er nok ganske feminin i stilen jeg liker å gå.. så og si aldri «Anne»¹⁰ i bukser, og går nok i kjoler og skjørt bestandig stort sett, men jeg kan være litt begge deler. Jeg kan være nesten litt vintage jeg kan være litt moderne og kul på samme

¹⁰ Informanten innehar både et herre og kvinnenavn, når han er kvinne brukes kun det kvinnelige navnet (her erstattet med det fiktive navnet Anne).

måte. Jeg kan variere litt, jeg syns det er morro å blande litt sånne forskjellige greier og ha min egen stil rundt det greiene der.

Som kvinne foretrekker Ole Anne å bruke kjoler og skjørt, han beskriver stilen sin som å være vintage, på samme tid som den er moderne og kul. Klesplagg som kjoler og skjørt er plagg som anses å være «for kvinner» og er forbeholdt det kvinnelige kjønn. Ved å bruke kjole og skjørt når han er kvinne vil dette forsterke et feminint uttrykk. Bukser som klesplagg brukes av både menn og kvinner og er dermed ikke et like kjønnnet klesplagg. I utdraget over vektlegger Ole Anne at han ikke ønsket å skille seg ut til å begynne med. For han var det viktig å fremstå som en mest mulig naturlig kvinne:

Ole Anne: [...] Ja for at det er det som er greien at det er bare det å fremstå mest mulig naturtro som en kvinne, det er jo det som er greien min for å si det sånn. Det har ikke noe, hvis jeg klarer å bygge kroppen min slik at den ser mest mulig, mest mulig feminin ut så er det det viktigste for meg[...].

Ved å bruke feminiserte klesplagg som kjoler og skjørt kan Ole Anne kle opp kroppen til å se mest mulig feminin og kvinnelig ut. Ettersom han ikke har gjennomført noen operasjoner eller hormonbehandlinger er det viktig for han å uttrykke seg som kvinne gjennom å benytte seg av kvinnelige klær, parykk, sminke og sko. For Ole Anne er ikke selve kroppen det han ønsker å endre på for å være en kvinne, det handler mer om uttrykket en avgir for omgivelsene ved hjelp av klær og tilbehør. Han vektlegger viktigheten av å fremstå som en *naturtro kvinne*, dermed er det viktig for Ole Anne å *passere* som en naturtro kvinne når han er i sitt kvinnelig uttrykk.

Lars trekker frem betydningen av klær og kjønn i intervjuet og forteller om venner og familie som forsøkte å «hjelp» han med å bli mer feminin:

Lars: [...] Jeg er nok opptatt av å tenke at jeg ikke ville vært som alle de andre menneskene og har en personlighet som er ganske utadvendt og jeg tar mye plass [...]. Og jeg ble nok forsøkt sanksjonert og liksom presset tilbake en del ganger.

Intervjuer: Av samfunnet generelt, altså sånn omgivelsene?

Lars: Ja, og mye sånn her, mye velmenende, jeg kan huske liksom mye, ikke folk som liksom sa negative eller stygge ting til meg fordi jeg oppførte meg maskulint eller kledde meg maskulint. Men veldig, jeg fikk så utrolig mye ros og tidvis hjelp med å skulle utøve femininitet da, det var sånn «å, har du ikke lyst å være med på shopping så kan vi liksom handle jenteklær til deg» og sånn. Så fikk jeg masse sånn applaus og folk var veldig sånn positiv til det når jeg prøvde på femininitet da. Og det tror jeg var

veldig velment fra mine omgivelser, min mor sier at hun gjorde jo bare det fordi hun tenkte at jeg trengte litt hjelp til å få det til. Og at livet ville bli lettere for både meg og andre hvis jeg bare knakk den der femininitets koden da. Mens hun nok i ettertid har sagt at om hun hadde vist det hun visste i dag så ville hun nok oppført seg litt annerledes og kanskje latt meg være maskulin, eller litt mer meg selv[...].

Omgivelsene til Lars forsøkte å «hjelpe» han med å bli mer feminin ved å ta han med på shopping og å rose han når han gikk med feminine klær. Rosen og applausen han fikk når han forsøkte å utøve femininitet kan indikere at det var dette omgivelsene så på som *riktig* for hans kjønn. Når han derimot oppførte seg maskulint og brukte maskuline klær indikerte omgivelsene at han trengte hjelp til å være mer feminin. Han beskriver morens uttalelser om at livet ville bli lettere om han knakk den feminine koden, altså ved å være mer «jentete». Det å være jente og gå i maskuline klær og oppføre seg maskulint kan anses som avvikende oppførsel og et normbrudd. Videre reflekterer Lars rundt gutter og jenters spillerom når det kommer til kjønn, maskulinitet og femininitet:

Lars: Jeg tenker det at grunnleggende sett så har jenter mer spillerom når det kommer til kjønnsroller i samfunnet våres enn det menn har. Jeg tror det skyldes delvis at maskulinitet generelt har høy status i vårt samfunn så viss jenter utøver maskulinitet så blir på en måte ikke folk sint, man tenker på det som noe positivt. Mens når gutter utøver femininitet så tenker man på det som noe negativt, rett og slett jeg mener det er sånn patriarkalsk greie at maskulinitet har høy status.

Lars mener at jenter har større spillerom når det kommer til kjønnsrollene enn hva gutter har. Begrepet «guttejente» brukes ofte i denne sammenhengen. Guttejenteidentiteten omhandler ifølge Muftuoglu (2010:29) at en uttrykker en form for annerledeshet når det kommer til konvensjonelle ideer om det feminine som noe passivt og tilbakeholden. Det å bli sett på som en «guttejente» anses i dagens samfunn ofte som en *positivt* ting, og jenter oppmuntres til å være det (Ibid). Gutter som utøver femininitet anses ikke som å være positivt på samme måte. Til tross for at Lars mener at jenter har større spillerom enn gutter opplevde han likevel at omgivelsene forsøkte å gjøre han mer feminin gjennom blant annet å hjelpe han med å finne feminine klær. Dette kan tyde på at selv om jenter kan ha større spillerom til å utøve maskulinitet enn hva gutter har til å utøve femininitet så er fremdeles spillerommet begrenset.

Da Nils var barn hadde han flere diskusjoner med sin mor om hvilke klær han skulle bruke. Morens reaksjoner og meninger indikerer hva hun mente var passende for en jente å gå kledd

i. Videre viser også utdraget under at det ikke bare var klare kjønnsnormer når det gjaldt klær men også *oppførsel*:

Nils: ja jeg hadde masse konflikter med min mor for jeg ville ikke ha kjole, men jeg måtte jo gi meg [...]. Så vi hadde sånne klesdiskusjoner og en del sånn hvordan du skal oppføre deg og hvordan du skal sitte. Jeg kunne finne på å sitte å skreve med beina det skulle, det skal ikke jenter gjøre. Eller det skulle ikke jenter gjøre sant. Og jeg gikk og røykte, jeg røykte fra jeg var ganske ung og gikk og røykte på gaten og sånt noe, og da fikk jeg kommentarer fra noen om at nei jenter skal ikke gjøre sånt, nei, dette passer seg ikke [...].

Kommentarene som Nils fikk på sin oppførsel indikerer hvor sterke normer som finnes for hva som anses som riktig oppførsel til gitt kjønn. Dette viser også hvordan en gjennom atferd og handlinger kan *gjøre kjønn*. Ved å få kommentarer som at «det skal ikke jenter gjøre» og «dette passer seg ikke» indikerte omgivelsene rundt Nils at atferd han hadde ikke samsvarte med kjønnnet jente. Når Nils hadde en oppførsel som ble ansett for å være «for gutter» skapte dette reaksjoner. Dette kan dermed anses å være et normbrudd for hvordan omgivelsene mente han skulle *gjøre* kjønnnet jente.

Nils forteller også om en episode fra oppstarten av hormonbehandlingen, hvor han skulle i butikken å kjøpe seg pene klær til et arrangement han skulle være med på.

Butikkmedarbeiderne sin reaksjon viser i likhet med sitatene over at det er klare normer for hva som anses å være klær som uttrykker maskulinitet eller femininitet:

Nils: [...] Jeg måtte ha pene klær på meg og de årene før hadde jeg stilt med konebunad det kunne jeg jo ikke så da var jeg og kjøpte meg dressbukse og en pen sånn høyhalset sort genser. Og var i klesbutikk og de sa: «jeg tror du skal bort i den dameavdelingen, tror det er feil avdeling». Nei sa jeg bare insisterte høflig på, det var disse klærne jeg skulle ha. De la opp buksen for meg og ja det ordnet seg [...].

I det Nils kom inn i butikken ble han av butikkmedarbeiderne kategorisert som en kvinne og derfor henvist til avdelingen for kvinneklær. Dette til tross for at Nils selv gikk i herreavdelingen for å finne seg dressbukse og en penere genser. Butikkmedarbeidernes antagelse var dermed at Nils hadde gått i *feil* avdeling, og ikke at det faktisk var en dressbukse og genser han var ute etter. Nils måtte *insistere* på at det var dette han skulle ha og at han dermed ikke hadde gått i feil avdeling i butikken. Denne episoden viser hvilken betydning klærne har for å uttrykke kjønn og at det er klare normer rundt hvilke klær som anses å være feminine og maskuline.

5.4 Transition

Begrepet *transitioning/transition* brukes ofte om prosessen hvor en person går fra å være et kjønn til et annet, begrepet brukes også i sammenhenger hvor individer har et mer flytende kjønn (Budge, Tebbe og Howard, 2010:377-378). Dette innebærer individer som hverken identifiserer seg som mann eller kvinne og individer som lever i begge kjønnsuttrykk (Ibid). Individer som er i begynnelsen av denne prosessen vil blant annet bruke andre metoder og strategier for å passere enn hva personer som er senere i prosessen vil (Budge, Adelson og Howard, 2013:545). Transition kan dermed anses å være en utviklingsprosess. Lars trekker i intervjuet frem begrepet *transition* og viser hvordan de ytre er noe av det viktigste i denne prosessen:

Lars: Altså *transition* er jo et ganske sånn komplekst begrep som for cis folk handler det ofte mye om liksom når er det man utfører general kirurgi og ikke. Altså og folk tenker sånn at det er der det her skiftet skjer. Mens den her sosiale prosessen med å si fra til folk om at man er et annet kjønn enn det de har tenkt, det å eventuelt endre navn, pronomen, kjønnsuttrykk, kle seg annerledes, alle disse tingene her er jo en mye viktigere og større del av det [...]. Altså for mange så er jo det her liksom det mer sosiale aspektene kommer på en måte først og så kommer de medisinske etterpå. Mens for andre folk så er det, kanskje spesielt for transkvinner eller transfeminine folk så er det å skulle åpne.. leve åpent som noe annet enn mann for dem da... er vanskelig forutfor noe kroppslige endringer, bare fordi såkalte «maskuline kjønnsstrekk» er ganske synlig og dominerende [...].

I utdraget over vektlegger Lars betydningen av det han kaller for de *sosiale aspektene* rundt det å endre kjønn. Det å endre kjønnsuttrykk, bruke andre klær, endring av pronomen og endring av navn vil i større grad være synlig for omgivelsene sammenlignet med en kjønnsbekreftende operasjon. Det fordi en selv kan velge om en skal vise den private kroppen eller ikke. Ytre synlige aspekter som Lars beskriver over er i større grad synlig for alle mennesker en omgir seg med. Han mener at det er den sosiale delen som er den største og viktigste delen av *transition* prosessen. Likevel vektlegger han at det for transkvinner kan være viktigere å gjøre kroppslige endringer tidlig da de maskuline trekkene vil være synlige. Med dette viser han igjen til *mangfoldet* av transpersoner og at det er forskjellig hva hver enkelt person vektlegger som den viktigste delen av prosessen. Utdraget over viser også at en stor del av selve kjønnskiftet er overlatt til individet selv, dette kan blant annet innebære å overbevise seg selv, sin sosiale omkrets og behandlingstjenesten om hvilket kjønn de er.

Kapittel 6: Møte med helsevesenet

I denne studien er interaksjonisme og etnometodologi sentrale deler av det teoretiske rammeverket, interaksjonisme har historisk sett hatt et fokus fra aktørens perspektiv. Herbert Blumer (i Fine og Tavory, 2019:2) satt i sin tid tre premisser for symbolsk interaksjonisme som perspektiv: 1) Mennesker handler mot ting på grunnlag av hvilken mening denne tingen har for personen. 2) Meningen med disse tingene kommer fra den sosiale samhandlingen vi har med andre (Ibid). 3) Disse meningene blir kontinuerlig reproduserte og forandret gjennom en tolkningsprosess (Ibid). Fine og Tavory (2019:2) beskriver disse premissene som nyttige for å kunne beskrive samfunnet, men at de innehar et for stort fokus på aktørens standpunkt. De argumenterer derfor for at dersom interaksjonisme skal fortsette å inneha en viktig rolle innen sosiologien må de også konfrontere kjernespørsmålene som ikke- interaksjonister belyser (Fine og Tavory, 2019: 2-3). Interaksjonister har ifølge Fine og Tavory (2019:4) lenge lagt vekten på aktørens evne til å navigere situasjoner i lys av pragmatiske interesser, og vært skeptiske overfor et strukturelt og institusjonelt perspektiv. De hevder at dagens interaksjonister nå må inkludere hvilken rolle strukturene har i dagens samfunn. Ved å også inkludere et fokus på makten som ligger i institusjoner og strukturer innen interaksjonisme vil det gi mulighet for å gjøre en cross-level analysis (Fine og Tavory, 2019:6). Å inkludere helsevesenet som et institusjonelt perspektiv i denne oppgaven er viktig fordi det er behandlingsapparatet som her gir pasientene muligheten til å endre kjønn. Uten helsevesenet som institusjon på dette området ville det å endre kjønn medisinisk sett blitt vanskelig. Det er dermed helsevesenet som muliggjør en kjønnsendring, og skaper et mulighetsrom for transpersoner til å velge mellom hormonell og kirurgisk behandling.

I velferdsstaten Norge regnes behandling av sykdom for å være et offentlig anliggende (Rasmussen, 2005:46). Dette inkluderer også utgiftene som kommer i forbindelse med endring av kjønn (Ibid). Dermed dekkes de fleste utgiftene ved kjønnsendring av staten. Ifølge Helsenet må pasienter som ønsker behandling ved Rikshospitalet først oppsøke psykolog, psykiater eller lege for å få henvisning til Rikshospitalet (Pedersen, 2018). Behandlingen som tilbys kan deles inn i tre deler: 1. Utredning, diagnostikk og psykoterapi, 2. Hormonell behandling og 3. Kirurgisk inngrep (Ibid). Ifølge Oslo Universitetssykehus sin nettside under «Nasjonalbehandlingstjeneste for transseksualisme» viser de til at 15.mai 2017 ble NTBS delt mellom Nevroklinikken og Barne- og ungdomsklinikken på Oslo Universitetssykehus ved Rikshospitalet. I dag er det NTBS som har ansvaret for pasientbehandling for de med diagnosen transseksualisme, andre helseforetak og sykehus er

dermed forpliktet til å henvise pasienter dit (Ibid). For å få behandling ved NTBS er det viktig at det er denne behandlingstjenesten som stiller diagnosen, dersom pasienten har startet behandling før utredningen ved NTBS vil de ikke kunne stille en sikker diagnose (Ibid). Dette har behandlingstjenesten blitt kritisert for. NTBS selv legger ikke skjul på at dette er problematisk, dermed har de nå bedt helsemyndighetene om en avgjørelse angående denne situasjonen (Ibid).

Informantene i denne studien tok flere ganger i intervjuene opp deres møte med helsevesenet. Det er viktig å merke seg at det er et aldersspenn på informantene fra den yngste i 30årene og den eldste i 60årene. Dette medfører at det er flere år mellom informantenes møte med helsevesenet og at det i løpet av denne tiden har vært en utvikling også innen helsetjenesten. Dermed kan en ikke overføre deres opplevelser av helsevesenet direkte med dagens helsevesen da det de siste årene har blitt et langt større fokus på diagnosen og en utvikling også i behandlingen.

6.1 Å lyve for å få behandling

Da Lars skulle få behandling valgte han å lyve i møte med helsetjenesten for å være sikker på å oppfylle alle kravene for å få behandling. Intervjuer gjort av NRK har blant annet vist frem i media at flere transpersoner ser seg nødt til å lyve for å få behandling (Miljeteig, 2011).

Dersom de uttrykker noen som helst form for tvil vil det å få behandling bli svært vanskelig (Ibid). Lars er dermed ikke alene om å ha løyet for å få behandling. Som nevnt i forrige kapittel er mangfoldet av transpersoner stort, og hva de ser på som viktigst i behandlingen vil variere. Noen ønsker å endre på utseende ved hormonbehandling og ikke kirurgisk. Mens for andre ville en kirurgisk behandling være av stor betydning, og noen ønsker hormonbehandling sammen med kirurgisk behandling. Mangfoldet kan være kilden til at flere ser seg nødt til å lyve for å få behandling. Lars gikk først til legen hvor han ble henvist til psykolog og deretter til Rikshospitalet. På forhånd visste han at mange pasienter ble avvist og at dette ville være en lang prosess. Derfor tok han på forhånd kontakt med Esben Esther Pirelli Benestad. Lars beskriver hen¹¹ som en som aldri hadde nektet folk helsehjelp og at hen var åpen for å høre på pasientenes tanker om kropp og identitet. Lars fikk en avtale med

¹¹ Esben Esther Pirelli Benestad omtales i denne oppgaven med pronomen hen ettersom hen flere ganger har uttalt i offentligheten at hen ønsker at dette blir brukt. Benestad har blant annet vært en forkjemper for et tredje pronomen og uttalt seg om dette en rekke ganger. Det kan blant annet leses mer om her:

<https://www.nrk.no/sorlandet/vil-sprette-sjampanjen-for- hen -og- hin -1.13362107>

Benestad om at dersom han ble avvist ved Rikshospitalet så skulle han få hormoner hos hen. Dette gjorde at han ikke ble like bekymret for å bli avvist. Han forteller om sitt første møte med Rikshospitalet:

Lars: [...] På Rikshospitalet så ble jeg møtt med grunnleggende mistro til at jeg var en fyr, i liksom journalen min så står det at jeg er såkalt «late on set», at jeg altså fant ut at jeg var mann sent i livet fordi jeg var ferdig med puberteten når jeg kom ut, eller da jeg kom ut. Og det står at jeg ikke opplevde liksom nok kjønns dysfori, at jeg ikke syns det er ubehagelig nok å ha den kroppen jeg har [...].

Etterhvert forstod Lars hvilke svar behandlerne *ønsket* å få. Han forberedte seg blant annet ved å både lese historier fra mennesker som hadde blitt avvist og mennesker som hadde fått hjelp. Etterhvert forstod han hvilke svar som ville gi en større mulighet for å få diagnosen og dermed også behandling. Dette gjorde at Lars svarte på spørsmålene ut hva han selv trodde ville gi han tilgang på behandlingen han ønsket og ikke bare ut fra egne opplevelser og sannheter:

Lars: [...] Jeg skjønnte jo ganske raskt hva som var lurt å si da, stort ubehag ved egen kropp, lite psykiske plager, men det var ubehagelig å være den jeg var, lekte med maskuline ting, var seksuelt tiltrukket av kvinner. Du skjønner jo hvis det du vil er å få tilgang til testosteron og de spør om lekte du med dukker eller biler når du var liten så er jo svaret opplagt, du sier jo selvfølgelig at du lekte med biler. Så tenker du jo for deg selv at det spiller da vel ingen rolle hva jeg lekte med. Så det er heller ikke sånn at det oppleves som så veldig skummelt å skulle lyve for du forstår relativt raskt at liksom objektive parameterne deres faktisk ikke sier noe om hvorvidt dette er en riktig ting for deg å gjøre eller ikke så den avgjørelsen må du faktisk klare å ta på egenhånd[...].

For Lars var det opplagt hvilke svar de ønsket han skulle avgi, dermed rettet han seg etter hva han trodde de ønsket selv om dette innebar å ikke snakke sant. Han mener flere av spørsmålene som ble stilt i spørreskjema ikke var relevant for å si noe om han var mann eller kvinne. Dette gjorde også at det for han ikke var vanskelig eller følte skummelt å lyve. Da behandlerne stilte spørsmål om hvilke leker han viste interesse for som barn indikerer dette at også behandlingsinstitusjonen ser ut til å ha forventninger til hvilke leker som anses å være passende for kjønn. Svarene Lars avga resulterte i at han fikk tilgang på testosteron som hormonbehandling slik han ønsket.

6.2 Manglende fokus på mangfold i behandlingen

Deler av kritikken som har blitt rettet mot den norske behandlingstjenesten omhandler

manglende fokus på mangfold innen miljøet. Lars mener vi henger etter på dette feltet og at det burde inkluderes et større mangfold slik at flere vil ha muligheten til behandling:

Lars: [...]Vi henger fortsatt langt etter internasjonal forskning på det feltet her og man er veldig tydelig på rikshospitalet på at man må ha en identitet som enten kvinne eller mann. De har løsnet opp på noen ting for eksempel får en lov å være homo nå, så du kan være en fyr som liker andre menn uten at det er et problem. Men fortsatt så avviser de 80% av alle som søker og jeg har vanskelig for å tro at 80% liksom... At i fjor for eksempel så sa de at de hadde femhundre søkere og at hundre av dem fikk behandling. At det er firehundre mennesker i Norge som har tatt feil av hvilket kjønn de er som ikke aner hva dette går ut på og som tror de hadde behov for kjønnsbekreftende behandling som faktisk ikke har det.

Selv om Lars forteller at noen ting har endret seg som at pasientene nå kan være homofil uten at det skal ha noe å si for diagnosen så retter han likevel kritikk mot behandlingstjenesten. Tidligere har behandlingstjenesten fått kritikk for å ha for stort fokus på seksualitet og ikke kjønnsidentitet, dette har nå blitt bedre. Det at det er et høyt antall personer av de som søker hjelp hos Rikshospitalet som ikke får hjelp slik han kritiserer her er også blant kritikken fra Folgerø og Hellesund. De har blant annet kritisert behandlingstjenesten for å fremdeles bære preg av et binært kjønnssystem, noe som gjør at mange personer faller utenfor systemet (Folgerø og Hellesund, 2010). Dersom pasienten ikke passer inn under kategoriene mann eller kvinne ved å ha en uavklart kjønnsidentitet, et ønske om å ikke definere kjønn eller være litt av begge kjønn vil det å få behandling bli vanskelig. Dette mener Lars er problematisk, det fører også til at flere pasienter velger å gå privat. Dersom pasienten får behandling privat blir ikke dette støttet av staten og dermed må pasient betale av egen lomme, dette mener Lars er med på å skape et klasseskille.

6.3 Opplevelsen av å ikke bli respektert

Kari begynte med å gå til fastlegen hvor hun fikk en henvisning videre til Rikshospitalet for å begynne på hormonkur. Videre gikk prosessen ut på å, som Kari selv beskriver, å *overbevise* en sexolog om at hun identifiserte seg med det motsatte kjønns klær, hvordan hun tedde seg osv. Tilbudet som var den gangen beskriver hun som bra, med selve måten hun ble behandlet på av helsevesenet syns hun kunne vært finere:

Kari: Jeg forstår godt at han måtte være streng med oss som ville å ta kjønnsbekreftende operasjon [...]. Men måten det ble gjort på det kunne vært litt mer respektfull måte. Det man kan ikke si til et sårbart menneske som jeg fikk høre fra han en gang at «du er jo ikke akkurat pen å se på som mann, hvordan ser du for deg å bli en gammel stygg dame, har du tenkt på det?». Sant det er sånn, det er.. du blir jo helt satt ut sant [...]. Så jeg syns at helsevesenet har en litt skamløs, de burde skamme seg

egentlig, på hvordan de har behandlet mange transpersoner, i hvert fall for mitt vedkommende, har vært langt ifra positivt. Men nå er det blitt bedre selvsagt, men den gangen var det forferdelig. Det var tøft. Veldig tøft.

Måten Kari ble møtt på beskriver hun som tøff disse kommentarene har vært såre og vanskelige og hun mener at de i større grad burde møte pasientene med respekt. Hun viser forståelse for at helsevesenet må være strenge med hvem som kan få behandling, men at dette ikke burde gå utover måten pasientene behandles på. Etter at Kari hadde gjennomført operasjonen hun skulle ha reagerte hun på en mangelfull oppfølging i ettertid. Dette ble vanskelig å takle. Hun forteller at hun ikke fikk noen oppfølging etter operasjonen: «du ble operert og så var det ferdig med det, nå har du fått papirene dine, kom deg ut, ut i livet». Kroppen var fortsatt i en prosess hvor den justerte seg fra å være mann til å bli kvinne og mangelen på oppfølging i denne tiden synes hun var vanskelig. Videre legger hun til at samfunnet heller ikke var klar for at man gjennomførte slike behandlinger, og hun fikk blant annet kommentarer på at det hun hadde gjort var noe «sykt». Det gjorde tiden etter operasjonen og behandlingen enda vanskeligere.

Kari forteller at hun sitter igjen med en *bismak* etter det hele, hun legger til at hun ikke har angret på det hun gjorde og tror det ville vært et mørkt liv om hun ikke hadde gjort noe. Men likevel har hun en bismak med tanke på hvordan hun ble behandlet og det at operasjonen også innebar en kastrering: «Jeg har ikke angret på det, men det er jo klart at hadde jeg visst det jeg vet i dag, at man kan bytte kjønn uten å gå gjennom disse, denne her kastreringen da, så kanskje jeg hadde tenkt meg om to ganger om jeg ville gjort det igjen, selvfølgelig». Mulighetene den gangen var ikke mange, dersom en skulle ta operasjonen innebar dette også å bli kastrert.

6.4 Manglende informasjon og endring av juridisk kjønn.

Nils kom til et punkt i livet hvor han ikke lengre klarte å undertrykke tankene om at det var noe med kjønnsidentiteten hans, dermed søkte han råd hos Esben Esther Pirelli Benestad. Hos hen fikk Nils råd om veien videre og hjelp til å komme i kontakt med Rikshospitalet. Helseapparatet gav han signaler om at han var for gammel til å gjennomgå denne prosessen, men han kom likevel gjennom systemet og fikk behandling. Benestad rådet også om å ta kontakt med psykolog og fastlege. Nils forteller om sitt møte med behandlingstjenesten. Da han kom på Rikshospitalet var det mangel på informasjon og flere av personene han skulle møte med møtte ikke opp. Kort tid etter ble hele behandlingsavdelingen lagt ned, dette var

midt i Nils sin utredningsfase. Nils forteller at dette gjorde at han ble suicidal og trengte hjelp fra sin faste psykolog. Det oppstod i ettertid av nedleggelsen pasientorganisasjoner og pressgrupper ovenfor myndighetene for å få tilbake et nytt og bedre tilbud. Denne opplevelsen gjorde at Nils måtte gjøre det han kunne på *egenhånd*: «[...] Så for min egen del så da dette her skjedde så fant jeg ut at jeg måtte gjøre det jeg kunne på egenhånd. Jeg kunne ikke gjøre meg helt avhengige av det behandlingssystemet da[...]». Han tok kontakt med fastlegen om å få hormoner som igjen rådførte seg med Rikshospitalet. Der fikk han beskjed om at han ikke kunne starte på hormoner fordi han ikke var godkjent som pasient for dette. Dette gjorde at Nils igjen tok kontakt med Benestad og en psykolog og fikk beskjed om at det ikke var noe i veien for at han kunne starte på hormoner. Han fikk dermed hormoner på blå resept. Etterhvert ble behandlingstilbudet igjen tilgjengelig på Rikshospitalet, Nils ble dermed kalt inn og etterhvert også godkjent som pasient. Nils forteller at på den tiden var man som pasient avhengig av å være frempå og aktiv på egenhånd for å få hjelp:

Nils: [...] Men det var også et sånt system at, at desto mer du var aktiv selv innen rimelighetens grenser kanskje, men du måtte være aktiv selv for å komme videre. Hvis du satt og ventet på at neste initiativ skulle komme fra Rikshospitalet eller at du skulle få en innkalling til en ny samtale så satt du ofte og ventet forjeves. Så det føltes ganske feil da at, at såpass mye var avhengig av at du selv viste interesse eller stod på for egne krav og ja. Men senere så har de innført et mer sånn et annet regime, jeg tror nok at folk blir, at det blir forventet at du er mange flere ganger til samtale på Rikshospitalet enn det jeg var.

Nils var i stor grad avhengig av å *selv* ta ansvar og initiativ for at behandlingen skulle fortsette. Han forteller også om at det fra han fikk behandling og til nå har blitt strengere og at det kreves flere antall møter enn tre møter som han selv var på. Han gjennomgikk flere operasjoner, han beskriver den første operasjonen som omfattende og overveldende. I ettertid mener han at det ikke ble gitt tilstrekkelig og god nok informasjon på forhånd og dermed var han ikke innforstått med hvilke implikasjoner dette kunne føre til:

Nils: [...] Men noe de som jeg tror i etterkant eller altså er med ganske bestemt ikke var, er nødvendig og som kanskje ikke burde anbefales, det er en del av den konstruksjonsprosessen betydde. Innebærer at de fjerner kjønnskjertlene, og det har noen sårne, det har noen implikasjoner som gjør at det blir vanskeligere, du får en del større plager i underlivet enn du, enn du trenger.

Informasjonen han fikk på forhånd av operasjonene var ikke tilstrekkelig for over hva som kunne skje i *ettertid* av operasjonen. Han trekker i sammenheng med dette frem viktigheten av lovendringen om juridisk kjønn som tredde i kraft 1.Juli 2016. Denne lovendringen innebærer at personer som er over 16år har rett til å endre sitt juridiske kjønn, uten at det

stilles krav til å at personen har diagnosen eller er under medisinsk behandling (Helsedirektoratet, 2017). Dette gjør blant annet at en kan endre personnummer og kjønn i offentlige registre og papirer (ibid). Nils indikerer at denne lovendringen har gitt et større mulighetsrom:

Nils: [...] jeg tror nok at det at man har fått det lovverket nå som gjør at en skiller mellom de juridiske og det medisinske det gjør at det bør være større rom for at folk ikke må gå lengre enn de selv ønsker for å gå. Fordi du trenger, du kan endre juridisk kjønn uten å gjøre noe med kroppen, ikke sant. Så da trenger man ikke å si at man, at man ønsker å få gjort så mye mer for altså ja.

Slike lovendringer er med på å skape mulighetsrom for mennesker med kjønnsidentitetsproblematikk. Slik at de i større grad kan bestemme selv om de ønsker å regnes som mann eller kvinne i juridiske og offentlige papirer, uten å være avhengig av en diagnose og operasjoner. Videre trekker Nils frem at hvordan man ser ut nedentil ikke er av så stor betydning: «Du går ikke vanligvis rundt og, og viser hvordan du ser ut på dine private deler ikke sant». De private delene av kroppen vises ikke for andre i det daglige og kan dermed være av mindre betydning enn den synlige offentlige kroppen. I utdraget over nevner han at det bør være større rom for at folk ikke må gå lengre enn de selv ønsker å gå. Dette understreker han videre i intervjuet:

Nils: [...] Jeg vet i hvert fall fra mine egne erfaringer at jeg sa nok kanskje at jeg ville mer enn jeg etterhvert kom frem til at jeg ville [...]. Jeg vurderte nytten av det eller risikoen med det som sånn nei det er ikke sikkert det er nødvendig, det er ikke sikkert at jeg trenger det for å ha et godt liv og da også noe med, med hva er mulig og hvor ofte gjør disse kirurgene de operasjonene.

Det kan tyde på at Nils selv i ettertid ser at han gikk lengre enn hva han selv egentlig ønsket med operasjonene. Dette kan komme av mangel på informasjon som han påpekte tidligere. Samtidig var transpersoner på den tiden avhengig av å ha diagnosen og operasjon for å kunne endre juridisk kjønn. Dette kan ha vært en faktor for at Nils tok de avgjørelsene han gjorde. I dag har lovendringen med juridisk kjønn skapt et større rom for transpersoner til å velge hvilken type behandling de ønsker uavhengig av at det skal definere det juridiske kjønn.

Kapittel 7: Avslutning

7.1 Avsluttende diskusjon

Denne studien har hatt som mål å undersøke *hvordan transpersoner opplever og fortolker forventninger til kjønn*. For å svare på denne problemstillingen har jeg benyttet meg av fire underordnede forskningsspørsmål: 1) Hvilke forventninger og normer opplever informantene knyttet til kjønn, maskulinitet og femininitet? 2) Hvordan beskriver de reaksjoner fra venner og familie? 3) Hvordan beskriver de møte med helsevesenets syn på kjønn? 4) Hva ser de på som viktig for å oppfattes som det kjønn de ønsker at andre skal oppfatte de som? I dette kapitlet vil jeg drøfte funnene fra analysekapitelene opp mot det teoretiske rammeverket for oppgaven. Og dermed trekke ut hovedfunnene som har blitt gjort i denne studien. Studien har fokusert på problemstillingen fra flere nivåer: på mikronivå som er rettet mot aktørene for studien, mesonivå med fokus på den generaliserte og signifikante andre. Og til sist på makronivå med fokus på det institusjonelle, her representert som helsevesenet i den norske velferdsstaten. Etersom studien har tatt for seg tematikken både på mikro, meso og makronivå kan den anses som å være en kvalitativ cross-level analysis.

7.1.1 Betydningen av de generaliserte og signifikante andre

I kapittel 4 har jeg fokusert på informantenes historier rundt barndom og familien. I dette kapitlet belyses både forskningsspørsmålet angående hvilke normer og forventninger som er knyttet til kjønn, maskulinitet og femininitet. Samt hvordan de beskriver reaksjoner fra venner og familie. Gjennom kapitlet har jeg forsøk å identifisere informantenes første tanker rundt dette og når de først begynte å stille spørsmål rundt eget kjønn. Videre har jeg også tatt for meg hvordan opplevelsen rundt å skulle fortelle dette til familie og omgivelser artet seg.

Alle informantene har gitt uttrykk for at de tidlig merket at det var noe som var annerledes, og at de allerede fra barndommen av gav uttrykk for at sosialt og biologisk kjønn ikke stemte overens. En likhet mellom dem er at de ikke hadde tilgang på et språk som kunne tydeliggjøre hva det var som var annerledes eller som kunne tydeliggjøre for dem hva de følte på. Det er likevel forskjeller mellom dem for når de ble klar over 'hva det var', ettersom dette skjedde på ulike tidspunkt i prosessen. Informasjonen som var med å synliggjøre deres følelser var også ulik for informantene, eksempelvis falt brikkene på plass for Ole Anne når han leste om en transperson i et ukeblad. Dette kan komme av at det er visst aldersspenn mellom informantene og derfor var også tilgjengeligheten av informasjon ulik.

Fortellingene i kapittel 4 har noen likhetstrekk med Garfinkels studie av Agnes. Det er viktig å poengtere at denne studien og Garfinkels studie er ulike og derfor ikke kan sammenlignes direkte. Denne studien er basert på norsk empiri som er innhentet nylig, Garfinkels studie er derimot gjort i USA flere tiår tidligere. På bakgrunn av dette kan jeg kun vise til likhetstrekk mellom de to ulike studiene. Et fellestrekk i min studie er at informantene tidlig oppdaget at det var noe som var annerledes. Agnes fra Garfinkels studie hadde allerede som barn en oppførsel og atferd som kulturelt sett ble regnet for å tilhøre en jente. Agnes uttrykket som barn større interesse for leker og spill som ble ansett som å være «for jenter». Dette kunne være å leke med dukker, dukkevogn eller andre leker som kulturelt sett kategoriseres som feminine eller «jentete» (Garfinkel, 1984:128-129). Interesser for leker og spill som ble ansett som å være «for gutter» hadde Agnes lav interesse av (Ibid). Utdrag av Nils sin historie rundt barndom og leker presenteres i kapittel fire. I likhet med Agnes hadde også Nils lav interesse av leker og spill som var ble regnet å være passende for han som barn. Han uttrykte ønske om å få andre leker gjennom ønsker for bursdags- og julepresanger, likevel fikk han gaver som dukkevogn og ikke lekebil. I både Agnes og Nils sitt tilfelle kommer de stereotypiske kjønnsnormene til uttrykk når det kommer til hvilke leker og spill som anses som den kulturelle normen for hva som er «jentete og guttete». Det at Nils aller helst ønsket seg leker som ble kategorisert som å være maskuline eller leker «for gutter» kan ha vært et tidlig tegn for at han identifiserte seg mer som en gutt enn en jente. Selv om Agnes og Nils kan sies å ha likhetstrekk når det kommer til hvilket ønske de hadde for hva de ville bruke av leker og spill så er det en viktig forskjell mellom dem. For mens Agnes valgte å leke med det hun selv ønsket så uttrykker Nils vanskeligheter med å gjøre dette. For en jente å leke med «gutteleker» kan anses å være et normbrudd for hva som anses å være riktig leke for kjønnnet. Derfor ble løsningen for Nils å benytte seg av det kan selv kategoriserte som kjønnsnøytrale leker og spill. Ved å finne kjønnsnøytrale aktiviteter og leker som han trivdes med kunne han gjøre noe han selv ønsket uten at det skulle stilles spørsmål ved fra omgivelsene. Disse aktivitetene anså han som å være passende for både gutter og jenter og dermed ville det ikke være et normbrudd for Nils å holde på med disse aktivitetene.

En likhet mellom informantenes fortellinger i dette kapittelet er hvordan de speiler seg selv i forhold til andre. Dette kan ses i lys av Meads forståelse av de generaliserte og signifikante andre. De generaliserte andre vil være av betydning for hvordan vi tolker oss selv og hva som blir ansett som rett og galt. Mead vektlegger hvordan vårt selv og vi som mennesker formes av andre mennesker, og hvordan de generalisere andres standpunkt legger føringer for

hvordan en handler (Mead, 1934:138). En kan dermed bruke de generaliserte andres reaksjoner, delta i samtaler og være oppmerksom på hva andre sier som et redskap for hvordan en handler og hvordan en burde respondere (Mead, 1934:140). Kommentarer som «du kunne jo ikke det, sant» vitner en bevissthet rundt normer for hva en kunne gjøre når det kom til kjønn. Fokuset på hva andre mennesker sier og mener kommer frem i alle intervjuene, men på ulike måter som gjennom forelskelse, kommentarer fra omgivelsene og materialistiske ting som klær og leker. Reaksjonene fra de generaliserte og signifikante andre indikerer sterke normer for hva som anses å være «passende» for kjønn, om det så gjelder oppførsel, leker, klær eller hvem man forelsker seg i. Dette gjenspeiles også i informantenes fortellinger om møte med helsevesenet. Forventninger til hvordan informantene skulle utføre femininitet og maskulinitet kommer gjerne til uttrykk via fortellinger om at man som jente skulle gå i kjole og leke med dukkevogn og gutter skulle ha lekebil. Når informantene utfordret kjønnsnormene ble det også synlig for dem hva som kategoriseres for å være feminint og maskulint. Dette kunne de videre bruke når de hadde endret kjønn og skulle passere. Ved å da benytte seg av det som stereotypisk blir kategorisert som å være feminint eller maskulint kunne de aktivt bruke det som et hjelpemiddel for å passere og dermed *ikke* bryte normen. Dette kan eksempelvis være å som kvinne bruke kjole da dette klesplagget anses som å være for kvinner og med det i større grad uttrykke femininitet enn ved bruken av bukser.

Samfunnet kan anses som å inneha det Butler (1999:24) beskriver som kulturelle lover når det kommer til kjønnsidentitet og hva som blir ansett som å følge normen. Ettersom kjønnsidentiteten til informantene i denne studien ikke har samsvart med det biologiske kjønn har det oppstått et kategoriseringsproblem når det kommer til kjønn. Det å eksempelvis oppføre eller kle seg som det motsatte kjønn er med på å skape reaksjoner fordi det bryter med de tatt for gitte forestillingene vi har av hva som anses å være «riktig» for kjønn.

Kapittel 4 viser hvordan informantene for denne studien tidlig opplever å bryte med de kulturelle normene og hvilke reaksjoner de generaliserte andre har uttrykt i disse situasjonene. Det er fremtredende for alle informantene at de ved å utfordre kjønn i tidlig alder ble møtt med kritikk og reaksjoner som påpekte at dette ikke var riktig for deres biologiske kjønn. Alle informantene opplevde likevel på et eller annet tidspunkt at de fikk støtte fra familien, men gjerne på familiens egne premisser. Dersom normbruddet ble for stort kunne familien oppleve dette som vanskelig.

7.1.2 Den private og offentlige kroppen

Gjennomgående i alle analysekapitlene er fokuset på det ytre, dette er særlig vektlagt i kapittel 5, men kommer til uttrykk både i kapittel 4 og 6. Her belyses forskningsspørsmålet om hva informantene ser på som viktig for å oppfattes som det kjønn de ønsker at andre skal oppfatte de som. Betydningen av det ytre er viktig både for at informantene selv skal føle tilhørighet i egen kropp, men er også av betydning for hvordan andre mennesker oppfatter dem. Dette er i tråd med Goffmans begreper impression management og gender display. Inntrykkene vi gir og avgir vil være av betydning for hvordan andre mennesker tolker oss, også når det kommer til kjønn. De ytre aspektene ved kroppen vil være viktig i fortolkningsprosessen av kjønn. Goffman (1992) beskriver hvordan vi mennesker kan fremstille oss selv for andre, hvordan vi kan styre og kontrollere inntrykkene som gis og avgis i en opptreden ved hjelp av vår personlige fasade. Informantene i denne studien har vektlagt hvordan de ytre endringene har vært viktigere for å avgi et inntrykk om hvilket kjønn de er. Og hvordan de aktivt har gått inn for å passere som enten mann eller kvinne ved hjelp av inntrykksstyring og gender display. Dette innebærer blant annet bevisst brukt av klær som anses å være typisk maskuline eller feminine. Men også å være bevisst på at egen atferd skal passe overens med kjønn. Og på den måten gjøre det Marques (2019:2) beskriver som «blending in», som er prosessen hvor transpersoner uttrykker kjønn som samsvarer med det kjønn de ønsker å være, og dermed forsøker å passere.

Det kommer tydelig frem at det finnes flere normer når det kommer til kjønn, informantene har i denne studien har på mange måter brutt med disse normene ved å endre kjønn. Normene kan likevel også ses på som et hjelpemiddel som de har brukt for å kunne passere. Dette kommer blant annet til syne når informantene er frontstage og på display, da bruker de inntrykksstyringen aktivt for å passere som enten mann eller kvinne. Gjerne ved å bruke stereotypiske rekvisitter som etter kjønnsnormene anses å være feminine eller maskuline. På denne måten forsøker de å styre inntrykkene de avgir for sine omgivelser under en opptreden for å kunne passere. West og Zimmerman (1987:130) beskriver Goffmans syn på kjønnsuttrykk som noe vi velger å avgi, og gjennom vår menneskelige natur har vi muligheten til å produsere og gjenkjenne både maskuline og feminine gender display. I situasjoner hvor informantene søker å passere kan de anses å være frontstage, men når de går ut av synligheten for publikum kan de regnes for å være backstage. De generaliserte og signifikante andre som vet om endringer når det kommer til kjønn kan dermed sies å også få ta del i transpersoners

backstage. Dette ettersom de ikke trenger å passere for de som allerede vet at de er transpersoner. Ettersom omgivelsene allerede vet om at de er trans trenger de ikke å aktivt drive med inntryksstyring for å passere. Når de er backstage trenger de dermed ikke forholde seg til forventinger til kjønnnet i like stor grad som når de er frontstage som kan anses som en opptreden de må bestå for å passere. Når de først har passert som enten mann eller kvinne vil de kunne slappe mer av, fordi de ikke lenger trenger å opprettholde en fremføring av kjønnnet (Marques, 2019:15-16). Denne delen av prosessen beskriver Marques (2019:2) som «Naturalizing» ettersom informantene her kan begynne å slappe mer av i eget gender display og på samme tid juster sitt sanne selv og dermed viser de et mer mangfoldig utvalg av maskulinitet og femininitet.

Informantene trekker også frem kroppslige trekk som at skjegg har vært av betydning for å passere som en mann, dette trekket tilhører den offentlige kroppen. De fleste mennesker vi møter som har et skjegg vil automatisk plasseres i kategorien som mann. Dette er også i tråd med Ana Christina Marques (2019) sin studie av transpersoner fra Portugal og Storbritannia. Studien baserer seg på Goffmans begrep gender display. Marques sin studie viser hvor viktig de ytre aspektene er for at en skal kunne leses som det kjønnnet en ønsker å være. Hun finner også i likhet med denne studien at det å utvikle skjegg kan være svært viktig for å identifiseres som mann (Marques, 2019:10). Dette kan være med å forklare hvorfor flere av informantene trekker frem hormonbehandlingen som viktig i prosessen. Hormonbehandling vil kunne endre de ytre aspektene ved den offentlige kroppen, mens en kjønnsbekreftende operasjon kun vil være synlig i private sammenhenger. Også Kessler og McKenna (1978:2) trekker frem betydning av feminine og maskuline trekk når det kommer til gender attribution. Selv om maskulinitet og femininitet fra deres etnometodologiske perspektiv kan forandres så vil det likevel være noen trekk som anses å være mer feminine eller maskuline enn andre (Ibid). De trekker i likhet med Marques og informantene i denne studien frem skjegg som et eksempel på et klassisk trekk for maskulinitet. Kessler og McKenna beskriver slike klassiske trekk som viktige fordi de tydelig kan indikere hvilket kjønn personen innehar, dette skaper også mindre rom for at personen kan «feil kjønnnes» (Ibid). Ettersom transpersoner i større grad enn cispersoner vil være forberedt på at kjønnnet kan feiltolkes vil de ifølge Kessler og McKenna (1987:126) i større grad være selvbevisst på hvordan de presenterer seg selv. Dermed vil trekk som skjegg eller presentasjon via klær kunne være av større betydning og mer gjennomtenkt for transpersoner enn cispersoner, da de aktivt går inn for å passere. Cispersoner vil ifølge Kessler og McKenna (1978) ikke tenke over i like stor grad hvordan

de presenterer sitt kjønn for andre, dette fordi det tas for gitt at andre tilskriver dem det riktige kjønnnet. Hvordan den offentlige kroppen blir seende ut er dermed essensiell for at transpersoner skal kunne passere, de vil dermed i større grad enn cispersoner ha en bevisst og aktivt bruke feminine og maskuline trekk for å indikere kjønnnet. Den private kroppen tilegnes ikke like stor viktighet hos informantene da den er nettopp det, en del av det private og ikke synlig i offentligheten.

7.1.3 Emosjonelt arbeid og kjønn

Mens Goffmans fokus ligger på det ytre så vektlegger Arlie Hochschild i likhet med Mead fokuset på det indre følelsesmessige aspekter av menneskelig interaksjon. Ut fra analysekapitlene tyder det på at informantene spesielt i barndommen og ungdomsårene har hatt vanskeligheter med å akseptere følelsene som de har forsøkt å bearbeide. Følelsen ved at ens biologiske kjønn ikke stemmer overens med opplevd kjønnsidentitet kan være vanskelig å bearbeide. Dette vil kunne føre til en emosjonell ambivalens for egen identitet. De søker etter å kunne føle seg hel, at det indre skal samsvare med det ytre. Dette innebærer også at informantene til en viss grad måtte kontrollere egne følelser for at følelsene de uttrykket skulle passe til kjønnnet. Dette blir spesielt synlig i kapittel 4 hvor informantene snakker om barndommen. De fikk eksempelvis kommentarer fra omgivelsene på at deres oppførsel ikke passet til kjønnnet, det er tydelig at flere av informantene tok disse kommentarene til seg. Dette førte til en undertrykkelse av egne følelser slik at de skulle passe til kjønnnet de var født som. Disse kontrollerte følelsene kan dermed ses på som en form for emotional labor. Hochschild (2003) poengterer at det er forskjeller på kvinner og menns emosjoner, dermed vil dette også være sentralt i en prosess hvor kjønnnet endres. Ved å endre kjønn vil informantene kunne oppleve et samsvar mellom følelser og kropp, dette kan gjøre at de føler seg hel.

Å endre på de ytre delene vil for Hochschild (2003:35) kategoriseres for surface acting. Når det omhandler det følelsesmessige inngår dette i deep acting (ibid). Dette vil si at når informantene forsøker å passere som enten mann eller kvinne i det sosiale rom så vil dette også innebære at de styrer følelsene slik at dette skal passe til og bli en naturlig del av displayet. Følelsene formes av det sosiale miljøet vi har rundt oss, informantene kunne dermed uttrykke følelser ut fra erfaringer fra generaliserte og signifikante andre. Å styre følelsene når det kommer til transpersoner og kjønnsendring kan også omhandle å undertrykke følelser. Hochschild (2003:7) beskriver emosjonelt arbeid som å undertrykke sine følelser for å kunne opprettholde det ytre ansiktet som gir den rette sinnstilstand. I dette

tilfellet omhandler det å undertrykke egne følelser for å opprettholde fasaden. Informanten Nils beskriver blant annet at han ikke klarte å undertrykke følelsene lengre og derfor søkte hjelp. For flere av informantene tok det en stund før de gjennomførte behandling, de hadde dermed i flere år enten undertrykket følelsene eller vært på søken etter en forklaring på hva dette var. De gir uttrykk for at det var vanskelig å bearbeide følelsene de hadde når det kom til kjønn, dette kan blant annet skyldes reaksjoner fra omgivelsene når de eksempelvis utøvde maskulinitet eller femininitet.

7.1.4 Å gjøre kjønn

Med fokus på betydningen av det ytre og synlige viser også kapittel 5 hvordan informantene kan gjøre kjønn. Dette kommer også til uttrykk i kapittel 4, når informantene forteller om barndommen og hvilke reaksjoner de har fått når de har hatt en oppførsel eller interesser for det som «ikke passet» til kjønn. West og Zimmerman (1987:129) mener det sosiale kjønn kan konstrueres i samhandling med andre og kjønn dermed er et resultat av våre sosiale handlinger. Ut fra deres etnometodologiske perspektiv kan en dermed *gjøre kjønn* ved å aktivt bruke allerede eksisterende strukturer, normer og forestillinger for hva som anses å være feminint og maskulint (West og Zimmerman, 1987). Informantene trekker i analysekapitlene frem hvordan de kunne gjøre kjønn ved å bruke samfunnets forestilling over hva som kategoriseres som å være feminint og maskulint. Informanten Lars beskriver blant annet hvordan familie og venner forsøkte å hjelpe han med å gjøre kjønn kvinne ved å hjelpe han med å finne mer feminine klær. Det at familie og venner ønsker å gjøre dette indikerer på mange måter at deres forståelse av Lars sitt sosiale kjønn ikke stemte til hans biologiske kjønn. Dette viser også hvordan klær kan være et uttrykk for hvordan en gjør kjønn. Dette kommer særlig til syne for Ole Anne ettersom han skifter mellom et mannlige og et kvinnelige kjønnsuttrykk. Han har ikke gjennomgått noen operasjoner eller hormonbehandling, dermed vil ting som klær, sminke, parykk og atferd være viktig når han gjør kjønn. For Ole Anne er det viktig å fremstå som en mest mulig naturtro kvinne når han er i sitt kvinnelige uttrykk, bruken av hjelpemidler som klær, sminke og parykk kan dermed anses som en metode for å gjøre femininitet og kjønn kvinne. Flere av informantene vektlegger viktigheten av å fremstå som naturtro, eller som Garfinkel betegner det som «normal, normally sexed person» for å kunne passere. Dette handler igjen om betydningen av de ytre synlige aspektene ved kjønn.

På samme måte som ytre aspekter som klær kan være viktig i måten en uttrykker kjønnet på vil også oppførsel og atferd være av betydning. Informanten Nils viste blant annet til kommentarer han hadde fått angående egen oppførsel om at den ikke passet til hans biologiske kjønn. Da Nils hadde en oppførsel som ble ansett som å være for gutter fikk han reaksjoner på dette, hans oppførsel ble dermed ansett som et normbrudd for hvordan en utøver kjønnet jente. Når de generaliserte og signifikante andre bemerker at atferden ikke passer til kjønnet avdekkes det på samme tid at det finnes normer også rundt hvilken oppførsel som er passende for kjønnet. Dermed kan man også gjøre kjønn ved å tilpasse atferden etter det kjønnet en ønsker å være og å bli oppfattet som. På samme tid som det synlig ytre er viktig for at transpersoner selv skal kunne føle seg hel og at de kan passere som kjønnet de ønsker så vil det synlig ytre være en viktig del av hvordan de kan gjøre kjønn. Ut fra dette perspektivet kan en som Butler også hevde produsere eller gjøre kjønn ved å fremføre kjønn, og dermed kan en også konstruere ens identitet (1999:33). Kjønn er ifølge Butler (1999) foranderlig fordi kjønn er noe en gjør og ikke noe man er. Performativitet handler for Butler om muligheten til å konstruere kjønn gjennom hvordan en opptrer i samhandling med andre mennesker, hvor de ytre aspektene vil være viktig for hvordan individer presenterer seg selv (Butler, 1999:173). Analysekapitlene viser hvordan informantene kan konstruere eget kjønn gjennom hvordan de opptrer sammen med andre mennesker, dette ved hjelp av blant annet oppførsel, klær og kroppsspråk. Med andre ord hvordan kjønnet skapes performativt. Dette viser hvordan kjønn som i Butlers (1999:43) forståelse kan ses på som noe foranderlig og som en prosess hvor individer selv konstruerer kjønnet.

7.1.5 En binær forståelse av kjønn i helsevesenet

Det siste analysekapittelet i denne studien tar for seg informantenes møte med helsevesenet og belyser dermed forskningsspørsmålet angående dette møtet. Tidligere har helsevesenet blant annet høstet kritikk for å ha for mye fokus på seksualitet og ikke på kjønnsidentitet. I senere år har de i større grad gått vekk fra dette, noe som blant annet har resultert i at begreper som transkjønnet og transperson nå i større grad brukes enn begrepet transseksuell. Også i helsevesenets behandling av pasientene kommer dette til syne ved at det nå ikke legges vekt på pasientenes legning ettersom dette ikke sier noe om selve kjønnet. Dette er i tråd med Butlers forståelse av at kjønn og seksualitet ikke nødvendigvis følger hverandre på den måten at kjønn bestemmer seksualiteten (2004:16). For Butler er dermed kjønn og seksualitet to separate deler som er uavhengige av hverandre, dette kommer nå til syne i behandlingen

transpersoner i dag får i det norske helsevesen. Til tross for dette kritiseres helsevesenet av Folgerø og Hellesund (2010) for å ha lite fokus på mangfold ettersom mangfoldet som er blant transpersoner ikke gjenspeiles i hvem som har rett til behandling. Deler av kritikken går ut på at de som ikke kan plasseres klart inn under kategorien mann eller kvinne ikke vil bli tilbudt behandling.

Mangfoldet som er blant transpersoner kommer også til uttrykk i analysekapitlene i denne studien, både når informantene snakker om mangfoldet innad i miljøet, men også når det kommer til ulikhetene mellom informantene selv. Som tidligere nevnt i avsnitt 1.5 Sosiologi versus medisin fra kapittel 1 så har det historisk sett innen den medisinske diskursen vært fokus på det naturlige biologiske ved kroppen og kjønn som binært system. I sosiologien har kjønnsbegrepet i årenes løp myknet opp til å også omhandle sosialt kjønn, ut fra informantenes fortellinger har ikke samme utvikling skjedd innen den medisinske diskursen. Deres møte med helsevesenet bærer dermed preg av å knytte seg til de binære kjønnskategoriene mann og kvinne, noe som ifølge informantene skaper problemer i behandlingen av transpersoner. Blant annet i form av at flere ikke får tilbud om behandling fordi de ikke passer inn i kriteriene for diagnosen. Dette kommer blant annet til uttrykk i Lars sin historie da han valgte å lyve for å få behandling. I situasjonen hvor Lars skulle svare på spørsmål som skulle være avgjørende for å få behandling eller ikke satt han på mange måter i Goffmans betydning opp en fasade når han i denne situasjonen var frontstage. Fasaden speilet svarene han trodde ville være nøkkelen for å få tilgang til behandlingen, noe som resulterte i at han fikk hormonbehandlingen han ønsket.

Gjennom beskrivelsene av helsevesenet kommer det også frem at det er klare forventninger til kjønn. Disse forventningene blir blant annet synlig når Lars forteller om spørsmålene han måtte besvare. Hvor de blant annet hadde inkludert spørsmål om hvilke leker han lekte med da ha var liten. Ettersom Lars var ute etter å få testosteron som hormonbehandling ble det dermed naturlig å svare lekebil fordi dette assosieres med det mannlige og maskuline. Forventninger til kjønn kommer også til uttrykk når Kari forteller om at hun måtte overbevise en sexolog om at hun identifiserte seg med det motsatte kjønns klær og hvordan hun tedde seg. Det ble dermed lagt vekt på stereotypiske maskuline og feminine trekk ved kjønnets væremåte, men også hvilke klær som «tilhører» kjønn og ikke bare kjønnsidentitet. Dette viser at også helsevesenet har forventninger til kjønn.

7.2 Avslutning

Denne studien har undersøkt *hvordan transpersoner opplever og fortolker forventninger til kjønn*. Kjønndebatten har i lang tid tilbake vært synlig i sosiologien, ved å benytte meg av både eldre og nyere sosiologiske perspektiver om kjønn har jeg forsøkt å belyse tematikken i en 2019-kontekst. Debatten om kjønn er fremdeles relevant i dagens samfunn og er en debatt i stadig utvikling, dette ettersom også synet på hva kjønn er, hvordan en gjør kjønn og hva maskulinitet og femininitet innebærer, også er i forandring. I dagens samfunn er det mindre fastlåste kjønnskategorier enn tidligere, selv om det fremdeles foreligger klare forventninger til kjønn er kjønn som konsept satt i bevegelse.

Kjønnsbegrepet i bevegelse gir større muligheter for å eksperimentere med kjønn. Artist og Eurovision Song Contest vinner Conchita Wurst har blant annet blitt en skikkelse i offentligheten som eksperimenterer med kjønnskategoriene. Da hun på scenen har både kjole og skjegg på samme tid, som vil være to klassiske indikatorer for femininitet og maskulinitet. Dette uttrykket utfordrer forståelsen av kjønnskategoriene mann og kvinne som to fastlåste kategorier. Utviklingen av teknologi, deriblant sosiale medier gjør at flere som utfordrer kjønnskategoriene i dag synliggjøres og får muligheten til å nå ut til et større publikum med sin historie. Informasjonen rundt kjønn og transkjønn er i dag betydelig bedre enn for bare noen tiår tilbake, og ikke minst er informasjonen også mer tilgjengelig.

For informantene i denne studien kommer det tydelig frem at kjønn for dem handler om kropp og identitet og ikke kropp og seksualitet. I sine fortellinger viser de hvordan de bryter med de kulturelle normene og forventningene for å skape sitt liv og sin identitet slik det føles riktig for dem. De er dermed ikke bare kulturelle produkter, men skaper sitt eget liv gjennom å forme sin egen identitet og eget kjønn. De vektlegger den offentlige kroppen som viktigere i prosessen med å endre kjønn enn den private kroppen. Det er viktigere for informantene å passere for andre mennesker som det kjønn de ønsker å være, enn at kjønnsorganet samsvarer med kjønn. Det private kjønn har individene i større grad makt over å velge når de skal vise frem og vil ha en større betydning når de kommer i en relasjon med en partner og en eventuell familieetablering. Med dagens utvikling vil det å etablere en familie likevel være mindre knyttet til den private kroppen og kjønn nå enn tidligere, da reproduksjon i dag kan foregå på flere ulike måter. Individer i dag er ikke avhengig av å være mann og kvinne for å få et barn sammen, par av samme kjønn, biologisk som sosialt, vil i dag også ha muligheten til å etablere en familie. Dermed tilegnes ikke den private kroppen like stor viktighet når det

kommer til hverken reproduksjon eller å endre kjønn. Å gjennomføre en kjønnsbekreftende operasjon vil ikke være av størst betydning for å kunne passere i det offentlige rom. Den offentlige kroppen er dermed viktigere for informantene i prosessen med å endre kjønn.

Litteraturliste:

- Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen. 1997. *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug
- Amnesty International. «LHBT». Lest 1.februar.2019. <https://amnesty.no/lhbt>
- Biblarz, Timothy J. og Evren Savci. 2010. «Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Families». *Journal of Marriage and Family* 72, (3): 480-497. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2010.00714.x
- Blaikie, Norman. 2000. *Designing Social Research: The logic of anticipation*. Cambridge: Polity Press
- Blakemore, Judith E. Owen og Renee E. Centers. 2005. «Characteristics of Boys` and Girls` Toys». *Sex Roles* 53, (9-10): 619-633. DOI: 10.1007/s11199-005-7729-0
- Blumer, Herbert. 1954. «What is Wrong with Social Theory?» *American Sociological Review* 19, (1):3-10.
- Bockting, Walter O., Michael H. Miner, Rebecca E. Swinburne Romine, Autumn Hampilton og Eli Coleman. 2013. «Stigma, Mental Health, and Resilience in an Online Sample of the US Transgender Population». *American Journal of Public Health* 103, (5): 943-951. <https://ajph.aphapublications.org/doi/pdf/10.2105/AJPH.2013.301241>
- Brown, Timothy., Ricardo Duque og Wesley Shrum. 2005. «Digital Video as Research Practice: Methodology for the Millennium». *Journal of Research Practice* 1, (1):1-19 <http://jrp.icaap.org/index.php/jrp/article/view/6/12>
- Buckingham, David. 2008. «Introducing Identity». I *Youth, Identity and Digital Media*, redigert av David Buckingham, 1-24. Cambridge, MA: MIT Press
- Budge, Stephanie L., Esther N. Tebbe og Kimberly A. S. Howard. 2010. «The Work Experiences of Transgender Individuals: Negotiating the Transition and Career Decision-Making Processes». *Journal of Counseling Psychology* 57, (4):377-393. DOI: 10.1037/a0020472

- Budge, Stephanie L., Jill L. Adelson og Kimberly A. S. Howard. 2013. «Anxiety and Depression in Transgender Individuals: The Roles of Transition Status, Loss, Social Support, and Coping». *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 81, (3): 545-557. DOI: 10.1037/a0031774
- Bufdir. 2017a. «Hvor mange er lhbtiq?» Lest 08. januar. 2019.
https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbt/Hvor_mange/#heading32043
- Bufdir. 2017b. «Cisperson/ciskjønn/cis». Lest 04. april. 2019.
https://www.bufdir.no/lhbt/LHBT_ordlista/C/CispersonCiskjonn/
- Bufdir. 2017c. «Interkjønn». Lest 04. april. 2019.
https://bufdir.no/lhbt/LHBT_ordlista/I/Interkjonn/
- Butler, Judith. 1999. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Butler, Judith. 2004. *Undoing Gender*. New York: Routledge
- Christensen, Karen. 1998. «I skyggen af Hellevik. Om utfordringer ved at arbejde empirinært». I *Prosess og metode: Sosiologisk forskning som ferdighet*, redigert av Karen Christensen, Elise Jerdal, Atle Møen, Per Solvang og Liv Johanne Syltevik, 67-88. Oslo: Universitetsforlaget
- Connell, Catherine. 2010. «Doing, undoing, or redoing gender?: Learning from the Workplace Experiences of Transpeople». *Gender and Society* 24, (1): 31-55. DOI: 10.1177/0891243209356429
- Dahl, Silje Louise. 2012. «Sensitive tema og hårsåre informanter som metodologiske utfordringer i kvalitativ forskning». *Sosiologisk tidsskrift* 2, (1): 7-26.
<https://www.idunn.no/st/2012/01/art11>
- DeCrescenzo, Teresa og Gerald P. Mallon. 2006. «Transgender Children and Youth: A Child Welfare Practice Perspective». *Child Welfare* 85, (2): 215-241.
<https://search.proquest.com/docview/213808651/fulltextPDF/4D9DAC678F7448DFP/Q/1?accountid=8579>

- Engelstad, Ellen. 2013. «Bøkenes rosa revolusjon». *Klassekampen*. 19.12.2013. (Lest 28. april. 2019).
<https://www.klassekampen.no/article/20131219/ARTICLE/131219952/1007>
- Fine, Gary Alan og Iddo Tavory. 2019. «Interactionism in the Twenty-First Century: A Letter on Being-in-a-Meaningful-World». *Symbolic Interaction*. DOI: 10.1002/SYMB.430
- Folgerø, Tor og Tone Hellesund. 2009. «Transseksualitet på norsk. Heteronormeringen av kjønn og hverdagsliv». I *Norske seksualiteter*, redigert av Wencke Mühleisen og Åse Røthing. Oslo: Cappelen Akademiske forlag.
- Folgerø, Tor og Tone Hellesund. 2010. «Kjønnsoperasjoner og kjønnsdefinisjoner – hvor sitter kjønn?»». *Tidsskriftet Den Norske Legeforening*, (4): 402-404- DOI: 10.4045/tidsskr.09.1156
- Forbundet for transpersoner i Norge. «Ord og Begreper». Lest: 17. januar. 2019.
<https://www.ftpn.no/fakta-om-trans/ord-og-begreper/>
- Garfinkel, Harold. 1984. *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge: Polity press.
- Goffman, Erving. 1976. «Gender Display». *Studies in the Anthropology of Visual Communication* 3, (2):69-77.
<https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1040&context=svc>
- Goffman, Erving. 1992. *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik*. Oversatt av Karianne Risvik og Kjell Risvik. Oslo: Pax Forlag.
- Gressgård, Randi. 2010. «When trans translate into tolerance – or was it monstrous? Transsexual and transgender identity in liberal humanist discourse». *SAGE Journals, Sexualities* 13, (5): 539-561. DOI: 10.1177/1363460710375569
- Gubrium, F. Jaber & James, A. Holstein. 2012. *Active interviewing*. Thousand Oaks, SAGE research Methods.
- Hansen, Tone Marie. 2008. «Lite kunnskap om diagnosen transseksualisme». *Tidsskrift for norsk psykologforening* 45, (6):782- 783.
<https://psykologtidsskriftet.no/kommentar/2008/06/lite-kunnskap-om-diagnosen-transseksualisme>

- Heath, Christian., Jon Hindmarsh & Paul Luff. 2011. *Video in Qualitative Research Analysing Social Interaction in Everyday Life*. London, SAGE Publications.
- Helsedirektoratet. 2017. «Endring av juridisk kjønn». Lest 08. januar.2019.
<https://helsenorge.no/rettigheter/endring-av-juridisk-kjonn>
- Hird, J. Myra. 2002. «For a Sociology of Transsexualism». *Sociology* 36, (3): 577-595.
https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0038038502036003005?casa_token=y9FS1YtYoS8AAAAA:g9HGcIRCuzrYdxNAhHIyNsaNCr7MwS0jFxBuhFgHYAsdiqqDsbyMksfocyH9oKzFnge9y2HC_Zn
- Hochschild, R. Arlie. 2003. *The Managed Heart: commercialization of human feelings*. Berkeley: University of California Press
- Human Right Campaign. «Explore: Transgender». Lest 22. april. 2019.
<https://www.hrc.org/explore/topic/transgender>
- Joas, Hans og Wolfgang Knöbl. 2009. *Social Theory. Twenty introductory Lectures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kane, Emily W. 2006. «No Way My Boys Are Going to be like That!» Parents' Responses to Children's Gender Nonconformity». *Gender and Society* 20, (2): 149-176.
 DOI: 10.1177/0891243205284276
- Kessler, J. Suzanne og Wendy McKenna. 1978. *Gender: An Ethnomethodological Approach*. New York: Wiley
- Knoblauch, Hubert og Bernt Schnettler. 2011. «Videography: analysing video data as a «focused» ethnographic and hermeneutical exercise». *Qualitative Research* 12, (3): 334-356. DOI: 10.1177/1468794111436147
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2017. *Det kvalitative forskningsintervjuet*. 3. Utgave. Gyldendal Norske Forlag AS
- Lagos, Danya og Kirsten Schilt. 2017. «The Development of Transgender Studies in Sociology». *Annual Review of Sociology* 43, :425-443.
<http://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-soc-060116-053348>

- Lee, M. Raymond. 1993. *Doing Research on Sensitive Topics*. London: Sage
- Lein, Marthe. 2018. «Transkjønnethet -hva er det?». *Norsk Helseinformatikk*. Lest: 21. april 2019. <https://nhi.no/forskning-og-intervju/Transkjonnethet-hva-er-det/>
- Marques, Ana Christina. 2019. «Displaying Gender: Transgender People's Strategies in Everyday Life». *Society for the Study of Symbolic Interaction* 42, (2):202-228
DOI: 10.1002/SYMB.412
- Mead, George Herbert. 1934. *Mind, Self, and Society: from the standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press
- Miljeteig, Margrethe. 2011. «-Transpersoner må lyve for å få behandling». *NRK*, 21.11.2011. (Lest 21. april. 2019) https://www.nrk.no/norge/_-ma-lyve-for-a-fa-skifte-kjonn-1.7861415
- Muftuoglu, Ingrid Birce. 2010. «Overførbar kjønnskreativitet Guttejenter og feminister». *#nätverket etnologisk tidskrift*. (16): 29-35.
http://antro.uu.se/digitalAssets/629/c_629668-l_3-k_16.pdf#page=30
- Norsk Helseinformatikk. 2018. «Testosteronbehandling». Lest 21. april. 2019
<https://nhi.no/sykdommer/mann/diverse/testosteronbehandling/>
- Oslo Universitetssykehus. 2016. «Nasjonal Betalingstjeneste for transseksualisme». Lest 25. april. 2019. <https://oslo-universitetssykehus.no/fag-og-forskning/nasjonale-og-regionale-tjenester/nasjonal-behandlingstjeneste-for-transseksualisme>
- Pedersen, Tone. 2008. «Transkjønnethet». *Helsenett*. Lest 3. mai. 2018.
<https://www.helsenett.no/194-sykdommer/seksualitet/seksualitet/6462-transkjonnethet.html>
- Rapley, Tim. 2004. «Interviews». I *Qualitative Research Practice*, redigert av Clive Seale, Giampietro Gobo, Jaber F. Gubrium og David Silverman, 15-34. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington D.C.: SAGE.
- Rasmussen, Marit Vaula. 2005. «Performativitet og meningsskaping blant transkjønn og andre kjønn i Norge». Masteroppgave. Universitetet i Bergen.

- Rasmussen, Marit, Vaala. 2006. «Den norske staten og (trans)kjønn». *Norsk antropologisk tidsskrift* 17, (3-4): 279-292. https://www.idunn.no/nat/2006/03-04/den_norske_staten_og_transkjonn
- Sanger, Tam. 2010. «Beyond Gender and Sexuality Binaries in Sociological Theory: The Case for Transgender Inclusion». I *Transgender Identities: Towards a Social Analysis of Gender Diversity*, redigert av Sally Hines og Tam Sanger, 259-276. London: Routledge Taylor & Francis Group.
<https://www.taylorfrancis.com/books/e/9780203856147>
- Schilt, Kristen og Laurel Westbrook. 2014. «Doing gender, determining gender: Transgender people, Gender Panics, and the Maintenance of the Sex/Gender/Sexuality System». *Gender & Society* 28, (1): 32-57. DOI: 10.1177/0891243213503203
- Sex og Samfunn. «Trans*». Lest: 1. mai. 2019. <https://sexogsamfunn.no/trans/#>
- Silverman, David. 2014. *Interpreting Qualitative Data*. 5th edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE.
- Statlig spesialpedagogisk tjeneste. 2016. «Stemme og transseksuelle». Lest: 1. mai 2019. <http://www.statped.no/fagomrader-og-laringsressurser/sprak-og-tale/stemmevansker/stemmevansker/ulike-typer-stemmevansker/ulike-typer-stemmevanskar/stemme-og-transseksuelle/>
- Tjora, Aksel. 2013. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis 2*. Utgave. Oslo: Gyldendal norske Forlag.
- Van der Ros, Janneke. 2014. «Når kjønn er et valg – transpersoners inntreden i verden». *Fontene Forskning* 7,: 56-68. <http://fonteneforskning.no/pdf-15.26323.0.3.9daa46b3dd>
- West, Candace, og Don H. Zimmerman. 1987. «Doing Gender». *Gender and Society* 1, (2): 125-151. https://www.jstor.org/stable/189945?seq=1#page_scan_tab_contents

Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

19.05.2019, 20:17

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Transkjønnede i Norge

Referansenummer

941798

Registrert

28.08.2018 av Marthe Gjerstad Hodneland - Marthe.Hodneland@student.uib.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Bergen / Det samfunnsvitenskapelige fakultet / Sosiologisk institutt

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Ann Elise Widding Isaksen , Lise.Isaksen@uib.no, tlf: 55589157

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Marthe Gjerstad Hodneland , Marthe.Hodneland@student.uib.no, tlf: 95746508

Prosjektperiode

20.08.2018 - 30.08.2019

Status

20.11.2018 - Vurdert

Vurdering (1)

20.11.2018 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 20.11.2018 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD ENDRINGER

Dersom behandlingen av personopplysninger endrer seg, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. På våre nettsider informerer vi om hvilke endringer som må meldes. Vent på svar før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om helse og seksuelle forhold eller orientering og alminnelige personopplysninger frem til 30.8.2019.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a), jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre seg med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Lisa Lie Bjordal
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)